

SÀPIENS

DESCOBREIX LA TEVA HISTÒRIA

NÚMERO 133
3,95€

L'ÚLTIM BRIGADISTA
RECUPEREM LES CARTES
D'UN JOVE AMERICÀ
A LA BATALLA DE L'EBRE

MÓN ANTIC
L'ÈPICA FUNDACIÓ DE
LES COLÒNIES GREGUES
A LA MEDITERRÀNIA

GUERRA DEL FRANCÈS
LA DESESPERADA
DEFENSA DE ROSES
EN EL SETGE DEL 1808

**800 ANYS DE LA
BATALLA DE MURET**

Pere I el Catòlic

Els encerts i els errors del pare de Jaume I

ELS VERITABLES ROMEU I JULIETA? AMOR I TRAGÈDIA EN LA FLORÈNCIA RENAIXENTISTA

www.sapiens.cat

HELENA MIQUEL, CANTANT I ACTRIU

“Mai hem preguntat prou sobre el franquisme”

Poc abans de marxar de gira per presentar el seu darrer disc amb Delafé y las Flores Azules, ens endinsem en l'univers històric d'una de les muses del nostre pop. **Si haguessis de dedicar una cançó a algun personatge històric, quin triaries?** Charles Chaplin. Com n'arribava a ser, d'avançat al seu temps!

Una de les seves grans interpretacions és la paròdia de Hitler a *El gran dictador*.

T'interessa la història contemporània? De la II Guerra Mundial hi ha una cosa que sempre m'ha fet pensar i és que sempre s'ha parlat molt dels camps nazis, però trobo que s'ha parlat poc dels camps soviètics força anteriors a la guerra. Em pregunto si els nazis no es devien inspirar en els russos...

L'Helena és la veu femenina de 'Delafé y las Flores Azules' i també és l'ànima del grup 'Elena'.

I de la nostra història et quedes amb alguna etapa? El franquisme és una etapa que cada vegada m'interessa més. Tinc la sensació que els de la meua generació no hem preguntat prou als nostres pares o avis sobre aquest tema.

Musicalment, era el moment de la Nova Cançó. Veus paral·lelismes entre aquella eclosió musical i la d'ara? Sí i no.

Ara no estem vinculats a cap procés polític. Hem madurat i estem fent créixer un pop més nostre, que justament introdueix elements folk d'aquella època en lloc d'influències anglosaxones, com es feia als noranta. I els músics joves cada vegada se senten més còmodes, arrisquen més i sorgeixen propostes millors. **ES SÒNIA CASAS**

NOEMÍ ELIAS BASCUNANA

SUMARI

SETEMBRE 2013 N.133

La fi del somni occità

Coincidint amb els 800 anys de la batalla de Muret, revivim les gestes de Pere I el Catòlic, pare de Jaume I, que va caure derrotat a Occitània.

Cartes del darrer brigadista

Recuperem les emotives cartes del nord-americà Jim Lardner, l'últim brigadista que es va allistar a la batalla de l'Ebre i el darrer que va caure al front.

Romeu i Julieta a Florència

La dramàtica història de Lorenzo i Giovanna, dos joves del segle XV de bona família, que podrien haver inspirat l'obra de William Shakespeare.

Grecs a la Mediterrània

Els grecs van iniciar la seva expansió marítima disputant l'hegemonia als fenicis. Els acompanyem en l'èpica fundació de les colònies.

Roses, sota setge

Les tàctiques defensives de l'intrèpid capità escocès Thomas Cochrane per defensar el castell de la Trinitat durant la guerra del Francès.

LA PORTADA

El pare de Jaume I. L'il·lustrador Leo Flores ha recreat l'aparença que devia tenir Pere I el Catòlic al final de la seva vida, just abans de la batalla de Muret.

LEO FLORES

L'HISTORIADOR RESPON

ENVIAT PER PAULA CARBÓ

Com era la vida d'un gladiador romà?

HISTÒRIA ANTIGA

De tots els jocs que tenien lloc a l'amfiteatre, el combat de gladiadors era l'espectacle que més fervor despertava entre els antics romans. Es tractava d'un combat en el qual lluitaven dos oponents en igualtat de condicions.

L'ofici de gladiador necessitava d'un llarg i acurat entrenament, tal com ara passa amb els esportistes d'elit. La seva vida estava estrictament controlada per una família, normalment benestant, i el seu marc quotidià era el *ludus*, l'escola on vivien i aprenien l'ofici sota la fèrria disciplina del *lanista*, l'empresari que els gestionava. De fet, un bon gladiador podia

PEP BOATELLA

arribar a *valdre* molts diners, i per aquesta raó no sempre els combats acabaven amb la mort del gladiador, tot i que, lògicament, la seva esperança de vida no solia ser gaire llarga.

De classe social baixa, els gladiadors solien ser presoners de guerra o condemnats a mort que commutaven la seva pena. Però a vegades també hi havia homes lliures en situació precària que provaven de fer fortuna a través dels combats, ja que si un gladiador aconseguia triomfs reiterats, podia arribar a convertir-se en un ídol de masses i guanyar força diners, fins al punt que hi va haver esclaus que van poder comprar la seva llibertat. Així, en època imperial hi va arribar a haver personatges il·lustres que per divertir-se feien de gladiadors, com l'emperador Còmode. En alguns casos han arribat testimonis de dones gladiadores. ■

(*) ISABEL RODÀ ÉS CATEDRÀTICA D'ARQUEOLOGIA A LA UAB.

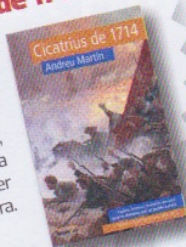
EL JOC: ON ÉS AIXÒ?

AQUESTES GRUTES es troben al sud d'una de les set capitals de l'antiga Xina, construïda en el segle XI aC. S'hi van establir diverses dinasties, però la fi d'una d'elles va provocar la destrucció de la ciutat. L'any 68 s'hi va col·locar el primer temple budista, que encara existeix.

Sortegem tres exemplars de 'Cicatrus de 1714'!

SÀPIENS sortejà tres exemplars de *Cicatrus de 1714*, l'últim llibre d'Andreu Martín, col·laborador de la revista, editat per Bromera.

Solució, guanyadors i bases legals del concurs a WWW.SAPIENS.CAT

CLUB SÀPIENS

Visites guiades per conèixer l'entorn indià i medieval

El Club Sàpiens d'aquest mes et proposa dues visites per gaudir de la història després de les vacances. En primer lloc, el **dissabte 14 de setembre** al matí, et convidem a una visita guiada pel patrimoni indià de Begur. Farem un recorregut pels edificis colonials del nucli històric, mentre ens expliquen anècdotes i curiositats sobre les fortunes que els begurencs van fer a l'altra banda de l'Atlàntic durant el segle XIX. Hi trobarem cases emblemàtiques com Can Petu, Can Sora o les cases de Josep Pi Carreras o Paco Font. En algunes porxadetes es conserven els frescos amb paisatges i motius tropicals.

D'altra banda, el **dissabte 5 d'octubre** al vespre, ens endinsarem al monestir de Sant Cugat per conèixer la història i la vida dels monjos. *Visites de nit amb notes musicals* consisteix en una visita nocturna d'una hora pel monestir, entre el misteri i l'atmosfera que hi aporta la nit, i mitja hora de concert en un entorn tan emblemàtic com és la galeria superior del claustre. Els músics hi interpretaran peces dels cèlebres compositors Mozart, Bach, Vitali, Mompou o Manuel de Falla. Per participar al Club Sàpiens, accediu a la secció "Concursos" del nostre web, www.sapiens.cat

Envieu les vostres preguntes per correu electrònic a redaccio@sapiens.cat

www.sapiens.cat

SECRETS METROPOLITANS

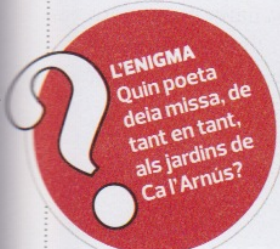

Àrea Metropolitana de Barcelona

Can Solei i Ca l'Arnús

LA RIQUESA VEGETAL de l'antiga finca de Can Solei va atraure un dels personatges de *La febre d'or*, Evarist Arnús, que en va comprar una part. Així van sorgir els parcs de Can Solei i de Ca l'Arnús al sud-est de Badalona, mantinguts actualment per l'Àrea Metropolitana de Barcelona. Els arbres centenaris que creen un ambient ombrívol, com una nolina anomenada *el Canelobre*, amaguen les antigues cases familiars, i els camins

de sorra recorren tots els racons del parc. Als jardins de Ca l'Arnús, a més de glorietses i cascades, hi destaca la torre neogòtica situada en un llac navegable amb dues illes. Construït a l'inici del segle XX, crea un indret melancòlic i romàntic ple de palmeres i mimoses. També es pot visitar la torre neoclàssica de l'Arnús, la torre de l'Aigua i la torre del Rellotge, gaudint de la vida burgesa de les acaballes del segle XIX. **■**

ERNEST COSTA

Responen-ho a www.sapiens.cat i podreu guanyar 2 tiquets amb el Barcelona City Tour, el bus turístic de l'AMB.

JO SÓC DE SÀPIENS NÚRIA ESTEVE

"Els petits detalls fan de 'Sapiens' una gran revista d'història"

Badalonina de tota la vida, la Núria es defineix com una persona molt curiosa. És aquesta curiositat la que l'empeny a llegir cada mes la revista. **Quina és la seva secció preferida?** M'agrada molt la de les dones amb història, trobo que hi ha un treball de recuperació de la seva memòria molt merescut. **I si hagués de triar un reportatge, quin seria?** Ara mateix em ve al cap el número dels jueus a Catalunya [*Sapiens* 128]. Tant el dossier

sobre els jueus com el reportatge d'espanyolitzar Catalunya em van descobrir fets que no sabia. El detall destacat que el carrer del Rabi Rubén va passar a ser *Rubén Darío* em va fascinar! Són aquests petits detalls que fan de *Sapiens* una gran revista d'història. **I què n'opina de l'aspecte gràfic?** El disseny també el trobo magnífic. I les il·lustracions que hi apareixen sempre són molt certades! **■**

PERIFÈRIES URBANES, ON LA CIUTAT PERDIA EL NOM BARCELONA, 1947-1985

La primera visió de la ciutat que s'expandia malgrat la difícil postguerra la van construir els fotògrafs; més que una voluntat artística, era una voluntat de coneixement i una presa de posició cívica. El retrat de la Barcelona del creixement sense democràcia fou seguit després per les paraules dels escriptors i dels analistes i pel compromís de l'actuació política, sindical, parroquial i veïnal clandestina. Però res de tot plegat hagués estat igual sense l'empenta i la sensibilitat d'una colla de joves que, càmera en mà, van construir, entre tots, la mirada sobre la Barcelona en expansió, des dels barris on la ciutat perdía el nom. Algunes de les imatges que es mostren veuen la llum per primera vegada.

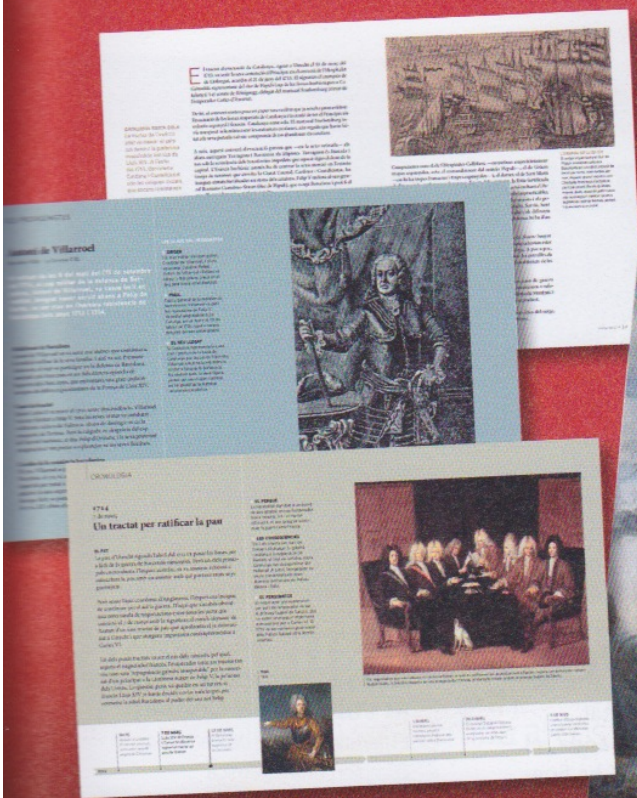
Amb fotografies de Pilar Aymerich, Juli Azconce, Francesc Català-Roca, Ginés Cuesta, Pep Cunties, Pepe Encinas, J.M. Huertas Clavería, Manolo Laguillo, Jacques Léonard, Kim Manresa, Oriol Maspons, Xavier Miserachs, Custodia Moreno, Marta Povo, Pérez de Rozas, Humberto Rivas i Mariano Velasco.

MUHBA Plaça del Rei Saló del Tinell

1 d'agost a 3 de novembre de 2013

Dimarts a diumenge, de 10 a 17 h fins l'01/09/2013
i de 10 a 19 h a partir del 03/09/2013

Entrada lliure

La Guerra de Successió dia a dia

SÀPIENS

1713
-
1714

El setge de Barcelona i l'11 de Setembre de 1714

La guerra de Successió, dia a dia

'Sàpiens' presenta la seva obra més ambiciosa per commemorar el tricentenari de la guerra que va canviar la nostra història

El lema "Descobreix la teva història" ha fet de *Sàpiens*, deu anys després del seu llançament, un punt de trobada únic a Europa entre els aficionats a la història que buscaven recuperar les arrels del nostre passat i els millors especialistes, que junts han convertit aquest projecte en la revista més venuda en català i la revista d'història líder a Catalunya, independentment de la llengua.

Per commemorar la coincidència de l'any del desè aniversari de la revista amb l'inici de la commemoració del tricentenari de la guerra que més ha marcat la nostra història, *Sàpiens* ha volgut llançar la seva obra editorial més ambiciosa. Així, hem reunit en sis volums excepcionals els

millors historiadors, que, braç a braç amb la redacció de *Sàpiens*, han combinat en una obra única el rigor amb la visió més emocionant d'aquesta guerra.

ENTENDRE EL CONFLICTE

La guerra de Successió dia a dia reuneix en sis volums de 184 pàgines tota la història d'aquell conflicte ordenada cronològicament, i també la vida quotidiana, les anècdotes més destacades, les estratègies militars i els escenaris que van acollir les principals batalles. Amb desenes de mapes, centenars de gravats, il·lustracions i documents inèdits, es tracta de l'obra més extensa i ambiciosa que mai ha fet *Sàpiens*.

El primer lliurament, que se centra en el període 1713-1714 i

en el setge borbònic de Barcelona, ha estat prologat pel president de la Generalitat, Artur Mas, que ha volgut reconèixer així la tasca duta a terme. La resta de volums han estat prologats pel responsable científic de l'obra i director del Museu d'Història de Catalunya, Agustí Alcoberro, per l'editor de *Sàpiens*, Jordi Creus, i per les presidentes de les dues entitats catalanistes de referència: Muriel Casals, d'Òmnium Cultural, i Carme Forcadell, de l'Assemblea Nacional Catalana.

L'obra es podrà trobar a tots els quioscos amb els diaris *La Vanguardia* i *El Punt Avui*. El primer volum apareixerà l'11 de setembre i es podrà trobar fins al dia 15. Posteriorment, cada diumenge sortirà un nou volum. **REDACCIÓ**

ELS LLIURAMENTS

- 1 De l'11 de setembre fins el diumenge 15 1713-1714. *El setge de Barcelona i l'Onze de Setembre de 1714*
- 2 Diumenge 22 de setembre 1714-1760. *Les conseqüències de la derrota*
- 3 Diumenge 29 de setembre 1707-1713. *La traïció aliada*
- 4 Diumenge 6 d'octubre 1705-1707. *Catalunya contra Felip V*
- 5 Diumenge 13 d'octubre 1700-1705. *La primera guerra global*
- 6 Diumenge 20 d'octubre 1760-1900. *El renaixement de Catalunya*

Les restes ibèriques més importants de l'any

ARQUEOLOGIA Noves troballes a Tornabous i Ullastret

Al poblat d'Ullastret s'han trobat fogars i objectes de tallers metal·lúrgics.

Les excavacions al jaciment del Molí de l'Espigol de Tornabous, coordinades pel Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC), confirmen que la ciutat ibèrica dels ilergets va ser molt important en l'edat del ferro. Els arqueòlegs han elaborat la hipòtesi que el poblat de Tornabous podria ser la capital o un nucli important de la tribu. La troballa més destaca-

da són dues fortificacions del segle VII aC que només s'havien vist al jaciment dels Vilars d'Arbeca. També s'ha descobert l'evolució del poblat fins que es va dissoldre en el segle IV aC. Les muralles, les places i la xarxa de clavegueram, de les quals no es tenia constància, formaven part de la ciutat.

D'altra banda, el MAC també ha finalitzat les excavacions al vessant meridional del puig de Sant Andreu, a Ullastret. Al sud de la porta 6, una de les entrades principals de la ciutat, s'ha confirmat que l'estructura ibèrica pertany a una muralla de l'inici del segle IV aC.

En aquell moment, la reforma urbanística va fer créixer el poblat, del qual també s'han trobat fogars i elements de rebuig de tallers metal·lúrgics. Els treballs en aquesta zona es van iniciar l'any 2009. **EL A.**

NOTÍCIES BREUS

Recuperen un violí Stradivarius robat

La policia britànica ha recuperat un violí Stradivarius valorat en 1,5 milions d'euros, que havia desaparegut feia tres anys. La peça va ser robada a plena llum del dia al centre de Londres, i ha aparegut en una casa al centre del país amb una rascada superficial, que no ha afectat la seva sonoritat, i de moment no hi ha detinguts. Es calcula que al món resten uns 650 violins dels més de mil que va fabricar el lutier Antonio Stradivari entre els segles XVII i XVIII.

Roma limita els vehicles al voltant del Coliseu

El flamant alcalde de Roma ha complert una polèmica promesa electoral: limitar el pas de vehicles per la via dels Fòrums Imperials, concretament al voltant del Coliseu. A partir d'ara, només podran accedir a les proximitats del célebre monument els taxis, els vehicles d'emergència i els autobusos públics. Amb aquesta mesura, es facilita l'accés de vianants a un monument que cada any registra milions de visites.

LA MEVA NOTÍCIA

PER JORDI MATA

Tresors? No, gràcies

Uns arqueòlegs nord-americans van descobrir a Florida un tresor en forma de monedes i pedres precioses que van atribuir a l'expedició que per aquelles terres va fer l'explorador extremeny Hernando de Soto entre el 1539 i el 1542. Se'ls va acudir donar la troballa a l'Estat espanyol perquè van jutjar-lo hereu dels expedicionaris, però

el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport va refusar-la en considerar que s'havia de quedar als Estats Units per respectar el context històric al qual pertanyia.

Renoi, quina sensibilitat més estranya, la d'aquesta gent! No vol acceptar una donació que pot entendre's com a patrimoni espanyol per respectar el context cultural on era situada, i tanmateix no dubta a passar-se el respecte per l'engonal en arremetre contra un altre context cultural diferent del seu, que és el nostre, perquè cal "espanyolitzar" els nens catalans. Visca la coherència. Ignoro quines begudes se serveixen al bar d'un ministeri que diuen que és de cultura, però em sembla que haurien d'estar prohibides.

Descobert a Calàbria un gran mosaic grec

Un grup internacional d'estudiants d'arqueologia ha tret a la llum al jaciment de Monasterace, al sud de Calàbria, el mosaic més gran descobert mai a la Magna Grècia. L'empedrat, de 30 metres quadrats, mostra dibuixos de mamífers i animals mitològics i es creu que es va fer entre els segles IV i III aC. El director de l'excavació espera trobar fins a dotze panells més en futurs treballs, en una zona que ha estat batejada com la sala dels dracs i dels dofins.

UNIVERSITY OF LEICESTER

Ricard III no estava sol

REGNE UNIT Troben una tomba al costat de la del rei anglès

El arqueòleg de la Universitat de Leicester que l'any passat van descobrir la tomba de Ricard III en un aparcament han trobat un sepulcre enterat a prop d'on hi havia el del rei d'Anglaterra. Mentre que aquest va ser col·locat sense cap cerimònia en una tomba petita i en una posició estranya, el cos desconegut va ser enterat en un sarcòfag de pedra calcària, segellat i decorat amb una creu. Els ossos, que malgrat el pas del temps es conserven en bones condicions, han estat traslladats al laboratori de la universitat per ser examinats. Matthew Mor-

ris, el director de l'excavació, ha declarat que les restes probablement van ser enterrades més d'un segle abans que les de Ricard III, mort a la batalla de Bosworth l'any 1485. Tot i que hi ha constància de persones que van ser enterrades a prop del rei, com, per exemple, el religiós Peter Swynsfeld, Morris ha afirmat que potser mai no podran identificar les restes.

Les excavacions van començar l'agost del 2012 a la zona on anteriorment hi havia l'abadia de Grey Friars, un monestir medieval de monjos franciscans que va ser dissolt a mitjan segle XVI i posteriorment destruït. **B.L.A.**

Una mòmia a les golfes

PATRIMONI Un alemany guardava relíquies egípcies a casa

Un alemany de la Baixa Saxònia, que va morir fa dotze anys, guardava una màscara funerària, un vas canopi i una mòmia d'1,6 metres a les golfes de casa seva. El seu fill, Lutz Wolfgang, ha explicat que a l'home no li agradava parlar de les seves experiències durant la guerra i que va fer un vi-

atge al nord d'Àfrica durant els anys cinquanta, moment en què devia comprar els objectes al mercat negre. Davant la possibilitat que es tracti de rèpliques, la mòmia es portarà a Berlín, on un equip d'arqueòlegs en determinarà l'autenticitat. La troballa la va fer un nen de deu anys mentre jugava a l'àtic. **B.L.A.**

Vols conèixer les últimes notícies?
Segueix l'actualitat de la història a

www.sapiens.cat

Museu del Disseny
de Barcelona

ITINERARIS

Sant Andreu,
de l'agricultura
i la indústria a
l'alta velocitat

Calendari:

20 d'octubre,
10 de novembre,
1 de desembre

Durada de la visita:

3 hores

Preu:

8,50 € per persona

**Compra d'entrades
per internet:**

museudeldisseny.bcn.cat

El Brasil: un país, dos mons

PROTESTES SOCIALS L'herència de dues dècades de dictadura i l'ombra de la corrupció polaritzen la població

Les darreres i massives protestes socials esdevingudes al Brasil durant la celebració de la Copa Confederacions de Futbol estaven inicialment vinculades a l'augment del preu del transport pública São Paulo. Però es van estendre pel descontentament que provoca la corrupció i les greus injustícies socials que perduren al país, i han posat de manifest les grans contradiccions d'una potència emergent on el Primer i el Tercer Món conviuen a pocs quilòmetres de distància.

Per entendre el grau de polarització social (al començament del segle XXI el 20% més ric disposava del 63% dels ingressos nacionals), hem de tenir present l'empremta deixada pel règim militar que governà el Brasil des del 1964 fins al 1985. Històricament la majoria de la població no ha pogut gaudir dels beneficis generats per les riqueses naturals del país. Per aquest motiu el president João Goulart (1961-1964) va tractar de modernitzar el Brasil amb una reforma agrària que havia de permetre eliminar els baixos salaris endèmics i augmentar la productivitat. I a les tensions socials internes s'hi van afegir les pressions nord-americanes perquè el país adoptés una posició favorable als seus interessos sobre la "qüestió cubana".

DICTADURA MILITAR CORPORATIVA

La influència dels Estats Units era ben palesa també en les activitats de la brasilera Escola Superior de Guerra (ESG), un organisme propi de la guerra freda creat l'any 1949, però més preocupat per possibles revoltes internes que pels soviètics. Tot i la seva naturalesa militar, l'ESG també tenia un posicionament econòmic de defensa del liberalisme econò-

mic més ortodox. En aquest context, les reformes de Goulart toparien amb el cop d'estat del 1964, que instaurà una dictadura militar corporativa, on els militars com a institució prenién les regnes del país. El nou govern de Castelo Branco va emprendre una liberalització econòmica que es traduiria en l'atorgament de plena llibertat al capital estranger i el control dels salaris per sota de la inflació. L'objectiu era assegurar la taxa de beneficis als inversors i augmentar la competitivitat. El resultat va ser l'empitjorament de les condicions de vida de la majoria dels brasilers.

Tanmateix, les greus dificultats econòmiques que patí el país, amb la inflació fora de control, provocaren una pugna en matèria econòmica entre els propis militars, dividits entre *entreguistes* i nacionalistes, aquests últims partidaris que l'Estat controlés grans empreses públiques de caràcter monopolístic en sectors clau com la mineria, l'electricitat, el transport, les telecomunicacions...

Un pare acompanya el fill a l'escola a la favela de Grotão de Rio, el 2007, mentre la policia prova de recuperar-ne el control, que està en mans dels narcotraficants. Al grafit, Lula fa promeses electorals.

Una manifestant protesta a Rio de Janeiro contra la corrupció el gener d'aquest any.

Per consolidar-se, el règim militar optà per la repressió, especialment dura contra els sindicats i l'esquerra política i social (amb assassinats i desaparicions dels seus líders). L'any 1965 els partits polítics van ser il·legalitzats, excepte dues noves organitzacions: la pro governamental Aliança Renovadora Nacional (ARENA) i l'oposició "oficial" del Moviment Democràtic Brasiler (MDB).

La dictadura va buscar legitimitació en els èxits econòmics i esportius. Per una banda, el creixement econòmic de les acaballes dels seixanta i la primèria dels setanta —tot i l'enorme endeutament—, va permetre parlar del "miracle brasiler". Però el cert és que la xifra de persones amb malnutrició passà del 38% de la població al 65% en vint anys. Per una altra banda, el règim va fer un ús instrumental del futbol, amb tot el que significa en un país com el Brasil, especialment arran de la victòria al Mundial de Mèxic del 1970.

La greu situació econòmica (inflació anual del 200% i més de quatre milions d'aturats) i el descontentament social, amb mobilitzacions multitudinàries, portaran la dictadura en un

ANTONIO SCORZA/AFP/GETTY IMAGES

La dictadura va buscar legitimació en les dades macroeconòmiques i en els èxits futbolístics

carreró sense sortida. L'últim govern militar, el del general João Baptista de Figueiredo (1979-1985), inicià la liberalització política amb una amnistia, i el gener del 1985 Tancredo Neves, antic ministre de Goulart, va ser escollit president per eleccions indirectes. Neves havia acordat amb els militars incorporar polítics de l'etapa de la dictadura, no investigar els casos de tortura i les desaparicions, i eximir de qualsevol responsabilitat els representants de la dictadura per l'endeutament i la gestió econòmica fraudulenta.

Procedent de l'oposició democràtica trobem el Partit dels Treballadors (PT), encapçalat per Luiz Inácio *Lula* da Silva, sindicalista metal·lúrgic, que finalment guanyarà les eleccions presidencials de l'octubre del 2002, després de perdre davant de Collor de Mello (1989) i de Fernando Henrique Cardoso (1994 i 1998)

—qui començava el mandat amb una política de privatitzacions, desregulacions i manteniment d'una moneda forta que atreïa inversions estrangeres i feia créixer l'economia.

La campanya de la por contra Lula va ser dura, però un cop al govern la seva política econòmica aportà estabilitat i un creixement constant del PIB. Socialment, despunten mesures com l'augment del 25% del salari mínim, el pla contra la desnutrició i el programa que reparteix ajudes a les famílies a condició que els menors vagin a l'escola i siguin vacunats. Tot i que el llegat de Lula es pot xifrar en 27,9 milions de persones menys en situació de pobresa, els continuats escàndols de corrupció del seu govern i del de la seva successora, Dilma Rousseff, han acabat encenent, de nou, un país on encara conviuen dos mons. ■

JOSÉ MANUEL RÚA ÉS HISTORIADOR I MEMBRE DEL GRUP DE RECERCA I ANÀLISI DEL MÓN ACTUAL (GRANMA).

PER SABER-NE MÉS

- DIVERSOS AUTORS. *Historia contemporànea de América*. València: Universitat de València, 2003.
- GUILHERME, C.; LOPEZ, A. *Historia de Brasil. Una interpretación*. Salamanca: Univ. de Salamanca, 2009.

XVII^{ENA} EDICIÓ MERCAT IBÈRIC DE ST. MIQUEL D'ALCANAR 28 I 29 D'AGOST 2013

ALCANAR
jardí vora mar
jardín junto al mar

Parc arqueològic
de la cultura dels Ibers

Poblet Ibèric de la Moleta del Remes

977 73 76 39

www.alcanarturisme.com
turisme@alcanar.cat

Compromiso
a Calidad Turística

L'ACUDIT HISTÒRIC

El poble surt al carrer

El fet que, a les acalades dels seixanta, després d'un quart de segle d'exili, la signatura de Tísner –que havia publicat amb molt d'èxit durant la República– reaparegui a la premsa catalana es pot interpretar com un símptoma que el parèntesi del franquisme estava a punt de cloure's. El recuperat Tísner dibuixà a *El Correo Catalán*, *Tele/Expres* i *La Vanguardia*, on, durant l'any 1975, féu una col·lecció de làmines acolorides sobre indrets i tradicions catalanes que el dia de Sant Jordi del 1978 s'aplegarien en un llibre titulat *Les nostres coses*. Expressament per al llibre és aquest dibuix de la multitudinària manifestació de l'Onze de Setembre del 1977. Casualment, o no, disset dies després es recuperava la Generalitat. ■

KAP (JAUME CAPDEVILA)
ES NINOTAIRE.

ABANS DE L'E-MAIL

El correu pneumàtic

ABANS, MOLT ABANS del correu electrònic, del Bluetooth o del fax, ja existia un sistema per transmetre informació ràpidament a llarga distància. Es tractava del tub pneumàtic, inventat durant la primera dècada del segle XIX, que permetia impulsar objectes amb aire comprimit a una velocitat de 10 metres per segon. A ciutats com París, Berlín, Praga o Nova York es van crear extenses xarxes de tubs connectats entre si, que el servei postal va saber aprofitar per trametre cartes.

Itàlia fou l'únic país del món que va crear segells específics per al correu pneumàtic. Els primers lluien l'efigie de Víctor Manuel III, però la República va popularitzar el model de la imatge.

HISTÒRIES QUE DEIXEN MARCA

És el màrqueting, estúpids!

LA GUERRA FREDA fou la primera guerra publicitària de la història: a falta de soldats, bombes i canons, s'emplenà de discursos, missatges publicitaris, posicionaments estratègics i anuncis de tota mena. Una manera d'entendre aquest període històric és comparant-lo amb algunes lliçons del màrqueting més convencional, a saber: que les marques ens venen històries abans que no pas productes, que la publicitat és una eina demolidora per condicionar la conducta de la gent i que l'estratègia de posicionament és vital per assolir els objectius que qualsevol empresa persegueix.

En efecte, les marques utilitzen la creació d'una història (*storytelling*) per fer-se atractives als seus consumidors: només hem de recordar-nos de la històrica cursa entre els Estats Units i l'URSS per arribar a la Lluna. Qui ho fes primer consolidaria la seva marca de manera llegendària.

AIXÍ DONCS, LA PUBLICITAT és vital, com evidencia la bateria de missatges que, des d'ambdós bàndols en disputa, es desplegaren per seduir els consumidors de la competència.

Com la que, de manera molt significativa, es crearen els habitants dels dos Berlins. Un altre exemple de la importància del posicionament d'una marca és a la famosa crisi dels míssils, un dels moments més tensos de la guerra freda. Aquells que van mantenir més ferm el seu posicionament, els Estats Units (esperant que els soviètics es repleguessin, com finalment va succeir) són els que, de manera indirecta, van guanyar la guerra freda. ■

ALBERT CASTELLÓN

HISTÒRIA EN SOLFA

La cigarreta eterna

El 'Fumando espero' és obra d'un sacerdot manlleuenc

La Barcelona dels anys vint està boja pel tango. A l'avantsala de la guerra, l'eix Nou de la Rambla-Paral·lel bull d'activitat musical i les escoles d'aspirants a cupletistes s'omplen de noies procedents d'arreu, disposades a canviar el sac pels lluentons. Carlos Gardel actua al teatre Goya el 1925. Dos anys abans, s'escolta al Victòria un dels temes més internacionals de la història amb signatura catalana: "Fumando espero". La cançó forma part de l'espectacle de revista *La nueva España*, estrenat tres mesos després del cop d'estat de Primo de Rivera, i que retrata sense pretensions el descontentament generalitzat de la població per la inestabilitat política i econòmica. "Fumando espero" es converteix en un èxit automàtic que fa

el viatge d'anada i tornada cap a l'Argentina i es fixa com un estàndard interpretat tant per veus masculines com femenines. Tot i que la majoria conegui la cançó per la celebèrrima interpretació de Sara Montiel a la pel·lícula del 1957 *El último cuplé*, el primer enregistrament és de l'estrella barcelonina Ramoncita Rovira, que va gravar-la el 1926.

Qui hi ha darrere del "Fumando espero"? El compositor manlleuenc Joan Viladomat que, com un personatge de revista, va penjar la sotana per posar música a la llibertina Barcelona dels feliços anys vint. Viladomat, en associació amb altres músics i lletristes, va convertir l'acadèmia *La Colosal* del carrer Nou de la Rambla en una autèntica fàbrica d'èxits. **MARTA SOLÉ**

MITOLOGIA CATALANA

La cursa dels rius bessons

Els rius Ter i Freser, tot i néixer pràcticament al mateix lloc, a l'eix entre les comarques del Ripollès i el Conflent, tenen cursos d'aigua molt diferents. Mentre el Ter davalla lleuger i apressat, el Freser sembla entretenir-se pel camí. Es diu que un dia els dos rius, germans bessons, van decidir marxar d'excursió fins a Ripoll. El més juganer de tots dos, el Freser, va voler fer una aposta: el primer que hi arribés, es quedaria amb les aigües de l'altre i duria el seu nom fins a la desembocadura al Mediterrani. Així va ser com,

cadascun pel seu compte, van començar a baixar marge avall. El Ter es va posar ràpidament en marxa per guanyar la juguesca. El Freser, en canvi, s'encantava a cada racó: es va parar a escoltar el cant de les fades i s'entretingué collint flors. Cansat de tant tragí, fins i tot va fer una becaina. Com és lògic, quan el Freser va arribar a Ripoll, ja feia una bona estona que el Ter l'esperava. Complint amb la promesa, el Ter s'apropià de les aigües del seu germà fins a arribar a l'Estartit. Tanmateix, mentre descendia cap a mar i creuava aquells paratges, s'adonà de l'error de no haver gaudit més del paisatge. **G. TRULLAS I L. CHAVALUX**

UN SOPAR AMB...

Francis Drake

HAVIEM DEIXAT Cap Verd feia un parell de dies, però faltaven setmanes per albirar el Nou Món, on la reina ens havia encarregat de saquejar la flota espanyola. En la darrera escala,

abans del tram més llarg del viatge, m'havia pertocat proveir nous queviures. En aquell moment teníem la bodega plena, i allò ens permetia alguna alegria. El porc amb sal i les lleties ens donaven energia i ho acompanyàvem d'un pa dur, capaç de resistir tota la travessia. El capità Drake

menjava sempre a part. Li servia alguna menja més selecta, almenys mentre quedaven peces de *chesire*, el formatge que més li agradava. Els ous de les gallines que portàvem a bord eren sempre primer per a ell, si bé teníem ordre de reservar-los per als homes malalts, que al pas dels dies

del viatge s'anaven multiplicant, molt sovint a causa de l'aigua insalubre, corrompuda dins les bótes putrefactes. Per això, Drake i tota la tripulació justificaven que els agradés més el vi. De vi, en teníem reserves ingents, almenys per arribar fins a les Índies. Allà ens hi esperava el rom. **J**

JOSEP SUCARRATS ÉS DIRECTOR DE LA REVISTA 'CUINA'.

EL RÀNQUING

Trucs de moda i bellesa amb història

- 1 **CARLES I D'ANGLATERRA**, condemnat a mort el 1649 després de la guerra civil anglesa, el dia de la seva execució va demanar dues camises. Feia molt de fred i no volia que la gent pensés que tremolava de por.
- 2 **EL 1809, EN L'INVENTARI** de l'armari de l'emperadriu Josefina, esposa de Napoleó, es van comptar 666 vestits d'hivern, 230 vestits d'estiu i un únic parell de calces.
- 3 **QUAN L'ASTRÒNOM** danès del segle XVI Tycho Brahe va perdre el nas a causa de la sífilis, se'n va fer fabricar un d'artificial amb or i plata.
- 4 **GEORGE WASHINGTON** tenia quatre dentadures postisses, una de les quals feta amb ullals d'hipopòtam. A la nit les sucava amb vi de porto per què tinguessin bon gust.
- 5 **EL LÍDER SOVIÈTIC** Josif Stalin no es treia mai les botes de muntar, altes i pesades. Un convidat li va preguntar com és que les portava sempre, encara que fes moltíssima calor. "Perquè pots donar un cop de peu al cap tan fort a algú que mai no trobarà totes les dents", va contestar.

DONES OBLIDADES DE LA HISTÒRIA

Lluïsa Estivill, la monja rebel que va salvar Reus

El 30 de maig del 1843, tothom va girar els ulls a Reus: el llavors coronel Joan Prim es va alçar contra Espartero, regent de la corona espanyola. La reacció va ser ràpida, i al cap de pocs dies, la població estava assetjada i les bombes hi començaven a caure. Els reusencs, poc motivats amb la postura de Prim i molt preocupats per l'atac, van enviar una comissió a parlar amb les dues parts, amb l'objectiu d'aconseguir la rendició del revoltat, i dels assetjants, el cessament dels bombardejos i el compromís de no saquejar la ciutat. Una de les encarregades d'aquella missió, que va tenir èxit, fou la monja Lluïsa Estivill.

Quan Reus fou bombardejada Sor Lluïsa Estivill va negociar per evitar el saqueig de la ciutat.

CANVI DE VIDA I CANVI DE NOM

Quan va néixer a Alforja el 1809, la van batejar com a Rosa, i en entrar al convent de les Filles de la Caritat de Sant Vicenç de Paül de Reus va seguir la norma habitual de canviar-se el nom i es va fer dir Lluïsa. Però no sempre va ser tan obedient. Dona de caràcter

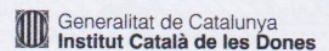
ferm i idees clares, va acabar enfrontant-se amb la seva superiora, amb qui tenia diferències importants, i es va negar a seguir-la quan va decidir traslladar la comunitat a Tarragona. Sor Lluïsa, amb un petit grup de companyes, es va quedar a Reus per continuar la feina amb els malalts de l'hospital i, sobretot, l'escola per a nenes sense recursos.

L'acte de desobediència va aixecar polseguera. Primer l'arquebisbe de Tarragona, i després, la direcció espanyola de les Filles de la Caritat hi van intervenir per exigir que les dissidents s'unissin de nou a la seva comunitat d'origen o bé renunciessin als hàbits de les paüles. Inquiet per l'enrenou, fins i tot el governador de Tarragona va intervenir en l'assumpte. El dirigent va voler fer-se una opinió de la monja, i la junta de l'hospital la va deixar en molt bon lloc.

TRAVES PER EDUCAR

Finalment, sor Lluïsa va fundar les Filles de la Caritat de Reus per continuar la feina, però, com que la comunitat era petita i no donaven l'abast, l'Ajuntament va acabar tancant l'escola el 1857. Decebuta, va dissoldre l'orde i va crear una nova escola per a nens petits. Un any després, una de les seves antigues germanes, la futura Santa Maria Rosa Molàs, fundava l'orde de les Germanes de la Consolació a Tortosa per seguir amb les tasques educatives i caritatives. Rosa/Lluïsa Estivill acabaria morint el 1879, entre el respecte i admiració dels reusencs. **AGNÈS ROTGER**

Amb el suport de:

LA RESPOSTA ÉS ALS CLÀSSICS

Tractats de cavalleria

ETS EMPRENEDOR i comences un negoci? Segur que a la llibreria has trobat una taula plena d'obres que et diuen que has de fer i què no, i quines són les claus dels èxits i fracassos amb el pròleg d'algú —no pas qui l'ha escrit— que ha tingut molt d'èxit en la seva

empresa. Ets executiu? Només cal que vagis a la llibreria a buscar les claus per excel·lir en les negociacions, per gestionar les emocions dels teus clients de la companyia per a la qual treballes o per descobrir tècniques que tan sols tu podràs dominar. Estàs trista? Davant teu hi ha una taula farcida de títols que t'ajudaran a trobar una parella millor o a llevar-te cada matí amb un somriure als llavis. Bé, com que la condició humana no es va inventar ahir, a l'edat mitjana també

existien aquesta mena de manuals adaptats al moment. Els tractats de cavalleria (diversos autors, Ed. Barcino) en podrien ser un exemple i van ser molt freqüents a casa nostra. Fins i tot van servir per inspirar Joanot Martorell en l'elaboració del *Tirant lo Blanc*. Conèixer la reglamentació i els procediments d'un duel o torneig eren el primer pas per guanyar-lo. A partir d'aquí, reeixir era, i és, cosa de cadascú. **JOAN ESCULIES**

L'ORIGEN DE LES PARAULES

Els pianos són plans?

EN EL SEU DIA ELS PIANOS, un instrument nou, eren relativament plans, és cert; en tot cas, resultaven bastant més horitzontals que no, per exemple, els vells orgues, tan drets, tan verticals... D'acord. I per tant, hom podria pensar que, curt i ras, el seu nom prové del

mot italià equivalent al nostre *pla*, que en efecte no és cap altre sinó *piano* (tot plegat derivant del llatí *planum*, és clar).

Però no és ben bé així. Encara que els pianos siguin més aviat plans, i que en italià això sembla que lligui, la relació entre els mots en qüestió és una altra. Sí que, com és evident, el nom d'instrument *piano* ve del mot italià *piano*, que vol dir 'pla', però no ho fa tan directament, sinó que és (o fou) una

reducció de *pianoforte* (com *bici* ho és de *bicicleta*, per entendre'ns), que és com de debò s'anomenava al principi el nou instrument. Per què? Perquè, a diferència d'algun dels seus precedents, es podia tocar modulant-ne la intensitat: o bé fort (*forte*) o bé més fluix, més suau... més pla. *Piano, piano.* ■

ALBERT TURULL ÉS FILÒLEG I PROFESSOR A LA UNIVERSITAT DE LLEIDA.

HISTÒRIA NEGRA

Divuit anys de mentides

Quan Jean-Claude Romand va suspendre el segon curs de Medicina, no ho va dir a la seva família ni a la que seria la seva dona. Ben al contrari, els va informar que havia aprovat i, a partir d'aquell moment, no va parar de mentir. Va aconseguir fer-los creure que acabava la carrera, que es doctorava i que començava a treballar a la seu central de l'Organització Mundial de la Salut, a Ginebra. Vivia amb la seva família a Prévessin-Möens, a tocar de Suïssa, i figurava que cada dia creuava la frontera per anar a la feina.

UN ENGANY FATAL

Deia que el seu càrrec el posava en contacte amb gent molt distingida de les finances i de la política, i, seguint el seu consell, els parents i amics li confiaven importants quantitats de diners perquè les ingressés en bancs suïssos. Així ell es finançava la vida, amb cotxe i casa de luxe. També els proporcionava suposats medicaments molt efectius contra el càncer i altres malalties, a preus exorbitants.

El 9 de gener del 1993, amb trenta-nou anys, quan ja en feia divuit que tenia tothom enganyat,

Romand i la seva família, poc abans del crim. Dalt, la seu de l'OMS a Ginebra, on fingia que treballava.

se li havien exhaurit tots els mitjans de subsistència i va entendre que estaven a punt de descobrir el seu engany, va matar la seva dona i els seus fills amb una carabina del calibre 22. Va passar la tarda veient la televisió, va anar a

veure els seus pares i també els va matar. Va tractar de matar la seva amant, però no se'n va sortir, i llavors va fer un intent de suïcidi amb barbitúrics caducats i calant foc a la casa. El 1996 va ser condemnat a cadena perpètua, que compleix al penal de Saint-Maur (Châteauroux).

D'aquesta història, se n'ha escrit un llibre (*L'adversari*, d'Emmanuel Carrère) i ha inspirat tres films: *L'Adversaire* de Nicole Garcia, *Emploi du temps* de Laurent Cantet i *La vida de nadie* d'Eduard Cortés. ■

ANDREU MARTÍN
ÉS ESCRITOR.

EL COLISEU

El bust de Marc Aureli torna a casa

Recuperada una peça de gran valor històric

La Guàrdia Civil ha recuperat un cap de marbre de l'emperador romà Marc Aureli. La peça, del segle IV, ha estat trobada a Còrdova a l'interior del maletger d'un cotxe. L'escultura va ser robada el passat mes de febrer a l'església de Quintana del Marco, a Lleó.

Rússia pateix pel seu patrimoni

Molts monuments han estat abandonats

Diversos activistes russos han denunciat l'abandó que pateixen un gran nombre de monuments del seu país. Els activistes han intentat salvar sense èxit edificis històrics que van inspirar novel·les de Tolstoi o els til·lers plantats en memòria dels herois de la guerra del 1812 contra Napoleó.

L'INVENT DEL MES

L'aspirador

A LES ACABALLES del segle XIX, l'enginyer britànic Hubert Cecil Booth va anar a visitar una exposició de noves tècniques a Londres. Va veure la demostració d'un aparell americà de neteja —probablement la màquina inventada per John Thurman, que funcionava amb un motor de gasolina. En teoria, l'aparell bufava la pols i la ficava en un recipient, però no sempre l'encertava. Booth va preguntar per què no fabricaven un aparell per xuclar la pols i no per bufar-la, i li van contestar que allò era impossible. Res millor per a un home amb enginy i empenya que aquesta provocació.

EL 1901, BOOTH va patentar una màquina que xuclava la pols fent el buit. Ja hi havia aparells que ho feien, però funcionaven manualment i requerien molta força, sovint la de dues persones. El de Booth va ser el primer aspirador de buit que funcionava amb una bomba, però era força gran i només es venia a empreses de neteja, que havien de mantenir la màquina a l'exterior i introduir uns tubs a la casa que es volia netejar.

L'APARELL VA SALTAR a la fama el 1902, quan se'l va contractar per netejar l'abadia de Westminster abans de la coronació d'Eduard VIII. L'èxit va fer que es comprassin aspiradors per al palau de Buckingham i el castell de Windsor. L'invent de Booth va ser perfeccionat per altres inventors i amb l'extensió de l'electricitat a moltes llars aviat va fer-se un lloc a les cases. Va ser un luxe fins als anys cinquanta, però la comoditat, l'eficàcia i l'abaratiment van fer que, a partir d'aleshores, l'aspirador xuclés bona part del mercat domèstic. **XAVIER DURAN**

RERE L'OBRA D'ART

Pinzellades breus

Claude Monet, 'Impressió, sol naixent' (1873)

Moltes obres d'art esdevenen obres mestres quan presenten una forma d'expressió original, quan assequen una nova tècnica o quan tracten d'un tema inusual. Qualsevol d'aquestes innovacions acostuma a ser agosarada en el context en què és pintada i, per aquest motiu, sol ser habitual que desfermi odis o passions, si no les dues coses al mateix temps.

Aquest quadre de Monet n'és un cas paradigmàtic. En comptes de delinear els perfils del paisatge com dictaven les acadèmies oficials d'art, Monet va pintar el port de Le Havre amb pinzellades molt breus, amb la intenció de suggerir, de causar una impressió, com indica el seu títol. En veure l'obra exposada a

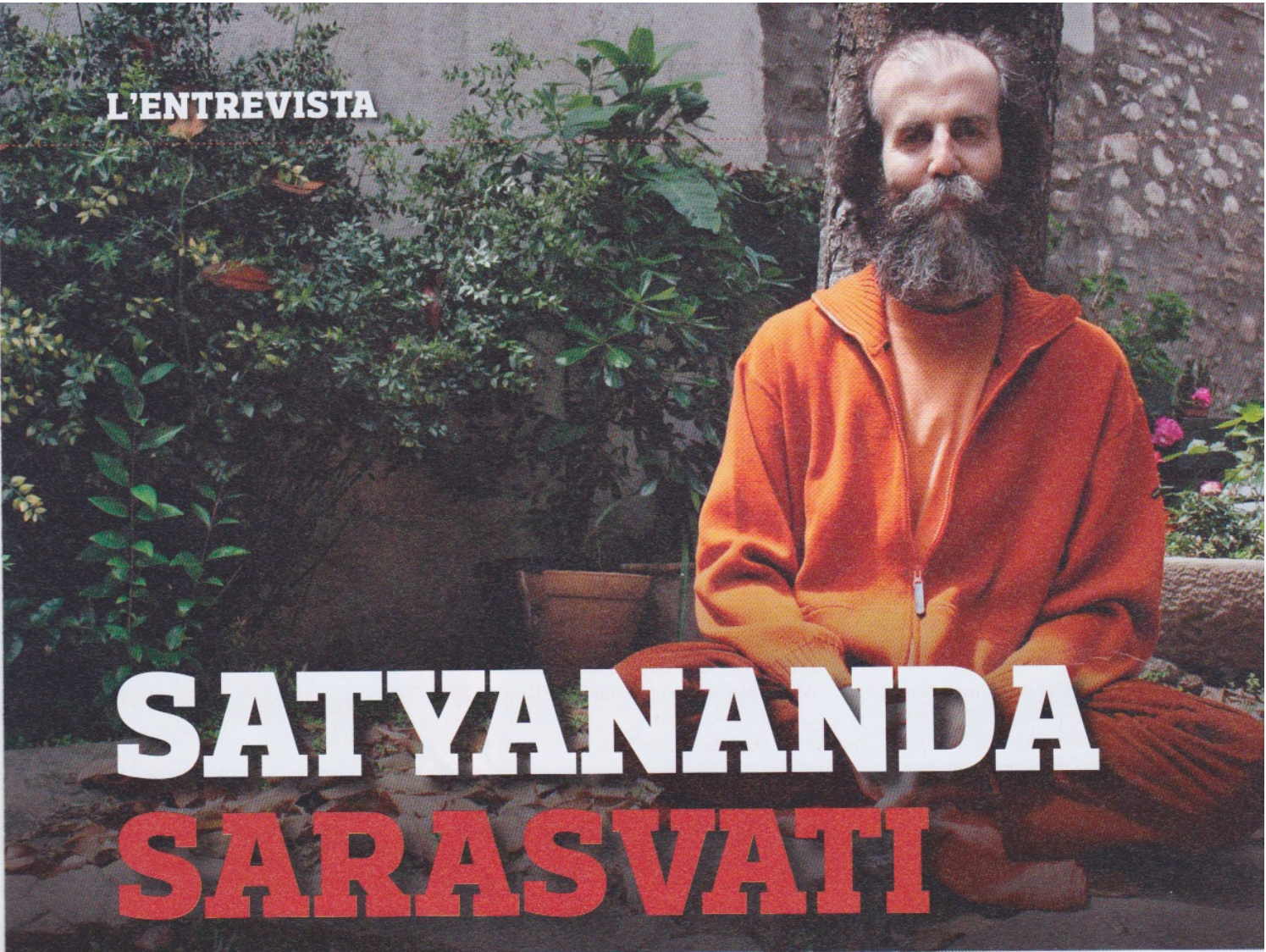
París, el crític d'art Louis Leroy no es va estar de burlar-se d'aquesta intencionalitat expressada per Monet: "És una impressió, no en tinc cap dubte", va dir, carregat de sarcasme, sense ser conscient que amb aquestes paraules batejava tot un corrent artístic. "Lempaperat de les parets està més ben acabat que aquest paisatge de marí. [...] Aquesta pintura, vaga i brutal a primera vista, ens sembla que és alhora l'afirmació de la ignorància i la negació de la bellesa de la veritat". Leroy no es podia imaginar que un segle més tard, les làmines vaporoses, pràcticament evanescents, dels impressionistes serien reproduïdes fins a la sacietat, considerades el summum del bon gust i en el *top ten* de la decoració d'interiors. **MONTSE ARMENGOL**

FRASES AMB HISTÒRIA

"Dispareu primer i pregunteu després. Si us equivoqueu, jo us protegiré."

Instruccions del líder nazi **Hermann Göring** a la policia política prussiana, el 1933. Després de l'incendi del Reichstag el 27 de febrer, que es va atribuir als comunistes, els nazis al govern van prohibir el Partit Comunista d'Alemanya i en van empresonar 4.000 membres sense judici.

SATYANANDA SARASVATI

SONIA CAS

“La cohesió social de l'hinduisme va evitar la islamització de l'Índia”

Aquest 'swami' que ha viscut trenta anys a l'Índia ens explica l'essència de l'hinduisme, la seva història i el paper que ha tingut en el passat i el present del país asiàtic.

No hi ha gaires catalans a qui es pugui anomenar *swami*, el títol honorífic que s'atorga als mestres hindús. Swami Satyananda Sarasvati va néixer a Barcelona el 1955, però ja no fa servir el seu nom català sinó el que li van posar en fer-se monjo.

:: Per què es diu que l'hinduisme és la tradició viva més antiga?

:: Perquè els Vedes, els textos sagrats hindús, han estat transmesos oralment durant milers d'anys. Les datacions més conservadores ubiquen la civilització de l'Indus en el 3500 aC. La tesi tradicional de Max Müller sosté que

aquesta civilització va ser envaïda pels pobles aris que venien del nord-oest. Però ara sembla que, en realitat, no hi va haver invasió violenta, sinó un canvi climatològic que va dessecar el riu més cabalós, el Sarasvati, i els va forçar a migrar: uns van anar cap a Europa i els altres, cap a la vall del Ganges.

:: Es crea l'arrel lingüística indoeuropea.

:: Quan estudiava sànscrit, em fascinava descobrir les influències d'aquesta llengua en el català: mare, *mater* en llatí, és *mata* en sànscrit, i pare, *pater* en llatí, en sànscrit és *pitru*.

:: Què té d'especial la llengua sànscrita?

:: Rere el sànscrit hi ha tota una metafísica. Es

diu que cada mot és el so exacte de l'objecte que representa, i això té un poder còsmic capaç de modificar la nostra consciència i realitat. Encara avui, a l'Índia, quan el monso es retarda, el Govern acudeix als bramans perquè invoquin la pluja amb uns rituals i mantres. Si es fa adequadament i amb consciència, funciona.

:: I no tenen cap mantra per evitar que la seva gent visqui en la misèria?

:: A l'Índia d'ara hi ha menys hinduisme del que convindria. Però cal matisar el tema dels *intocables*, els exclosos del sistema de castes, molt més entès a Occident. En diversos estats, la comunitat més pobre és la dels bramans, considerada la casta més alta, però a aquests no els ajuda ca

ONG. Ser intocable no és sinònim de pobre ni de patir cap estigma: n'hi ha que són els més rics del poble o amb càrrecs al Govern.

:: Quin és l'origen de les castes?

:: A l'inici, no eren per naixement, sinó per potencialitats. La tradició hindú diu que cada ésser té unes potencialitats concretes. Les lleis de Manu van organitzar la societat perquè aquestes potencialitats fossin aprofitades per al bé comú. Així van sorgir els bramans, amb dots per a l'estudi espiritual; els guerrers, amb dots de govern; els comerciants, i els agricultors i artesans. Cap d'ells era superior a l'altre: tots eren part imprescindible del teixit social.

:: En quin moment esdevé una estratificació social per naixement?

:: Des de temps llunyans. Però a partir del segle X, amb l'inici de les ràtzies musulmanes, el sistema es va tancar i es va fer més rígid. I amb aquests atacs i amb la invasió colonial britànica va aparèixer la fam. En moltes zones, no existien els diners. El que feia pots, en feia per a tothom, i el que conreava blat, en collia per a tothom. El colonialisme va assecar tota aquesta abundància.

:: Però també va unir els regnes entorn d'un sentiment hindú.

:: La imposició del sistema educatiu britànic va donar lloc a persones hindús de pell però occidentals de cor, que rene-gaven de la seva cultura. Però a la darrerria del XIX, mestres com Ramakrishna o reformistes com Ram Mohan Roy van impulsar una renaixença hindú. Amb tot, la unió política dels regnes hindús no es produeix fins al 1947, amb la independència.

:: La fragmentació en reialmes va facilitar les coses als anglesos?

:: Quan aquests es van establir a Calcuta es van adonar que els regnes hindús estaven exhausts després de vuit-cents anys de lluita contra els musulmans i van aprofitar aquest esgotament i el col·lapse del Govern musulmà de Delhi per aconseguir el control de la zona.

:: 800 anys de lluita esgoten qualsevol...

:: Hi ha una gran diferència entre l'actitud musulmana vers els cristians i vers els hindús. Segons la doctrina islàmica, els jueus i

"Actualment, ser 'intocable' no vol dir per força ser pobre ni patir cap estigma"

els cristians eren tractats com a ciutadans de segona, però se'ls tolerava. En canvi, els hindús eren considerats pagans i només tenien dues opcions: conversió a l'islam o mort.

:: Hi ha acadèmics, com Romila Thapar, que desmenteixen la brutalitat musulmana.

:: Hi ha molt negacionisme en aquest assumpte, fomentat per universitats com la Jawaharlal Nehru, de Nova Delhi. Ells afirmen que les grans destruccions de temples hindús, al llarg de centenars d'anys d'invasions, eren només per espolar-ne la riquesa. Però si no es tractava d'odi religiós, quina necessitat tenien d'agafar el Shiva Lingam, la peça més sagrada del temple, i portar-lo davant la mesquita perquè els fidels el trepitessin?

:: Però mai van poder convertir-los.

:: És l'espina clau dels musulmans, juntament amb l'al-Àndalus. Com que els musulmans són iconoclastes, durant tot aquest període van sorgir moviments hinduistes que concebien la deïtat més enllà de la forma per evitar confrontacions, com els *sikhs*, i que amb el temps van anar evolucionant en diferents religions. Però entre elles mai no hi ha hagut enfrontaments, tots comparteixen la mateixa cosmovisió.

:: Parli'm de la cosmovisió hindú.

:: Està basada en el *dharma*, que es pot definir com el contrari al caos, l'ordre que hi ha darrere de tot el que existeix. L'aplicació d'aquest *dharma* en la vida fa emergir un seguit de valors, com l'acontentament amb allò que es té, la capacitat de compartir o la veracitat. Són valors que cohesionen la societat. I és aquesta cohesió la que va impedir la islamització de l'Índia, i n'ha alentit l'occidentalització. **E SÒNIA CASAS**

Una essència i moltes formes

En la presentació del seu llibre 'L'hinduisme' (Ed. Fragmenta), Swami va explicar la història següent: "Un pare diu al seu fill que observi el fang de la llera del riu. En tornar del bany, la riba és plena de pots i plats de ceràmica. Adona't, fill, diu el pare, que el fang és la substància de totes aquestes formes. De la mateixa manera, tu ets la substància invisible que dóna cohesió a tot el que hi ha a l'Univers. Això ets".

X FIRA D'INDIANS

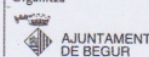
10 anys d'Indians

6, 7 i 8
de setembre de 2013

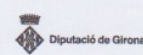
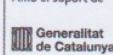
BEGUR - CUBA

www.firaindians.com

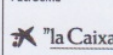
Organitza

Amb el suport de

Patrocina

Col·labora

Més informació a
WWW.SAPIENS.CAT

ÀREA DE PROMOCIÓ ECONÒMICA I TURISME
Av. Onze de Setembre, 5 · 17255 BEGUR
Tel. 972 62 45 20 · www.visitbegur.cat

PERE I EL CATÒLIC

La fi del somni occità

ANALITZEM ELS ENCERTS I ELS ERRORS DEL PARE DE JAUME I

Després de vèncer els sarraïns a la batalla de Las Navas de Tolosa i de reforçar el seu poder al sud de França casant-se amb Maria de Montpeller, el regnat de Pere I el Catòlic va estar marcat pel conflicte dels càtars. La seva absurda mort a la batalla de Muret (1213) facilitaria la conquesta d'Occitània per part dels croats francesos. PER MONTSE ARMENGOL, AMB L'ASSESSORAMENT DE RAMON SAROBE

“**E**l nostre pare, el rei don Pere, fou el rei més generós que mai hi hagué a Espanya, i el més cortès, i el més afable” afirma Jaume I a la seva gran crònica, el *Llibre dels feits*, referint-se al seu pare. “Tera bon cavaller per a les armes, com el millor que hi hagués al món”. El Conqueridor enumera les virtuts d'un rei d'una manera tan amable, com breu i oficiosa. És la fórmula elemental amb què mostra el respecte pel llinatge, que fonamenta la seva legitimitat com a sobirà.

I ves, què havia de dir, el Conqueridor, del seu propi pare? Que va repudiar sa mare tan bon punt en va obtenir el que volia —la ciutat de Montpeller? I que a ell, el seu únic fill legítim, quan tan sols tenia tres anys, el va deixar com a ostatge a mans de l'enemic —el cabdill croat Simó de Montfort? En realitat, Jaume el va veure ben poc, el seu progenitor, en la més tendra infantesa. Tot el que en sabia li ho havien explicat d'altres. Què en podia dir? Que havia defensat uns heretges —els càtars— i actuat en contra de les ordres

del papa, trencant l'obediència que li devia? Que havia perdut la batalla de Muret —i mort de la manera més absurda—, per culpa de la seva imprudència? I que havia fet perdre a la seva dinastia, per sempre més, la possibilitat d'expansió vers Occitània?

UN 'HOME DE FEMBRES' AMB LA BUTXACA FORADADA

Res de tot això, no ho digué obertament Jaume I. Una crònica reial no és el lloc més indicat per fer retrets a la família —i menys encara a qui se li deuen els títols i la sang. Però sí que hi deixà caure molts eufemismes. “Era tan pròdig que les seves rendes i el seu patrimoni anaven minvant”, diu del pare; una manera com una altra de dir que el rei Pere tenia la butxaca foradada (ell, el seu fill, trigaria vint anys a cobrir els deutes contrets pel progenitor). “Era home de fembres”, deia també, i apuntava que molts barons es van aprofitar de la debilitat faldillera del rei en el seu propi benefici: li mostraven dones, “les més belles que podien trobar” i, d'aquesta manera, “li feien canviar la seva opinió a aquella que ells volien”.

Altres coses, el Conqueridor les insinua, i també els silencis són prou eloqüents. En efecte, Pere I el Catòlic va ser un rei malgastador, llibertí, arrauxat, impetuós i, finalment, dissortat. Però cal tenir en compte que, en el moment en què Jaume I redacta el *Llibre dels feits*, moltes coses han canviat respecte de les generacions anteriors, sobretot pel que fa a la mentalitat i la moralitat, que li faran interpretar els actes del pare d'una manera molt determinada. En realitat, no tots els actes i les polítiques de Pere I van ser negatius, ni de bon tros.

CAMPIÓ DE LA CRISTIANDAT

La política envers Castella, per exemple, va millorar molt sota el regnat de Pere I, tenint en compte que el seu pare, Alfons I el Cast, s'havia mostrat hostil al regne veí. En realitat, bona part del mèrit d'aquest acostament va ser de la mare, la reina Sança, filla d'Alfons VII de Castella. Ella va ser qui va prendre la tutela del jove rei quan Alfons va morir, perquè Pere encara no tenia els vint anys preceptius per governar en solitari que el testament del seu pare havia especificat. Així doncs, la reina vídua es va aprofitar de la situació, sense el rei pel mig i amb la voluntat del fill a les seves mans, per recuperar les relacions amb la família i fer la seva en qüestions de política exterior.

La situació a Castella era dramàtica; després de la gran derrota d'Alarcos, a mans dels almohades, el califa al-Mansur recorria les fronteres estenent el terror entre els castellans. Sança va acudir a socórrer el seu nebot, el rei Alfons VIII, enviant-hi tropes. Al capdavant hi va posar el jove Pere, qui ja manifestava dots de bon guerrer.

Pere I, igual que el seu pare Alfons el Cast, s'emmirallava en la refinada cultura occitana i va acollir molts trobadors a la seva cort, a qui mantingué esplèndidament

I efectivament, l'actuació del príncep, fent gala d'una gran valentia —empès, segurament, per la inconsciència de la joventut—, va ser brillant. Els musulmans en van quedar molt malparats i Pere va tornar exultant, i també amb una gran ànsia de lluir la corona reial.

Sança, complaguda per aquest fill que tan bé havia aconseguit els seus desitjos, li va permetre prendre possessió del tron en solitari, poc abans de complir els vint, a les corts de Daroca (1196). Quinze anys més tard el rei Pere tornaria a les armes al costat d'Alfons VIII i de Sanç VII de Navarra: tres reis aliats per liquidar de totes totes l'imperi Almohade. La perícia militar del català va tornar a donar fruits, de tal manera que va tenir un paper crucial en el triomf en la batalla de Las Navas de Tolosa (16 de juliol de 1212). La victòria va convertir Pere I en un campió de la cristiandat.

Havia demostrat ser un guerrer valent. Però al jove rei Pere, impetuós i eixelebrat, li faltava seny per governar els seus propis impulsos i, encara més, per governar tot un regne. Afortunadament per a ell, al principi, tot semblava

venir-li de cara. Hi regnava la pau, tant a l'interior com a les fronteres. Podia dedicar-se a divertir-se amb la camarilla palatina que el seguia en els viatges de cap a cap del regne, i envoltar-se de joglars i trobadors. No parava compte a les ingents despeses que comportava la fastuosa vida cortesana i el manteniment d'una comitiva tan extensa, incloses les disbauxes, els capricis i els desplaçaments amb tot el seguici.

HA NASCUT UN GUERRER

La victòria a la batalla de Las Navas de Tolosa (a l'esquerra, quadre de Francisco de Paula del 1864) va consagrar Pere I com a guerrer. A baix, els pares del rei, Alfons I i Sança, al *Liber feudorum maior*, conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Com havia fet el seu pare, el rei Pere s'emmirallava en la cultura refinada de les corts aristocràtiques d'Occitània, a l'altra banda dels Pirineus. Terra lluminosa i lírica, on floria una cultura rica i poètica i un nou sistema de valors, Occitània era un vast territori de combats i vescomtats units per una llengua, la llengua d'oc, que tenia la seva màxima expressió en la literatura provençal. A la cort catalanoaragonesa admiraven la sonoritat i les rimes que els trobadors feien en aquella llengua que els era entenedora; el rei Alfons I havia passat a la història com un rei trobador, perquè era aficionat a compondre poesies. Pere també va acollir molts trobadors a la cort, i els va mantenir esplèndidament —no és estrany, doncs, que el cobrissin d'afalacs en els seus poemes. "Comptar les seves virtuts es faria tan llarg com comptar les estrelles del cel", diria Giraut de Calansó. Per a ells, el jove rei era la personificació de l'ideal principesc: pròdig, altiu, galant, generós i valent.

OCCITÀNIA EN EL PUNT DE MIRA

Quan Pere I va entrar en escena, els països occitans ja feia més d'un segle que eren en el punt de mira del Casal de Barcelona dels reis d'Aragó. Alfons I havia esmerçat grans recursos per assegurar-se el comtat de Provença i tot de dominis i senyories veïnes; havia desposseït el seu germà Sanç d'aquell comtat (1185) i l'havia deixat per a un germà de Pere el Catòlic, Alfons. Finalment, els grans rivals dels reis d'Aragó, els comtes de Tolosa, reconixerien la superioritat feudal dels monarques catalanoaragonesos; dues germanes del rei, Elionor i Sança, es van casar amb senyors d'aquella casa.

En el terreny clerical, Pere hi tenia el seu oncle Berenguer, antic bisbe de Lleida, exercint de cap de l'arxidiòcesi de Narbona, el càrrec eclesiàstic més elevat d'aquelles terres. El mateix Pere va trobar l'oportunitat de reforçar els lligams amb el nord casant-se amb Maria de Montpeller (vegeu requadre). Amb aquest matrimoni, obtenia els drets sobre aquell magnífic senyoriu del Llenguadoc, amb la seva ciutat puixant i vint-i-nou castells.

D'aquesta manera, superades les rivalitats per mitjà de convenis matrimonials, Pere I reforçava el seu poder al sud de França. Les relacions a banda i banda dels Pirineus no podien ser millors. Aragó i Catalunya, Tolosa i Provença, quedaven aliades, a fi de cultivar una relació

ELS PARES DE JAUME I

AMB LA DONA, COM GAT I GOS

La relació de Pere I i la seva muller, la reina Maria, va ser tempestuosa. Maria no era res més que una peça en el tauler de joc de la política occitana, i el matrimoni, el 15 de juny del 1204, no havia estat més que un tràmit per aconseguir la ciutat de Montpeller [a la imatge, tríptic d'ivori del segle XV, a Valldemossa, que representa el casament]. Un cop ja va tenir el que volia, Pere va repudiar la seva esposa. El rei la menyspreava, segurament perquè li posava traves per senyorejar Montpeller, i al cap de dos anys d'haver-se casat, ja formalitzava les negociacions per celebrar un nou matrimoni amb l'hereva del regne de Jerusalem.

UNA MERA PEÇA D'ESCACS

La reina, però, es va rebel·lar: ja no era una donzella dòcil. Aquest ja no era el seu tercer matrimoni, si fa no fa li havien fet sempre la mateixa jugada, i ja estava farta de ser una joguina a mans dels homes. A Pere, no li ho volia posar fàcil, i va recórrer al papa perquè impedís el divorci. Innocenci III no el va concedir mai, i la rancúnia entre la parella es va allargar anys i anys, fins a la mort del rei Pere. Això no afavorí en absolut el compliment del deure fonamental de tota parella reial: el d'engendrar un hereu. Perquè les poques trobades només havien donat fruit una filla, Sança, que va morir a molt curta edat.

LA LLEGENDA DE L'ENGENDRAMENT

És probable que la preocupació per la manca d'un hereu, i la por davant les eventuals lluites de successió, impulsessin la cort a buscar una tercera persona —un ric cavaller aragonès, segons uns testimonis; un cònsol de Montpeller, diuen uns altres— que fes entrar en raó els cònjuges i propiciés una reconciliació fugaç, necessària per consumir una última relació carnal que va resultar d'allò més efectiva.

El mateix Jaume I, el resultat d'aquella unió, explica el seu engendrament com una meravella. Les versions més novel·lades diuen que al rei Pere li repel·lia tant la reina, que li van fer creure que jeia amb una altra dona. Són versions literàries que busquen crear un origen providencial per al Conqueridor, i que enllacen amb el vast univers de mites clàssics i llegendes d'enganys i transmutacions amb finalitats copulatives.

ALBUM

PHOTOAISA

ALBUM

PRIMER AVÍS
Després de la presa de Besiers i de Carcassona (Les *chroniques de France*, s. XIV) per part dels croats francesos, Pere I intentava la via diplomàtica per evitar un vessament de sang.

QUI EREN ELS CÀTARS

UNS HERETGES MÉS O ELS "BONS CRISTIANS"?

Els càtars del Llenguadoc eren coneguts com a albigesos, perquè el nucli més important va ser la ciutat d'Albi. Si no fos pel seu nombros grup de fidels, i la violència desmesurada amb què finalment fou anihilat, el moviment albigès (present a Occitània des del segle XI) no passaria de ser una heretgia com una altra: una desviació de la fe de les moltes que hi hagué a l'edat mitjana.

ELS 'ASCETES PERFECTES'

La creença fonamental del catarisme era que el bé i el mal mantenien una lluita a mort pel control del món. Consideraven que l'Església del seu temps era obra del dimoni, renegaven

de bona part de l'Antic Testament i atribuïen a Crist i Maria una naturalesa angelical. No creien necessaris gaires dogmes i sagraments, però predicaven l'amor al proïsme. No tenien temples i el seus "clergues" eren els ascetes perfectes, individus que havien rebut el *consolamentum* o "baptisme de l'esperit". La resta de fidels tenien tota mena de dispensas per tirar endavant les seves vides amb normalitat, però havien de prendre aquesta consolació quan se'ls aproximava la mort.

Un dels predicadors que van anar a convertir els càtars va ser sant Domènec de Guzmán. En aquest context va fer diversos miracles i va fundar l'orde dels dominics o predicadors. **RAMON SAROBE**

més profitosa per a tots. En aquest moment, el rei Pere no es podia imaginar que la bellíssima i poètica Occitània el duria a la mort.

Occitània acollia una societat oberta i tolerant, fins al punt que pels comtats del Llenguadoc s'havia estès i consolidat, entre els segles XI i XIII, el catarisme, una de les moltes manifestacions que va prendre el cristianisme en l'edat mitjana. A la població occitana li va atraure el seu model de vida humil; veien els adustos *perfectes* càtars molt més honestos que l'opulenta jerarquia catòlica, i a mateix temps, molt més convincents, perquè el seu discurs era molt més entenedor. Eren més propers al poble i els donaven més respostes. Per això, cada cop més, pobres rics es veien atrets per aquesta religió i les assemblees dels càtars s'omplien amb escolars. Les principals famílies del Llenguadoc se'n van fer adeptes; alguns senyors que eren vassalls de la corona catalanoaragonesa, com els del País de Foix, la Cerdanya i el Conflent, professaven obertament aquesta fe —si bé això no significava que haguessin deixat d'anar a l'església.

HERETGES EN TERRA DE TROBADORS

A la cort del rei Pere, això prou que se sabia. De fet, per mitjà dels lligams matrimonials, el catarisme penetrava cada cop més en les terres del monarca. Fins i tot alguns dels consellers reials s'hi havien convertit i també alguns dels seus millors cavallers, com Ponç de Vernet, Ramon de Castell-Rosselló o Arnau de Castellbò, a qui Pere I tenia en gran estima, i els havia concedit castells i privilegis. Però el papa Innocenci III no estava disposat a permetre l'escalada càtara que posava en dubte la veritable Església. De prime per portar la població pel bon camí, hi van enviar com a legats dos frares cistercencs, amb la missió de depurar la jerarquia catòlica occitana.

La seva feina va ser en va, i a Roma el Sant Pare s'irritava. Els reports dels seus enviats eren decebedors: els senyors occitans no entraven en raó, i no solament no s'avenien a maltractar i fer fora els càtars, sinó que es treien de sobre els legats pontificals de males maneres. Ja en tenien prou, de les seves guerres particulars, no volien més brega. Sobretot si això implicava lluitar contra els seus propis vassalls, contra els seus veïns i, en molts casos, contra la seva pròpia família, quan no contra ells mateixos. S'anunciava la tempesta: Innocenci III volia abatre l'heretgia a què costés el que costés.

El rei Pere es trobava amb el cor dividit entre la lleialtat al papa i l'amistat i els lligams familiars i vassallàtics que l'unien a Occitània. Sumar-se a la croada significava lluitar contra els seus vassalls i tenyir de sang el poble i la cultura que tant admirava. No volia la guerra de cap manera, tampoc no volia ser inculpat de protegir l'heretgia. Però com podia demostrar al pontífex que es podia ser un bon catòlic i, al mateix temps, donar suport a la causa de occitans? Per començar, l'any 1204, va acudir a Roma, amb una fastuosa comitiva formada per cinc galeres i moltes altres naus, per fer-se coronar per ell amb tota solemnitat i jurar-li fidelitat sobre els Evangelis.

També va presentar al papa altres qüestions, per dir-ho d'una altra manera, com ara els plans de casar-se amb una princesa

de Terra Santa, pensant que això el plauria. Al mateix temps, intentava acontentar-lo anunciant decrets contra els heretges l'aplicació dels quals era més aparent que real. I, sobretot, feia gala dels seus triomfs en la "veritable" croada, la guerra contra els sarraïns. Amb tot plegat, el rei Pere va aconseguir guardar les aparences i ajornar l'afer occità durant deu anys. Però no li va servir per res més. La paciència d'Innocenci III s'esgotava.

VENTS DE TEMPESTA

En l'escenari mateix del conflicte, la situació era greu. El comte més poderós de la regió, Ramon de Tolosa, es trobava entre l'espasa i la paret. El pontífex li exigia de manera cada cop més vehement que es pronunciés contra l'heretgia i que s'adherís a la lliga contra els càtars. Això o l'excomunió, i passar a ser sospitós de connivència amb els heretges. Quan la pressió va ser màxima, Ramon va demanar ajuda al seu cunyat; altres senyors, com el comte de Foix, farien el mateix. Per la seva banda, Pere es temia el pitjor: que fossin els bel·licosos francesos els qui acudissin a Occitània en nom del papa.

En efecte, el papa ja s'havia adreçat al rei de França, Felip August, diverses vegades i cada cop amb més insistència, perquè intervingués amb el seu exèrcit al Llenguadoc. Afortunadament, els francesos estaven prou ocupats en les guerres contra Anglaterra, que amenaçaven les fronteres del nord. Tot i això, el Llenguadoc era massa llaminer perquè

En plena croada contra l'heretgia càtara, el rei Pere es trobava amb el cor dividit entre els lligams familiars i vassallàtics que l'unien amb Occitània i la lleialtat al papa

uns i altres se'n quedessin al marge durant gaire temps. Qui lluités amb èxit en la croada es podria quedar els territoris pel dret de conquesta, i el rei de França no volia que algú altre tingués l'ocasió d'aconseguir-los. Aviat va trobar la solució per no desatendre les guerres que tenia contra els anglesos i els alemanys: va declinar dirigir la lluita, tot confiant la croada occitana als seus senyors.

Quan Pere I va saber que a França es reclutaven croats, va entendre que l'estratègia dilatòria ja no donava més de si. S'havia de mullar. I definitivament, es va mostrar ferm en l'opció de donar suport a les seves amistats occitanes i protegir els seus vassalls: no es posicionaria contra els càtars, sinó contra els croats invasors. Ara que tenia un peu posat a Occitània, el rei Pere no podia permetre que els barons francesos se la quedessin.

ES REPARTEIXEN INDULGÈNCIES PER ALS ANTICÀTARS

Els cants dels trobadors ja no parlaven d'amor; ara feien una crida desesperada al rei català perquè acudís a salvar-los. La població occitana veia amb terror l'arribada de l'exèrcit croat, que avançava cap al Llenguadoc seguint el Roine. Els cavallers de Crist, guiats per l'abat del Cîteaux i la noblesa francesa, conduïen una host molt nombrosa. El reclutament havia estat fàcil, perquè la lluita en la croada oferia molts avantatges: a canvi d'un servei de quaranta dies, el soldat aconseguia l'absolució de les culpes passades, la pròrroga sense interessos dels deutes pendents i les mateixes indulgències com si lluitessin en la croada en Terra Santa —i tot plegat, sense allunyar-se de França. Per això va ser fàcil reunir un gran estol de soldats d'allò més divers: gentussa de la més baixa estofa que només buscaven lliurar-se de les penes pendents, rapinyaires àvids de botí i, al seu costat, cavallers aventurers, mercenaris professionals i, finalment, croats fanàtics, convençuts que amb la lluita es guanyaven el cel.

En veure arribar un exèrcit tan nombrós, els comtes occitans van començar a tremolar. Es veïen a venir el pitjor: que la sang es vessaria per les seves terres sense remei. La presa de Besiers i Carcassona va ser immediata (1209). El rei Pere ja s'hi havia personat i va presenciar, astorat, la crueltat dels croats. El seu paper va ser demanar clemència; encara es pensava que podria mitjançar amb el papa per deturar la carnisseria.

Però mentre el rei Pere treballava la via diplomàtica, els francesos preparaven el segon assalt amb el relleu al capdavant de les

ELS PREFERITS

Pèire Vidal, Giraut de Bornelh, Ademar lo Negre, Gui d'Ussèl i el joglar Guillem Magret van ser alguns dels trobadors preferits del rei Pere I, a qui dedicaven tot tipus d'elogis en els seus poemes.

INDEX

PHOTOAISA

QUE TREMOLI L'ENEMIC
Aquest fresc de J.P. Laurens representa els habitants de Tolosa reforçant les muralles per resistir el setge dels croats.

tropes. El normand Simó de Montfort, comte de Leicester, seria elegit el nou cabdill. Croat convençut, líder nat, ambició i gran estrateg, disposava a més d'una peça clau en el seu triomf: la seva muller, Alcía de Montmorency. Valenta i enèrgica, s'encarregava des de la rereguarda de reclutar els soldats i de conduir-los llargues distàncies, a l'om del seu cavall, fins allà on fossin necessaris. Així, s'assegurava que Simó no es quedés en cap moment sense efectius: tan bon punt uns croats acabaven la quarantena, eren rellevats immediatament per un nou servei. Gràcies a l'eficiència d'Alcía en la selecció dels millors cavallers, aquella tropa d'arrepregats es va convertir en un dels exèrcits més ben preparats del seu temps.

L'ÀNSIA DE CONQUESTA DE SIMÓ DE MONTFORT

Les coses anaven massa lluny al Llenguadoc; els croats estaven aniquilant la població indiscriminadament. El papa se'n va adonar: Simó de Montfort s'estava allunyant cada cop més de l'objectiu —fer fora l'heretgia— i lluitava amb veritable ànsia de conquesta. Calia deturar-lo, i temperar

Per frenar Simó de Montfort, el líder dels croats, Pere I va arribar a l'extrem de lliurar-li el seu propi fill Jaume com a garantia d'entesa. Ni això va ser suficient

LA PAU I TREVA DEL 1198

EL PRECEDENT DEL PARLAMENT

Durant el regnat del rei Pere, en l'assemblea de pau i treva del 1198, s'esmentà per primer cop el nom del nostre país: *Catalunya*. Tenim moltes proves que la llengua catalana i el gentilici *català* existien de molt abans. I ja el pare del rei Pere en la seva pau i treva del 1173, havia marcat els límits del país "de Salses fins a Tortosa i Lleida", però fins llavors només s'havia parlat de comtats. Ara el mot *Catalunya* englobava totes les terres de parla catalana i poblades per catalans: els comtats sota la sobirania directa del comte de Barcelona, però també els seus vassalls: Cerdanya, Urgell, Empúries, Pallars Sobirà i Rosselló.

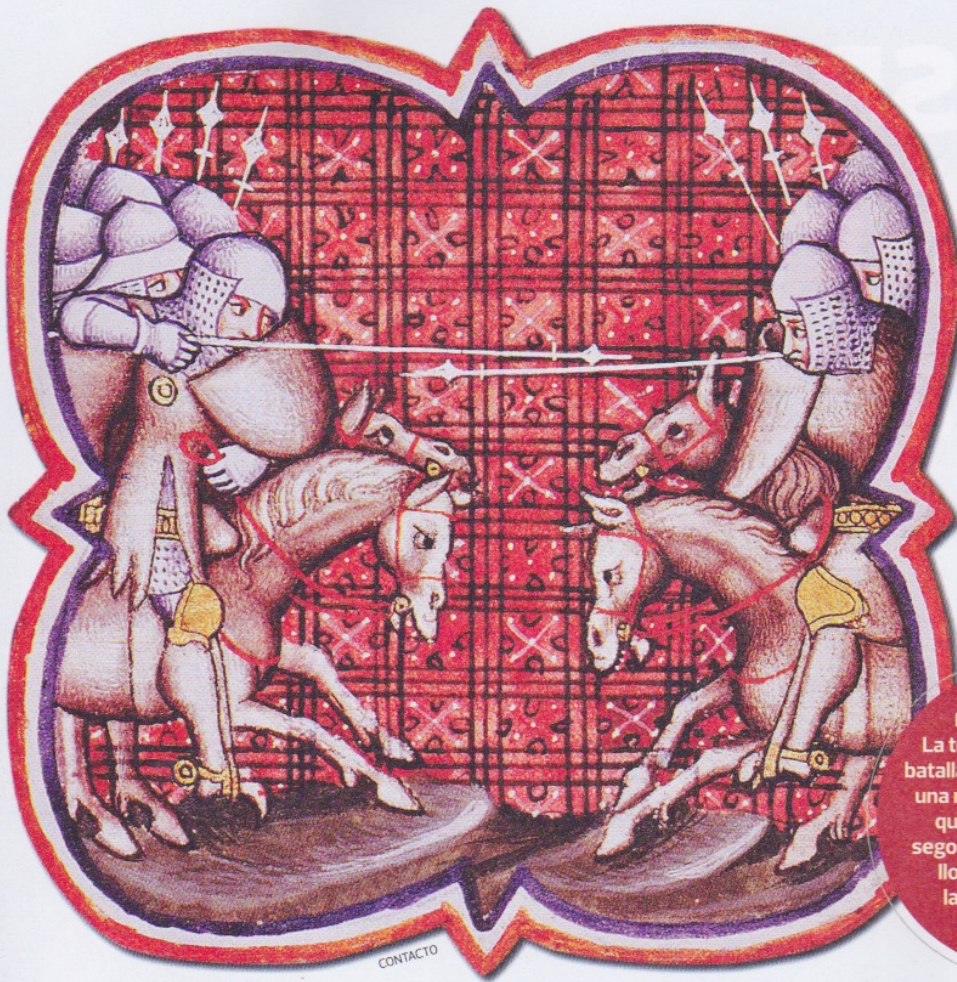
L'EMERGÈNCIA DE LA BURGESIA

L'assemblea també protegia una classe social emergent, la burgesia, dels dominis del rei. La lluita per Occitània era també una lluita pel control dels seus ports mediterranis. Els catalans començaren a obrir-se a la mar, Mallorca i Sardenya eren cobejades, i els nostres comtes reis s'alinearen amb Gènova o Pisa per proveir-se de flotes que els ajudessin en les seves guerres. Aquests fenòmens s'expliquen pel naixement d'una burgesia ciutadana, sobretot a Barcelona, que tingué la seva principal font de riquesa en el comerç. El 1200, Pere I també va protegir els menestrals, que conformaven el teixit productiu de les seves viles.

Aquestes darreres assemblees de pau i treva precediren les Corts del regnat de Jaume I, com a reunions de magnats, eclesiàstics i ciutadans que assessoraren el monarca i l'aconsellaren per legislar. Malgrat el seu nom, la pau i treva no era una institució pacífica, sinó un mecanisme per regular la resposta armada contra aquells que trencaven la pau del rei. **B.R.S.**

el fanatisme. Per un moment, semblava que el rei Pere sortiria, en el seu paper conciliador. Va entaular converses amb Simó de Montfort, el va reconèixer com a vescom de Besiers i Carcassona per dret de conquesta, i va arribar a l'extrem d'arrencar el seu propi fill Jaume dels braços de la mare per lliurar-lo al croat com a garantia d'entesa. També havia pactat de casar-lo amb la seva filla. També va parlar un cop més, amb Innocenci III. Li va insistir que els seus protegits —els comtes de Tolosa, Comenge i Foix— no eren heretges i, per tant, no se'ls podia prendre els dominis. Però en aquest punt, el papa es va mostrar intransigent. Pere I, davant d'aquest greuge amb els seus vassalls, no trobar cap altra sortida que reunir les tropes.

Els cants dels trobadors feien vots a la victòria del rei Pere. Per començar, necessitava reunir prou diners i equipar l'exèrcit. La situació financera dels seus estats sempre ser sempre desastrosa, però a més ara, que mantenia c

CONTACTO

fronts oberts alhora —l'occità, contra els croats i l'hispanic, contra els almohades—, estava necessitat de pecúnia que mai. De manera que crear un impost general sobre els béns mobles i immobles, el monedatge, que va aixecar un gran descontentament entre els súbdits. No n'hi va haver prou, i va plomar també els vassalls molt adinerats del regne.

Armat —i endeutat— fins a les dents, l'exèrcit català, amb el rei Pere al capdavant, es va dirigir a Muret per trobar-se cara a cara amb l'adversari. I lluita va ser un desastre per als catalans [vegeu Sàpiens 32]. Jaume I explica breument el caos i la confusió de la batalla, mig avergonyit de l'actuació del seu pare: "Aquells de la part del rei no van saber formar els rengs de batalla ni anar junts, i cada ric home escometia pel seu cantó, i escometien contra les regles de les armes. I per mala ordenació [...] la batalla hagué d'ésser perduda". Sembla que Pere I no tenia totes i en comptes d'ocupar la rereguarda —com era habitual en els reis—, es va situar en la segona esquadra de combatent potser per controlar millor les seves tropes. Aquest va ser l'error fatal. El rei va ser valent, però poc hàbil. Una de les versions novel·lades del combat explica que Pere I s'havia canviat l'armadura amb un dels seus cavallers, per poder lluitar cos a cos com un soldat més. Però que quan els francesos van abatre el cavaller que duia l'escut reial, Pere va acudir a socórrer-lo exclamant: "El Rei heus-el aquí!". Els francesos la van entomar amb el rei Pere. En veure-ho, els seus cavallers van fugir en desbandada deixant enrere el cos inert del sobirà.

EL GRAN ERROR
La temeritat del rei a la batalla de Muret (al costat, una miniatura del s. XIII), quan es va situar en segona fila de combat en lloc de quedar-se a la rereguarda, li va costar la vida.

regles de les armes. I per mala ordenació [...] la batalla hagué d'ésser perduda. Sembla que Pere I no tenia totes i en comptes d'ocupar la rereguarda —com era habitual en els reis—, es va situar en la segona esquadra de combatent potser per controlar millor les seves

VA SER IRRESPONSABLE EL REI PERE?

LA LUXÚRIA I LA MORT

Arran de la interceptació d'una carta afectuosa que el rei català havia adreçat a una dama occitana, Simó de Montfort, el gran enemic del sobirà, va sentenciar amb menyspreu: "Jo no temo un rei que intervé, per una meretrícia, contra el negoci de Déu" (negoci de Déu era el nom que es donava a la croada). Que Pere I fos un faldiller, no era pas vist com un comportament inacceptable, en l'univers trobadoresc que l'envoltava. Però sí que ho era a ulls dels clergues i dels eixuts cavallers francesos.

FLIRTEJAR EN LLOC DE GESTIONAR

Anys més tard, el seu propi fill, Jaume I, també ho va criticar. I quan ho féu, deixà entreveure un interessant canvi de paradigma moral entre la generació del pare i el fill: tots els reis tenien amants, però la diferència era que el segon disposava de les dones que volia sense prendre's la molèstia de cortejar-les, cosa que havia passat de moda. El que

molestava al Conqueridor era, més aviat, que per dedicar-se al flirteig, de vegades el seu pare desatenia les qüestions d'estat. Fins i tot, atribueix al sexe part de la culpa de la derrota de Muret. "Aquell dia que donà la batalla havia jagut amb una dona", segons li havia explicat Gil, reboster del seu pare.

DISBAUXA ABANS DE LA BATALLA

Per culpa de la nit de disbauxa lúbrica, l'endemà, a missa, el rei estava tan cansat que "no va poder estar-se dret". Esgotat, el rei no estava en condicions de dirigir les tropes. I va perdre la batalla "pel pecat que era en ell". Alguns historiadors han interpretat aquesta frase referint-se al pecat que movia Pere I a ajudar els heretges. És més probable, però, que faci referència al fet que el rei no havia complert amb el precepte d'abstenir-se del sexe abans d'una batalla, a fi de guanyar-se l'ajuda divina. Per tant, segons el seu fill, la luxúria havia dut el rei Pere a la mort.

tropes. Aquest va ser l'error fatal. El rei va ser valent, però poc hàbil. Una de les versions novel·lades del combat explica que Pere I s'havia canviat l'armadura amb un dels seus cavallers, per poder lluitar cos a cos com un soldat més. Però que quan els francesos van abatre el cavaller que duia l'escut reial, Pere va acudir a socórrer-lo exclamant: "El Rei heus-el aquí!". Els francesos la van entomar amb el rei Pere. En veure-ho, els seus cavallers van fugir en desbandada deixant enrere el cos inert del sobirà.

LA FI DE L'ANHEL EXPANSIONISTA... CAP AL NORD

Pere va deixar les seves terres sumides en la desgràcia fent caure sobre el seu fill, el rei nen Jaume I, el pes feixut d'haver de recuperar el prestigi perdut per a la dinastia. Però ja no seria possible reviure l'esplendor d'un espai catalanooccità unit sota una mateixa testa coronada. I buit que la pèrdua d'aquelles terres va deixar seria omplert amb l'adquisició militar de Mallorca i València. El que un dia va prendre, una altra ho va restaurar. ■

MONTSE ARMENGOL ÉS EDITORA.
RAMON SAROBÉ ÉS HISTORIADOR.

PER SABER-NE MÉS

- VENTURA, J. *Pere el Catòlic i Simó de Montfort*. Barcelona: Selecta-Catalònia, 1996.
- DALMAU, R. *L'heretgia albigesa i la batalla de Muret*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1996.
- DIVERSOS AUTORS. *Càtars i trobadors. Occitània i Catalunya: Renaixença i futur*. Barcelona: Generalitat de Catalunya-MHC, 2003.
- CINGOLANI, S. M. *Jaume I: història i mite d'un rei*. Barcelona: Ed. 62, 2007.
- VINAS, A. I VINAS, R. *El Llibre dels fets de Jaume el Conqueridor*. Ciutat de Mallorca: Editorial Moll, 2008.

INFANTS SOTA LES BOMBES

Eres petit, petita, durant la Guerra Civil? Tens algun familiar que ho era? En conserves dibuixos, cartes, documents d'entre el 1936 i el 1939? Tens algun diari escrit pels teus pares o els teus avis quan eren infants durant la Guerra? Conserve dibuixos de guerra, de bombardejos, fets per nens de l'època?

A **ara** i **SÀPIENS** busquem cartes, dibuixos, diaris i altres documents de nens i nenes que van patir la Guerra Civil per recollir-los en un llibre. Volem reunir des de cartes enviades per nens i nenes als seus pares al front, fins a diaris dels bombardejos, dibuixos de les experiències viscudes o cartes des de l'exili o a la presó. L'objectiu és revivre una part de la nostra història col·lectiva a través de vivències personals i desconegudes. Volem saber com van viure la Guerra Civil molts nens i nenes catalans anònims i les seves famílies. La Guerra, amb ulls d'infant.

Si vols participar d'aquest projecte editorial col·lectiu, envia'ns un correu electrònic a cartes@aralibres.cat amb la carta, document o dibuix que vulguis proposar per al llibre. Si no el tens transcrit o no saps com escanejar-lo, envia'ns un mail a la mateixa adreça i t'ajudarem o passarem a recollir-lo.

Tot el material serà tractat amb la màxima cura i professionalitat. A més de cartes, també acceptem fotografies, dibuixos, diaris i material escanejat. Aquells que ho desitgin podran preservar la seva intimitat mitjançant un pseudònim.

La selecció i edició del llibre anirà a càrrec d'Eloi Vila.

Ara Llibres farà una selecció i edició de les cartes, dibuixos i documents més adients i aquests apareixeran reproduïts en un llibre que es publicarà al 2014. Les cartes, dibuixos i documents que es trameten han de ser propietat de la persona col·laboradora que els remet o han d'haver estat escrits per un familiar (per tant, li corresponen tots els drets sobre els textos). Els aporta voluntàriament i desinteressadament per al projecte provisionalment titulat "Infants sota les bombes" i cedeix a l'editorial Ara Llibres SCCL els drets de propietat intel·lectual d'editar-los en l'esmentat llibre en les diverses modalitats d'edició impreses o digitals i reproduir-los i difondre'ls al web de l'editorial del projecte o per a fer difusió de l'obra col·lectiva a la qual s'incorpora. Ara Llibres SCCL farà constar, quan es difongui la carta, dibuix o document el nom o pseudònim que el remitent hagi indicat en el correu electrònic amb què es tramet la carta. L'autor es fa plenament responsable de l'originalitat i l'autenticitat de la carta, dibuix o document que aporta al projecte. Ara Llibres SCCL es reserva el dret d'extractar el contingut de les cartes, dibuixos o documents per ajustar-los al format del llibre, sempre i quan no s'alteri ni es traeixi l'esperit original dels mateixos. La participació en el projecte "Infants sota les bombes" implica l'acceptació d'aquestes bases i del criteri d'Ara Llibres SCCL pel que fa a la resolució de qualsevol qüestió derivada del llibre i de la selecció de cartes, dibuixos i documents.

LES CARTES DEL DARRER BRIGADISTA

L'ÚLTIM AMERICÀ QUE ES VA ALLISTAR PER LLUITAR A L'EBRE

La primavera del 1938 Jim Lardner, un periodista de vint-i-quatre anys, s'allista al batalló Lincoln i s'endinsa a la Catalunya en guerra per lluitar a la batalla de l'Ebre. És el darrer voluntari nord-americà que es compromet amb l'exèrcit de la República. I el darrer a caure al front. 'Sàpiens' ha recuperat a la Universitat de Nova York les emotives cartes que aquest jove idealista de família acomodada va escriure a la seva mare. PER JORDI FINESTRES,

AMB L'ASSESSORAMENT DE JOAN VILLARROYA

SUPORT ESTRANGER

A l'esquerra, una de les poques imatges que es conserven de Jim Lardner. A la dreta, dos voluntaris de les Brigades Internacionals disparen una metralladora soviètica Maxim M1910.

“**M**are estimada [...] he elaborat una llista dels motius per als quals he decidit allistar-me a la Brigada Internacional. D'aquesta manera, per carta, el 3 de maig del 1938, Jim Lardner, des de Barcelona, informa la seva mare, Ellis Lardner, que s'uneix com a voluntari al batalló Lincoln, una unitat formada per joves nord-americans adscrits a les Brigades Internacionals per lluitar contra les tropes militars del general Franco. Li explica setze motius com a justificant, tot i que en destaca cinc: “Perquè crec que el feixisme és nociu i ha de ser exterminat, mentre que la democràcia liberal, o més probablement el comunisme, són bons; perquè la meua incorporació a les Brigades Internacionals té un ef-

DISTA

ALBUM

te d'esmena davant la neutralitat dels Estats Units; perquè quan la guerra acabi seré un millor antifeixista; perquè a la meua edat no puc permetre'm deixar passar per alt una guerra [i] perquè penso que és bo per a la meua ànima". Jim Lardner fa saber a la seva mare que també disposa d'un seguit de raons per no allistar-se a l'exèrcit, com ara la possibilitat "més que seriosa de ser ferit o caure mort, fet que seria la causa de les teves preocupacions en els propers temps". Amb tot, com que ja té la decisió més que presa, li acaba demanant que "si encara em consideres fill teu pots enviar-me de tant en tant alguna carta o un paquet [...] qual-sevol cosa comestible que em vulguis enviar serà benvinguda, xocolata amb llet o panses, o productes enllaunats que no necessitin preparació. T'estimo, Jim".

Quan escriu la carta des de la capital catalana, el periodista James Philip Lardner és a punt de complir vint-i-quatre anys. En fa cinc que és orfe de pare, el conegut Ring Lardner, periodista i humorista del cinema i la televisió nord-americana. Jim Lardner, com el co-neix tothom, nascut a Chicago el 18 de maig

El 1938 Lardner és destinat per voluntat pròpia a París, des d'on envia articles sobre els americans a la guerra civil al 'Herald Tribune'

del 1914, és el segon de quatre germans, fills de Ring Lardner i Ellis Abbott, membre d'una família acomodada de Michigan. Quan té cinc anys, Jim Lardner, els seus pares i germans es traslladen a la costa est, a Long Island. Escriptors i periodistes de renom com Francis Scott i Zelda Fitzgerald, Dorothy Parker o Heywood Broun són assidus als sopars que organitzen els Lardner a casa. Després d'acabar estudis de periodisme a Harvard, entra a la secció de societat del *New York Herald Tribune* fins que a la primavera del 1938 és destinat, per petició pròpia, a la delegació del diari a París, des d'on envia articles sobre la participació dels voluntaris nord-americans a la Guerra Civil Espanyola.

A mitjan febrer sol·licita permís al *Herald Tribune* per viatjar a Barcelona aprofitant el

LA RECERCA

'SÀPIENS' A LA UNIVERSITAT DE NOVA YORK

A Washington Square, ben prop del cor del Soho de Manhattan, s'hi aixeca un complex d'edificis destinats a l'ensenyament i la investigació. És la Universitat de Nova York, i en un d'aquests imponents edificis, de façana marró clar, s'hi troba, a la desena planta, la Biblioteca Tamiment, un dels centres de recerca sobre els moviments socials als Estats Units més sorprenents i, a la vegada, més desconeguts.

EL FONS DELS VETERANS

Des de la darrera dels anys setanta també gestiona els milers de cartes, publicacions, fotografies, objectes... que conformen els Arxius de la Brigada Abraham Lincoln (ALBA, Abraham Lincoln Brigade Archives), el fons que amb els anys han anat creant els veterans nord-americans que van lluitar a la guerra d'Espanya amb l'objectiu que les seves accions i el seu record no es perdin en l'oblit. Sàpiens s'hi ha desplaçat per trobar més pistes sobre els brigadistes que van lluitar a Catalunya, i entre els milers de noms, caixes i carpetes hem localitzat l'emocionant història de Jim Lardner a través de les seves cartes.

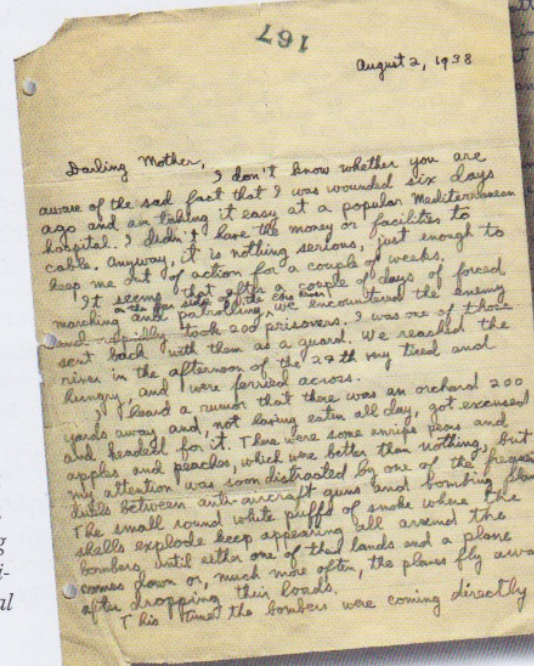

mes que tindrà de vacances a l'abril. Vol viure en primera persona el desenvolupament de la guerra. La seva proposta és acceptada: viatjarà a Catalunya amb la condició de no acostar-se a la primera línia de foc. El 23 de març ho fa saber a la mare, que viu a Connecticut: "Suposo que això seran males notícies per a tu, però estic molt excitat. Marxo cap a Espanya durant les meves vacances. Aniré amb molt de compte i no em ficaré en cap embolic, el màxim que vull fer és estar a la rereguarda per examinar la situació. [...] Mr. Hills [editor] em va escriure una carta prometent-me que em facilitarà una credencial com a representant del Herarld Tribune i em va dir que em publicaria les històries que li anés enviant, tot i que estic negociant amb diversos editors per fer altres peces. Si les coses van bé, en faré un llibre. [...] Aquest matí he començat a fer lliçons d'espanyol i per mi és força fàcil".

DE VIATGE AMB HEMINGWAY

El dia fixat per iniciar el trajecte és el 31 de març. "Agafo un tren a les 8.20 h del vespre i encara he de fer-me l'equipatge. El tren va cap a Perpinyà i des d'allà tot demà anirem en cotxe fins a Barcelona, sens dubte un trajecte bonic. L'Ernest Hemingway ve amb mi [...] Vaig acreditat com a corresponsal del Politiken de Copenhaguen, l'International

News Service i el Herald Tribune." Jim Lardner viatja a Catalunya en companyia de Vincen Sheean, també periodista nord-americà de Herald Tribune, i d'un dels seus referents, l'escriptor Ernest Hemingway, vell conegut del Lardner, un dels mentors i consellers d'en Jim. Hemingway havia estat diversos cops a Espanya com a corresponsal de premsa compromès amb la causa republicana, i també per prendre notes per la seva novel·la *Per*

NO PASSARAN! Voluntaris del Partit Laborista britànic es dirigeixen a l'estació de tren de Londres, el gener del 1937. A baix, dues cartes de Jim Lardner, datades el 7 de juliol i el 2 d'agost del 1938.

7 am inter-
ad which
each eight
a light
top of the
ues. So far
ergeant Bill
del to the
battalion, a
ng long. Since
at on the border
mitter of us
J?
jim

qui toquen les campanes, una de les seves obres mestres, on narra els preparatius de la batalla de Segòvia.

Només posar els peus a Catalunya, el jove Lardner forma part d'una delegació de la premsa internacional que visita diverses unitats republicanes que li pregunten que publiquin que els feixistes "no passaran". Jim Lardner no pot dissimular l'admiració que li produeixen aquestes paraules, aquests gests, que considera heroics. I és en aquests instants d'efervescència idealista que demana allistar-se com a voluntari al bata-

lló Lincoln. Vincent Sheean ho explica a Ellis Lardner el 15 de maig: "Quan ens va explicar, a mi i al Hemingway, el que volia fer vam intentar treu-li la idea del cap, dient-li que era un mal moment i que no tenia cap mena d'entrenament. No va acceptar cap dels nostres arguments (és una persona obstinada, el seu fill)".

"Catalunya pot semblar un petit fragment d'un mapa, però és tot un país i no se'm passa pel cap que pugui ser mai conquerida"

En la decisió de l'idealista periodista de Chicago potser també hi pesa una relació sentimental no gaire ben resolta a la capital francesa: "Hi ha una noia a París que haurà d'aprendre que la meua presència no és necessària per a la seva existència".

Per què un jove periodista nord-americà que vivia còmodament en un apartament a la vuitena avinguda de Nova York vol participar en una de les batalles més cruentes a la ribera de l'Ebre? El compromís de Lardner s'explica per la voluntat de fer entendre als seus que la defensa de la democràcia és una qüestió que està per damunt de les nacionalitats. A més, ha descobert un fet que desconeixia, el sentiment nacional català: "Pot semblar que Catalunya sigui un petit fragment d'un mapa al costat del Mediterrani, però en realitat és tot un país i no se'm passa pel cap que puguin ser mai conquerits. Hi ha massa gent aquí que està lluitant per allò que creu i són pocs els que estan a l'altre bàndol", explica a la mare, a qui també adverteix que a partir d'ara "moltes de les cartes que t'escriu poden ser censurades, tot i que penso que eliminen només noms de persones o fets que poden ser susceptibles de ser considerats informació militar".

MOLTS HOMES I POQUES PISTOLES

El 8 de maig relata a la mare que "després de quatre dies a Badalona m'han permès veure que aquí hi ha molts homes preparant-se, però poques pistoles. L'administració de les Brigades Internacionals està molt desorganitzada, s'han mogut precipitadament des d'Albacete i els canals per gestionar els voluntaris estrangers a Espanya són inexistent". Però ni tan sols les primeres i negatives impressions de Jim Lardner sobre l'organització dels brigadistes el fan reflexionar de la temeritat que comporta anar al front de l'Ebre. L'endemà ha quedat per "parlar amb Johnny Gates, comissari polític de la Brigada, que probablement m'enviarà a un camp d'entrenament i aleshores possiblement entraré a formar part del cos d'infanteria".

El 15 de maig Vincent Sheean envia una nova carta a Ellis Lardner per dir-li que el seu fill ha estat finalment destinat a Móra d'Ebre,

Museu del Disseny de Barcelona

ITINERARIS

Passat i present urbà a l'entorn del Disseny Hub Barcelona

Calendari:
20 d'octubre,
10 de novembre,
1 de desembre

Durada de la visita:
3 hores

Preu:
8,50 € per persona

Compra d'entrades per internet:
museudeldisseny.bcn.cat

SEUS INTERNACIONALS

LA BARCELONA DELS VOLUNTARIS

Del 1936 al 1939 la capital catalana va tenir diverses seus des d'on es gestionaven els organismes de voluntaris internacionals

vinguts d'arreu del món per ajudar militarment la República. Bàsicament eren afins al Partit Comunista i a la CNT, i estaven repartits per tota la ciutat:

- 1 Ajuda Mèdica Internacional (Rambla de Catalunya, 126 / Sant Pere Clavé, 9)
- 2 Casa Hans Beimler (Sant Pere Clavé, 9)
- 3 CNT-FAI / Secció portuguesa (Alcoi, 15)
- 4 Casa Internacional de Voluntaris / Secció búlgara (Alcoi, 17)
- 5 Comitè Interior d'Emigrants Antifeixistes (Laforja, 86)

- 6 Grup francès d'internacionals de la CNT (Balcells, 40)
- 7 Brigades Internacionals / Administració (Passeig de Maragall, 192)
- 8 Joventut Comunista Ibèrica / Secció alemanya (Passeig de Pi i Margall, 132)
- 9 Hospital de Brigadistes (Rambla de Catalunya, 124)
- 10 Ochotnik Wolnosc / Secció txeca, sèrbia i croata (Comte Borrell, 243)
- 11 Uniao Dos Portugeses Anti-Fascistas (Mallorca, 281)
- 12 Delegació de les Brigades Internacionals a Barcelona (Consell de Cent, 393)
- 13 CNT-FAI / Secció alemanya (Aribau, 18)
- 14 Destacament Thaelmann / Caserna Carles Marx (Wellington, s/n)

El brigadista americà no amagava el seu afecte cap als companys comunistes: "Són els millors soldats i també els millors homes"

"un petit poble al costat del riu Ebre, que fa de frontera amb el bàndol feixista. A l'altra banda de la ribera, a Móra la Nova hi ha els quarts de la XV Brigada (la d'en Jim) i d'altres de la 35a Divisió. Probablement en Jim viu allà en un refugi excavat a terra amb altres companys del batalló. [...] El clima és sec amb estones de forta calor, tot i que el refugi és prou confortable per viure-hi tenint en compte les circumstàncies. El menjar del batalló Lincoln és prou bo, penso que ara força millor que el que et donen als hotels de Barcelona. Sempre tenen pa i vegades vegetals frescos que recullen en camps propers, mengen carn almenys una vegada al dia i els fesols són magnífics".

Les cartes de Sheean seran per tranquil·litzar la mare del jove brigadista: "Els republicans tenen molt bona artilleria al llarg del riu i és extremadament difícil que els feixistes puguin creuar. Crec que mai no ho aconseguiran i així ho desitjo. De moment no estan fent res per intentar-ho. [...] Sé que estaràs preocupada a pesar de tot el que dic, però t'asseguro que el Jim està molt bé a hores d'ara, i en el supòsit que formés part d'una acció [...] la resposta seria un èxit i ell probablement es mantindria a la rereguarda".

CARTES DES DE MÓRA D'EBRE

Lardner se sent feliç amb la nova vida com a soldat de la República: "Fa una estona he començat per fora per escoltar els sons de la batalla. Des d'aquí on estem un pot veure el pas dels canons i els flaixos a l'horitzó. Això està ben prop, tan a prop com mai he estat de la lluita. Els avions avui sobrevolen damunt nostre constantment", explica el 22 de maig. Cinc dies després creu que "estem a punt d'entrar en una nova acció, però tanmateix no estic gaire nerviós, en cas més aviat excitat per iniciar un camí cap a la pau. [...] Fa tres dies que he estat nomenat coronel comandant de quatre homes, tres espanyols i un americà. Els espanyols tenen divuit anys i mai no han estat al front, però jo sóc un sergent que té molta experiència".

També descriu el dia a dia dels brigadistes nord-americans prop del front: "Ens llevem a les sis; esmorzem, passen llista i després

nim una estona per dutxar-nos i netejar els nostres rifles. La majoria de matins fem pràctiques d'infanteria. [...] Després de dinar normalment fem trobades per a discussió militar, política o organitzativa, maniobres militars o lliçons tàctiques. [...] Abans d'agafar el llit, escrivim cartes, llegim la premsa, rentem la roba, ens netegem, etc.". Però el seu to esdevé cada vegada més incomprensiu davant l'actitud patidora de la mare: "Quan m'escriguis és millor que no diguis que vols que torni a casa. Sé que tu ho vols i ho voldràs sempre, però és possible que les cartes s'aturin si ho vas dient. [...] No voldria ser cruel, però és millor que facis compte que estaré a Espanya indefinidament".

TRAVESSAR LA LÍNIA ROJA

En aquesta i en altres correspondències no dissimula l'afecte que sent cap al comunisme: "La majoria dels meus millors amics són comunistes. Són els millors soldats i també els millors homes. El Johnny [Murra] és un d'ells. [...] Els comentaris virulents, calumniosos, mesquins, esbiaixats sobre el comportament dels comunistes com a terroristes estrangers, que de ben segur hauràs escoltat, són ridículs. Els comunistes són molt més democràtics que molts demòcrates o republicans".

Per contrarestar tanta passió, Vicent Sheean escriu novament a Ellis Lardner per comu-

nicar-li que "si prosperen les propostes franco-britàniques per la retirada de voluntaris, el batalló serà repatriat i d'aquesta manera és possible que el Jim mai no entri en acció. Això el disgustaria a ell, però no pas a tu, m'imagino!".

Jim Lardner també contacta amb el seu germà Ring Jr., un any més jove que ell, que treballa als estudis de la Warner Brothers de Hollywood. El 13 de juliol li confessa que "estic ansiós per veure una mica d'acció. Fins a tres vegades hem estat a punt i amb tot l'equip complet per entrar en acció, però cada vegada ha estat una falsa alarma per una raó o una altra". Admet que tot i viure la batalla en primera persona, "realment és més dur seguir-la des d'aquí que no pas des de Califòrnia. Fa la sensació que estem esperant que es produeixi algun gran canvi a la situació internacional que decideixi alguna cosa".

El 28 de juliol Diana Sheean, esposa de Vincent Sheean, també escriu a Ellis Lardner per assegurar-li que el seu fill està bé, "va ves-

EL BATALLÓ LINCOLN

COMBATRE EL FEIXISME

La majoria de voluntaris nord-americans que van participar en la Guerra Civil Espanyola van formar part del batalló Lincoln, assignat a la XV Brigada Internacional. Cal no confondre el nom d'aquest batalló amb la Brigada Abraham Lincoln, que és com la historiografia americana denomina tots els voluntaris nord-americans que van lluitar a Espanya, independentment de la unitat en què ho fessin.

El batalló Lincoln fou la resposta de joves ciutadans dels Estats Units a la negativa del president Roosevelt a ajudar oficialment la República Espanyola. El Partit Comunista dels Estats Units va participar en la creació de la unitat militar, però no tots els seus integrants eren comunistes, si bé a tots els unia una clara posició ideològica antifeixista.

CAMÍ DE LA GLÒRIA

El primer contingent, amb setanta-sis homes, va salpar de Nova York el dia de Sant Esteve del 1936 per integrar-se a les Brigades Internacionals a Albacete. El 31 de gener del 1937 es constituïa oficialment el batalló Lincoln, en el qual s'allistarien al llarg de la guerra entre dos mil vuit-cents i tres mil dos-cents homes, i també algunes dones (no hi ha dades exactes). Durant tota la guerra va estar adscrit a la XV Brigada Internacional, i van destacar les seves accions a les batalles del Jarama, de Brunete i de Belchite.

AMERICANS EN TERRA HOSTIL

A la batalla de l'Ebre van ser protagonistes en els principals combats a la cota 666, a Gandesa i a la serra de Pàndols. Segons les fonts consultades, es calcula que el batalló Lincoln, que a l'Ebre es fusionà amb el batalló Washington, també nord-americà, va patir entre mil i mil cinc-centes baixes i centenars de ferits. Lardner fou el darrer que va caure, el 23 de setembre del 1938. L'endemà, la majoria dels brigadistes foren retirats del front per ordres del Govern de la República.

A PIC I PALA. Dos brigadistes nord-americans excaven una trinxera a l'est de Madrid. En total serien prop de tres mil voluntaris els que es desplaçarien per combatre al costat de la República.

tit seguint la meravellosa moda de la temporada que sembla un bandit!", bromeja. Tot plegat deu haver tranquil·litzat la mare, que descriu a la seva germana Jane el seu fill com una "estranya combinació de lògica despietada i idealisme romàntic". Potser està complaguda per un article al *Herald Tribune* on el periodista Heywood Broun escriu: "Molts escriptors americans saben millor que ningú que el jove Lardner havia marxat a lluitar per la causa del Govern espanyol i penso que ben aviat ens podrà explicar moltes coses que seran de gran utilitat per la democràcia a Espanya i a Amèrica".

ENEMIC A LES PORTES

Però mentrestant a Catalunya l'exèrcit republicà ha iniciat una ofensiva creuant el riu la mitjanit del 24 al 25 de juliol. Comença la batalla més cruenta de la guerra per a Catalunya, aïllada de la resta de la Península, amb la frontera francesa tancada i la costa bloquejada. L'Ebre esdevé un escorxadador, amb una batalla de desgast tacada de sang per avançar o recular uns metres. El 25 a la tarda els republicans aconsegueixen frenar els franquistes entre Gandesa i Casp, però en unes hores arriba la rèplica franquista per l'aire, i destrueixen els ponts dels republicans. Franco envia més tropes, i els republicans, que cada vegada disposen de menys reserva d'homes, han de recular cap a Gandesa.

El batalló Lincoln és a la primera línia del front i Jim Lardner en pateix les conseqüències: el dia 28 cau una bomba prop de la trinxera on es troba el jove nord-americà, que ha de ser evacuat a un hospital militar a Vilafranca del Penedès. El 18 d'agost envia una postal

a la mare on es mostra satisfet en saber que "tots els meus millors amics han sobreviscut a l'ofensiva de l'Ebre". Dos dies després Vincent Sheehan assegura a Ellis Lardner que "les ferides no són greus. Una peça de metralla d'una bomba es va incrustar a la seva cama i una altra a la part baixa de l'esquena [...] té el gran avantatge (des del teu punt de vista, no del seu) que ha estat evacuat de la línia del front, on ara la lluita és més terrorífica que mai, amb constants bombardeigs des de l'aire".

El 2 de setembre surt de l'hospital en espera de tornar al front, tot i que confia a la mare una informació que fa dies que corre entre els brigadistes: "Aquest paràgraf és confidencial i possiblement inadequat. Per diversos fets i opinions i rumors que m'han arribat dedueixo que ha començat un lent però gradual procés d'anar eliminant les Brigades Internacionals d'Espanya. El Herbert Matthews corresponsal del NY Times, amb qui ahir vaig prendre el meu primer whisky en molts me-

LA PROCEDÈNCIA GEOGRÀFICA DELS VOLUNTARIS

BRIGADISTES ARRIBATS D'ARREU DEL MÓN

EUROPA

França: 15.400
 Polònia: 5.411
 Itàlia: 5.108
 Alemanya: 4.324
 Regne Unit: 3.504
 Bèlgica: 3.072
 Txecoslovàquia: 3.031
 Països balcànics (Albània, Bulgària, Montenegro, Romania i Iugoslàvia): 2.997
 Hongria: 2.148
 Àustria: 1.507
 Finlàndia, Noruega

i Suècia: 1.245
 Holanda: 1.057
 Països bàltics (Estònia, Letònia, Lituània): 697
 Suïssa: 673
 Dinamarca: 294
 Grècia: 271
 Irlanda: 165
 Portugal: 133
 Ucraïna: 122

AMÈRICA DEL NORD

EUA: 3.874
 Canadà: 847
 Mèxic: 464

AMÈRICA CENTRAL

Cuba: 136
 Guatemala: 25
 República Dominicana: 17
 Puerto Rico: 16
 Haití: 15
 Hondures: 14
 Nicaragua: 12
 Jamaica: 4

AMÈRICA DEL SUD

Veneçuela: 149
 Argentina: 94
 Brasil: 41
 Xile: 41

Perú: 32
 Equador: 24
 Paraguai: 22
 Uruguai: 22
 Bolívia: 14

ORIENT MITJÀ

Israel: 366
 Turquia: 18
 Síria: 8
 Àrabia: 4

ÀFRICA

Marroc: 201
 Algèria: 94

Etiòpia: 31
 Tànger: 10
 Unió Sud-africana: 3

ÀSIA I OCEANIA

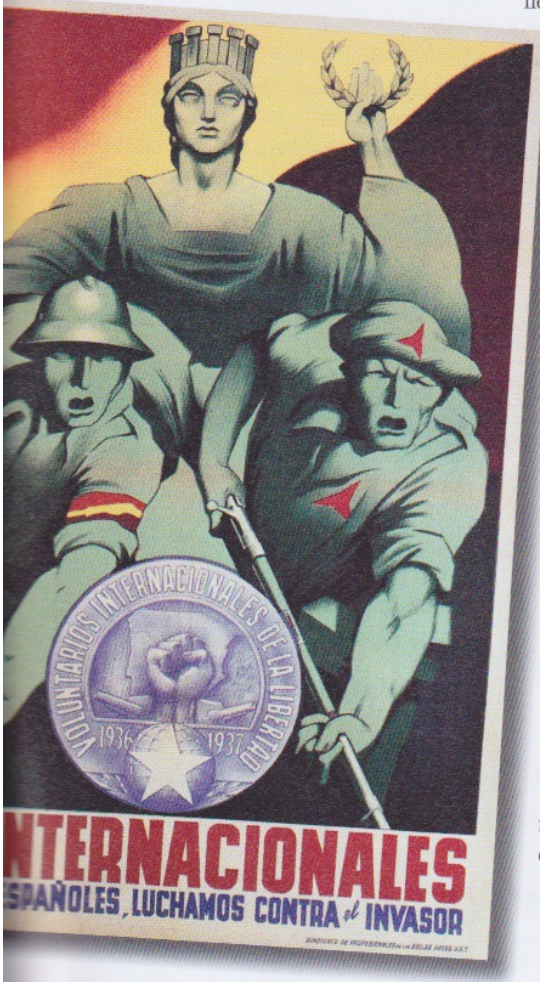
Austràlia: 55
 Turquestan: 40
 Xina: 30
 Índia: 20
 Japó: 20
 Filipines: 16
 Indoxina: 4
 Mongòlia: 1

ALTRES PAÏSOS: 101

IMATGES: ALBUM

BRIGADISTES UNIFORMATS. Algunes tropes internacionals vestien amb boina i jaqueta o armilla de pell. A sota, cartell de la República del 1937, on es representa el brigadista amb la insgnia de l'estrella vermella de tres puntes.

El batalló Lincoln va estar a primera línia del front durant la batalla de l'Ebre, i els soldats nord-americans en van patir les conseqüències

...sos, pensa que en uns sis mesos o així hauré marxat. Evidentment, jo seria un dels darrers a retirar-me. Tot plegat no és oficial i no ens consta encara. Ara mateix la situació és militarment prometedora, però no així entre la població civil, ja que Catalunya està superpoblada i hi ha escassetat d'aliments. Només si no saltres aconseguim passar l'hivern la victòria pot arribar l'any vinent". Però Lardner s'haurà d'estar encara uns dies més fent repòs en un centre de rehabilitació a les Planes, prop de Barcelona: "Probablement d'aquí a un o dos dies seré enviat a Montblanc, en un camp d'entrenament, on estaré uns quants dies fins a tornar amb la brigada, que està combatent durament prop de Gandesa". A mitjan setembre ja és de nou amb els seus companys del batalló Lincoln prop de Móra d'Ebre, però a les portes de la tardor és una evidència que l'exèrcit lleial a la República no ha aconseguit els objectius indicats. La manca d'organització dels republicans i la superioritat aèria dels franquistes, que també disposen de més homes, seran elements decisius per capgirar el sentit de la batalla a favor de Franco.

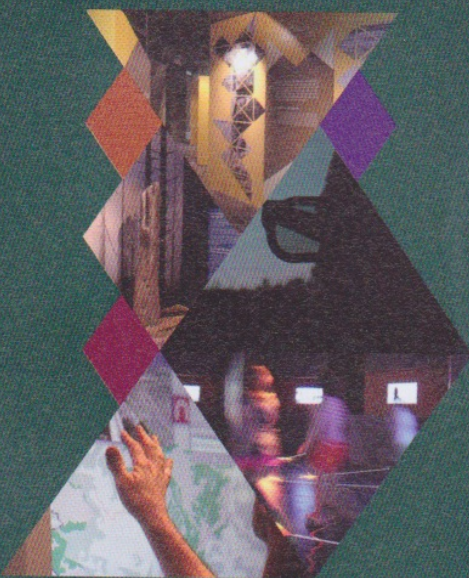
SALVAR EL SOLDAT LARDNER

El 21 de setembre el president republicà Juan Negrín anuncia a la Societat de Nacions el replegament de tots els voluntaris internacionals que lluiten a l'Exèrcit Popular. Els brigadistes són retirats del front i concentrats a la rereguarda en espera de ser evacuats als seus països. Jim Lardner encara no coneix la notícia quan escriu a la mare, el 19 de setembre, on es mostra força optimista: "*Recentment la nostra companyia ha agafat una posició en un turó damunt les línies feixistes*". És la darrera carta que rep Ellis Lardner. Quatre dies després el seu fill serà abatut per una unitat franquista. El 23 de setembre a la nit, acompanyat de dos homes, Jim Lardner és enviat a realitzar tasques d'observació per aprofitar la foscor. Se separa un moment del grup quan escolta unes veus, en castellà, que demanen que s'identifiqui. El

UNA FINESTRA AL PALLARS JUSSÀ

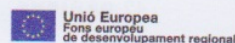

epicentre
Centre de visitants

VISITA'NS
Obert a diari durant l'estiu

www.pallarsjussa.net
epicentre@pallarsjussa.cat
Passeig del Vall, 13 - Tremp Tel. 973 653 470

CORBIS

LA LINCOLN TORNA A CASA. Part dels 149 membres de la Brigada Abraham Lincoln que van arribar a Nova York el 15 de desembre del 1938, tres mesos després de la desaparició de Lardner. A baix, la resposta del diplomàtic franquista a la petició d'informació de la mare.

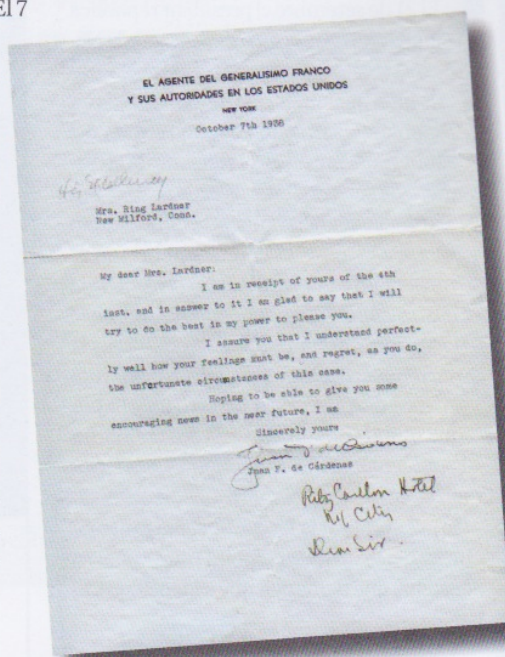
nord-americà contesta. El seu accent anglosaxó serà una trampa mortal. De cop, una ràfega de metralladores i granades de mà cauen damunt seu. I el silenci de la nit. L'endemà, dia 24, Jim Lardner havia de desplaçar-se a Barcelona per iniciar el camí cap a casa.

Oficialment l'exèrcit republicà el dona per desaparegut. A milers de quilòmetres la família mou cel i terra per conèixer la situació amb l'esperança que només hagi estat fet presoner. Desesperada, la mare escriu a Juan F. de Cárdenas, un agent diplomàtic de Franco als Estats Units, per demanar-li informació. El 7 d'octubre Cárdenas contesta: "Entenc perfectament els seus sentiments i lament, com no pot ser de cap altra manera, les infortunades circumstàncies del cas. Espero donar-li algunes notícies encoratjadores en un futur proper". Però al cap d'uns dies es confirma que Jim Lardner havia caigut abatut. El 31 d'octubre, quan es coneix la tràgica notícia, Hemingway envia des de París un telegrama a Ellis Lardner per comunicar-li que el Govern de la República està gestionant la repatriació de les despulles del seu fill als Estats Units. La realitat és que el cos del jove mai no tornarà a casa.

El 12 de novembre, el company i amic de Jim Lardner al batalló Lincoln, John Murr, escriu a la mare: "Vull creure que nosaltres, els seus camarades, continuarem llui-

tant per la causa per la qual el Jim ha perdut la seva preciosa vida". Al cap d'unes setmanes la família rep un certificat del comandament de la XV Brigada Internacional reconeixent la tasca de "James Lardner, ejemplo para todos sus camaradas de disciplina, de trabajo, en la defensa de la Causa del Pueblo contra la reaccion y la invasion extranjera".

El 2 de gener del 1939 Vincent Sheean explica a John H. Wheeler que ha donat al batalló Lincoln els objectes personals de Jim Lardner que encara es trobaven a l'Hotel Majestic

Un 23 de setembre a la nit envien Jim a explorar. Sent veus en castellà que li demanen que s'identifiqui, però el seu accent el delata

de Barcelona. Quant al passaport i altres carnets d'identificació, confirma que el jove brigadista "els duia al damunt quan el van matar. El turó on va ser abatut va ser ocupat pels feixistes, així que el seu cos mai no fou recuperat". També fa saber que els companys de lluita de Lardner tenen el desig de "constituir un memorial pel Jim, amb l'objectiu que serveix per recollir fons per ajudar tots els homes de batalló que han quedat incapacitats en tornar a casa. [...] Seria un fons fiduciari creat només per aquest propòsit. Proposen que s'anomeni Jim Lardner Memorial. Tenen clar que no poden engegar aquest projecte sense el consentiment de la senyora Lardner". Però ni els amics ni la família de Jim Lardner, el darrer nord-americà que va allistar-se al batalló Lincoln i el darrer a caure en combat, no van poder inaugurar cap memorial amb el seu nom.

EN ESPERA DEL RECONeixEMENT

Passaren els mesos i els anys, i el record dels brigadistes nord-americans va caure en l'oblit per l'Administració del seu país. El 1948 David Gordon, un brigadista de Long Island que havia conegut Jim Lardner a la batalla de l'Ebre, envia una carta a Ring Lardner Jr., per solidaritzar-se per la "miserable persecució" a la qual està sotmès. Ha començat la cacera de bruixes i els Lardner són acusats de simpatitzar amb el comunisme i, per tant, sospitosos de realitzar activitats antiamericanes. Els reconeixements a la generositat, la valentia i l'heroïsm de tots els homes i les dones que van formar part del batalló Lincoln hauria d'esperar temps millors. ■

JORDI FINESTRES ÉS PERIODISTA
JOAN VILLARROYA ÉS CATEDRÀTIC D'HISTÒRIA CONTEMPORÀNIA A LA UB.

PER SABER-NE MÉS

- CARROL, PETER. *La odisea de la Brigada Abraham Lincoln*. Sevilla: Espuela de Plata, 2005.
- HURTADO, VÍCTOR. *Las Brigadas Internacionales*. Barcelona: Dau, 2013.
- JACKSON, ÀNGELA. *Els brigadistes entre nosaltres*. Valls: Cossetània, 2008.
- DIVERSOS AUTORS. *Atles de la Guerra Civil a Barcelona*. Barcelona: Edicions 62, 2009.

Històries del PORT

Quina és la feina dels faroners?

Diuen que és un dels oficis més solitaris que existeixen, però des de l'antiguitat ha estat una tasca imprescindible per assenyalar el bon camí als vaixells. En un principi consistia a encendre fogueres dalt d'una torre, però a partir del segle XVIII, el faroner s'ocupava del manteniment i la neteja de les instal·lacions lumíniques, equipades amb un quinqué, lents reflectants i sistemes giratoris. Avui, la majoria de faroners fan la seva feina a distància.

La lent de Fresnel

A mitjan segle XIX Augustin Fresnel va revolucionar la tecnologia que s'usava als fars inventant les lents escalonades, un sistema que amplificava la intensitat lumínica i feia visible el raig de llum a molta més distància.

El cuirassat 'Hood'

El 12 de gener del 1938 el vaixell de guerra més gran del món, el cuirassat anglès *Hood*, fondejava al port de Barcelona per tasques de manteniment. "Un numeroso público acudió a la playa atraído por el espectáculo de la enorme mole del buque inglés", es podia llegir a la *La Vanguardia* de l'endemà. El diari dedicava un paràgraf sencer a les especificacions tècniques de la nau, destacant-ne els vint canons d'artilleria, els vuit canons antiaeris, les quinze metralladores, els sis tubs amb capacitat de llançar torpedes i la rampa de propulsió d'hidroavions situada a la popa.

En plena guerra civil, la presència d'aquest impressionant cuirassat hauria pogut tenir un significat estratègic per a les aspiracions republicanes, però res més lluny de la realitat. El Govern britànic el feia servir per defensar els seus interessos a la Mediterrània, on havia estat destinat des de l'inici del conflicte. L'episodi més tens que va viure aquest vaixell de guerra durant la guerra civil tingué lloc l'any 1937, quan va trencar el bloqueig

marítim que imposaven les tropes nacionals al mar Cantàbric. La nau va escortar tres vaixells mercants anglesos que es dirigien al port de Bilbao, tot i l'amenaça del creuer espanyol *Almirante Cervera*, anomenat *El chulo del Cantábrico* pels franquistes.

La història del Cuirassat *Hood* es remunta, però, al 1916, després de la batalla de Jutlàndia durant la Primera Guerra Mundial. La Royal Navy va encarregar el disseny d'un vaixell capaç de fer front a qualsevol amenaça, i el va batejar com un cèlebre almirall de la guerra d'independència nord-americana, Samuel Hood. L'any 1920 va navegar per primera vegada, i es va convertir en tot un símbol per als britànics. L'any 1939 estava prevista una remodelació general del vaixell per actualitzar-ne les calderes i una part del sistema d'armament, però l'esclat de la Segona Guerra Mundial ho va impedir. El cuirassat més gran del món va estar en servei fins al 24 de maig del 1941, quan fou enfonsat pel destructor alemany *Bismarck*. Era la fi del darrer creuer de batalla construït per la Royal Navy.

ELS VERITABLES ROMEU I JULIETA?

BELLESA, PODER I AMOR TRÀGIC A LA FLORÈNCIA DEL RENAIXEMENT

El popular drama teatral de Shakespeare, *Romeu i Julieta*, prou podria haver-se inspirat en la dramàtica història de dos joves florentins, Lorenzo Tornabuoni i Giovanna degli Albizzi. Només cal canviar Verona per Florència, afegir al lirisme amorós de l'escriptor anglès els components socials que condicionaven l'existència de les bones famílies del segle XV... i tindrem un clàssic de la literatura universal.

PER ANTONI SELLA, AMB L'ASSESSORAMENT DE JOSÉ ENRIQUE RUIZ-DOMÈNEC

Romeu i Julieta, els dos joves enamorats de Verona que Shakespeare immortalitzà, no van existir mai, com tampoc no existia el concepte d'amor que traspua el drama. Però el dramaturg anglès prou que pogué inspirar-se en casos reals de joves de bona família italiana que dugueren una vida en harmonia, es trobaren rodejats pel luxe, foren admirats i reconeguts, però moriren massa joves; parelles unides per l'amor a la bellesa però segellades per les tragèdies personals. Aquest és el cas de Lorenzo Tornabuoni i Giovanna degli Albizzi, jove matrimoni florentí de la darrería del segle XV, quan la ciutat bullia en plena efervescència renaixentista, sota el govern de Lorenzo de Mèdici, dit *el Magnífic*.

UN PACTE ENTRE FAMÍLIES

El 3 de setembre del 1486 Giovanna es disposa a abandonar el casal patern per traslladar-se a la residència del seu marit, el palau Tornabuoni. És una jove de disset anys, cabells rossos, formes gràcils i ulls clars. Ha rebut una esmerada educació, digna de la filla d'un home, Maso di Luca degli Albizzi, que s'interessa per les lletres i les arts, llegeix clàssics com Terenci o Ciceró i adquireix obres de Filippo Lipi, el pintor florentí mestre de Botticelli. Una educació com correspon a una Albizzi, família antiga de patricis ennoblits que ha participat llargament en el

govern de la república. Tot i que a l'inici del segle XV els Albizzi competiren amb els Mèdici pel poder i el domini de la república florentina, l'avi de Giovanna acabà casant-se amb una Mèdici i col·laborant en el govern de la principal família florentina. Giovanna és una dona admirada i elogiada pels cercles humanistes que envolten la cort de Lorenzo el Magnífic. Per la presència, la formació i les aptituds, encarna l'ideal de la bellesa.

Lelegant seguici que condueix Giovanna cap a casa del seu marit expressa que aquest no és un casament qualsevol. De fet, el mateix cap dels Mèdici ha actuat de mitjancer entre les dues famílies, i acompanyant els joves patricis que, ricament engalanats, porten Giovanna, hi ha un cavaller d'excepció: Íñigo López de Mendoza, comte de Tendilla i ambaixador dels Reis Catòlics.

Al palau dels Tornabuoni l'espera Lorenzo. Només té divuit anys, una edat molt jove perquè un patrici florentí es casi (no acostumen a fer-ho fins a la trentena). La seva família té una llarga trajectòria en la indústria i el comerç de la llana i les finances. El seu pare, Giovanni, ocupa la direcció de la banca Mèdici a Roma, important sucursal des de la qual té els tractes amb el papat i s'ocupa dels interessos econòmics, polítics i artístics de la gran família florentina amb la qual està emparentat.

Giovanni Tornabuoni, a diferència del seu fill, és un home més interessat en els negocis que en les arts, però

AMOR MÉS ENLLÀ DE LA MORT

Un cop vidu, Lorenzo Tornabuoni volgué tenir un record serè de la seva esposa. L'artista Domenico Ghirlandajo li n'oferi una imatge sublim. Seguint els cànons de l'època, va pintar Giovanna de perfil, de forma estilitzada, com es veu amb el coll allargat. El ric vestit incorpora a l'espatlla, subtilment, la inicial del nom de Lorenzo, i a les mànigues el diamant, emblema dels Tornabuoni. Llueix un penjoll encisador i ric, amb un robí encastat en or, del qual pengen tres admirables perles: la joia que Lorenzo li regalà en senyal de prometatge.

Giovanna porta el mateix vestit i la mateixa joia que lluu al fresc de Santa Maria Novella, obra del mateix pintor. La joia també és present al fresc de Botticelli de la vila Tornabuoni (avui al Louvre). Al fons del quadre, una joia, símbol de l'elevada vida mundana, i un llibre d'hores, el mateix que el seu pare li regalà en marxar del clos familiar. Joia i llibre que expressen que la dona aporta fills, pau, equilibri i devoció a la casa del marit.

Dos elements més: uns enfilalls de coralls. El corall té el poder màgic d'allunyar el mal i aquí indica que, en la seva curta vida, Giovanna no estigué mai tocada de cap mal. I un epigrama d'inspiració clàssica que ens diu que l'art quasi no pot reflectir totes les virtuts que Giovanna demostrà en vida: "Tant de bo, art, poguessis representar els costums i el caràcter. No hi hauria a la terra cap pintura més bonica". En definitiva, tota una expressió de la devoció i l'amor de Lorenzo per la seva esposa traspasada.

RAR PRIVILEGI
Lorenzo Tornabuoni apareix retratat a la Capella Sixtina, a l'edat de catorze anys. En companyia del seu pare, és un dels figurants del fresc *La vocació de Pere i Andreu* de Ghirlandaio. El jove Lorenzo llueix la mitja melena que l'acompanyarà tota la vida. Es distingeix dels altres nois del grup de la dreta de la composició perquè és l'únic que mira fixament l'espectador.

entén el foment artístic com un instrument perquè la família guanyi prestigi. Pocs anys abans del casament, patrocina la decoració de la capella major de Santa Maria Novella, l'església dels dominics a la qual la família es troba vinculada des de la seva fundació. Els frescos els executa un dels tallers més reputats del moment, el de Domenico Ghirlandaio, que tindrà per aprenent, durant poc temps, el gran Michelangelo Buonarroti. En consonància, Lorenzo Tornabuoni ha rebut una educació esmerada. L'ha introduït als idiomes clàssics qui és amic de la família i l'humanista florentí per excel·lència: Angelo Poliziano, poeta i filòleg que té cura de l'educació del jove Piero de Mèdici.

Lorenzo i Giovanna ho tenen tot per ser feliços. En un dels banquets de noces, hi assisteix el mateix Lorenzo el Magnífic. El matrimoni reparteix els seus dies entre el palau Tornabuoni, on el pare els ha cedit les estances més nobles, i la residència campestre, propera a la vila de Carreggi on els Mèdici havien instituit l'acadèmia neoplatònica, seu del pensament i l'estètica del renaixement florentí.

La vila d'estiu dels Tornabuoni disposa de frescos d'Alessandro Filipepi, però a les estances privades de Lorenzo i Giovanna s'encarrega a Sandro Botticelli que pinta dues alegories per als nous esposos. En la primera, Lorenzo és conduït de la mà per la gramàtica en presència de la filosofia i les altres arts liberals. En l'altra, Giovanna, que es troba en un jardí tancat —un jardí d'amor—, rep la visita de Venus i de les seves companyes, les tres gràcies. També les estances que el matrimoni ocupa a la ciutat

són remodelades i decorades amb gust exquisit. A les parets, hi pengen obres de Ghirlandaio i altres pintors que representen l'Adoració dels Reis, escenes mitològiques com la guerra de Troia i de les gestes de Jasó i els argonautes o dues taules amb Apol·lo i Venus que remetent a les arts l'amor que personifiquen els dos esposos.

La plena felicitat del matrimoni i de la família arriba l'1 d'octubre del 1487, dia en què Giovanna, amb dinou anys, el dóna l'esperat hereu: Giovannino. Un any després, es troba de nou encinta, però, de cop i volta, cap al mes d'octubre emmalalteix i vint dies després mor, sense poder donar a llum. La desesperació s'abat damunt dels Tornabuoni dels Albizzi i de totes les moltes famílies conegudes. El món s'ensorra per a Lorenzo i sent que un desastre li ha caigut al damunt. Tots els honors són pocs per sebolir Giovanna al costat de la capella major de Santa Maria Novella. Durant la missa cantada dels funerals s'encenen un nombre extraordinari d'espelmes.

FINS QUE LA MORT ENS SEPARI

La mort de Giovanna commou Angelo Poliziano, que li redacta un epigrama en forma d'epitafi. També Lorenzo agafa la ploma per dir que Giovanna en vida fou estimada per molta gent, com ara ho serà de Déu altíssim. El marit es dol recordant la suprema bellesa i l'altíssima virtut de Giovanna; es queixa de la crueltat del destí i expressa la certesa que Déu tindrà pietat.

El record de Giovanna no abandona Lorenzo. No n'hi ha prou d'encarregar misses i pagar ciris. En una decisió poc usual a l'època, Lorenzo encarrega a Domenico Ghirlandaio un retrat pòstum de Giovanna i el col·loca a la cambra on Giovanna rebia les visites. A les acaballes de l'estiu del 1490, Lorenzo ordena que se celebri setmanalment una missa en memòria de Giovanna i que es faci durant cent anys.

Amb només vint-i-tres anys i una família tan curta en membres com rica en patrimoni, Lorenzo es casa en

Tornabuoni, acusat d'altra traïció per Savonarola, va pagar amb la vida l'amistat fidel que l'unia a l'exiliat Piero de Mèdici, el fill de Lorenzo el Magnífic

segones núpcies, a la darrerria d'estiu del 1491. És ja un notable comerciant que treballa en les finances dels Mèdici a Nàpols i Lió. La seva segona esposa conviurà amb el retrat de Ghirlandaio i dels tres fills que li donarà, la petita durà un nom significatiu: Giovanna.

Tot fa pensar que tres anys després de la mort de Giovanna, la vida de Lorenzo torna a gaudir d'estabilitat. Florència continua governada pel seu cosí i Lorenzo Tornabuoni forma part de l'aristocràcia d'aquesta ciutat que busca l'esplendor i la magnificència. Tot sembla portar-lo a convertir-se en un personatge de gran rellevància.

CONJURES FAMILIARS I POLÍTQUES

Però el futur és incert. La nit del 6 al 7 d'abril del 1492 mor Lorenzo el Magnífic. El substitueix el seu fill Piero, amic íntim del Tornabuoni. Però Piero no és el seu pare. Sense mà esquerra ni diplomàcia, les tornes es giren contra els Mèdici. Piero, que serà conegut com *el Desafortunat*, ha de fugir de Florència el 9 de novembre del 1494. El seu palau és saquejat i els seus partidaris, detinguts. De res serveix a Lorenzo Tornabuoni amagar-se a les latrines de la casa d'un amic seu.

El març del 1495, el nou home fort de Florència, el franciscà Savonarola, proclama un perdó general que permet als Tornabuoni retornar a l'activitat. Però els lligams amb els Mèdici encara són massa forts. Giovanni mor la primavera del 1497 i ara és Lorenzo qui encapçala la família i continua sent fidel a l'exiliat Piero. L'agost d'aquest mateix any, la Senyoria de Florència descobreix una conjura per fer-lo retornar. Lorenzo és detingut, acusat d'alta traïció i condemnat a mort. En cap moment nega la seva participació ni demana clemència, i així, la nit del 21 d'agost del 1497, onze dies després de fer vint-i-nou anys, Lorenzo Tornabuoni és decapitat al peu de l'escala del pati del Bargello, el palau que fa de presó de la ciutat. Sense cap mena de cerimònia, enterren el cos al costat de les tombes del seu pare i de Giovanna. La pàl·lida mort ha reunit de nou els joves esposos.

Lorenzo i Giovanna no són Romeu i Julieta, però tamisats per la prosa de l'existència històrica, s'hi assemblen molt. Els dos amants de Verona que protagonitzen l'obra de Shakespeare, i el matrimoni florentí comparteixen nombroses similituds. La primera és una joventut interrompuda de manera tràgica. La segona, el pes específic de les rivalitats polítiques en les seves trajectòries. Romeu i Julieta moren perquè les seves dues famílies estan enfrontades. Lorenzo i Giovanna es casen per segellar un nou pacte entre famílies amigues dels Mèdici i Lorenzo mor, precisament, per defensar els interessos del bàndol polític al qual pertany. La mort de Romeu i Julieta converteix, paradoxalment, el seu amor en immortal. La història de Lorenzo i Giovanna ens queda immortalitzada per sempre a través de la pintura. ■

ANTONI SELLA ÉS PERIODISTA.
JOSÉ ENRIQUE RUIZ-DOMÈNEC ÉS CATEDRÀTIC
D'HISTÒRIA MEDIEVAL A LA UAB.

PER SABER-NE MÉS

- VAN DER SMAN, GERT JAN. *Lorenzo e Giovanna. Vita e arte nella Firenze del Quattrocento*. Florència: Mandragora, 2010.
- RACIONERO, LUIS. *Florència de los Médicis*. Barcelona: Planeta, 1990.

BUIT BIOGRÀFIC

SHAKESPEARE A ITÀLIA?

Alguns experts en el dramaturg anglès creuen que Shakespeare va viatjar per Itàlia durant uns quants anys, entre la marxa de la seva vila natal de Stratford, el 1585, i l'arribada a Londres, el 1592, un període del qual no es té cap notícia concreta de la seva biografia. La hipòtesi del viatge italià es basa, principalment, en diverses anotacions trobades en un llibre de peregrins que es conserva al seminari de Roma.

D'altra banda, tretze de les seves trenta-set obres teatrals succeeixen en escenaris italians, des de Venècia fins a Sicília, entre les quals hi ha la mateixa *Romeu i Julieta*, *El mercader de Venècia*, *Molt soroll per no res*, *Otel·lo*, *Somni d'una nit d'estiu* i diversos títols inspirats en la Roma clàssica.

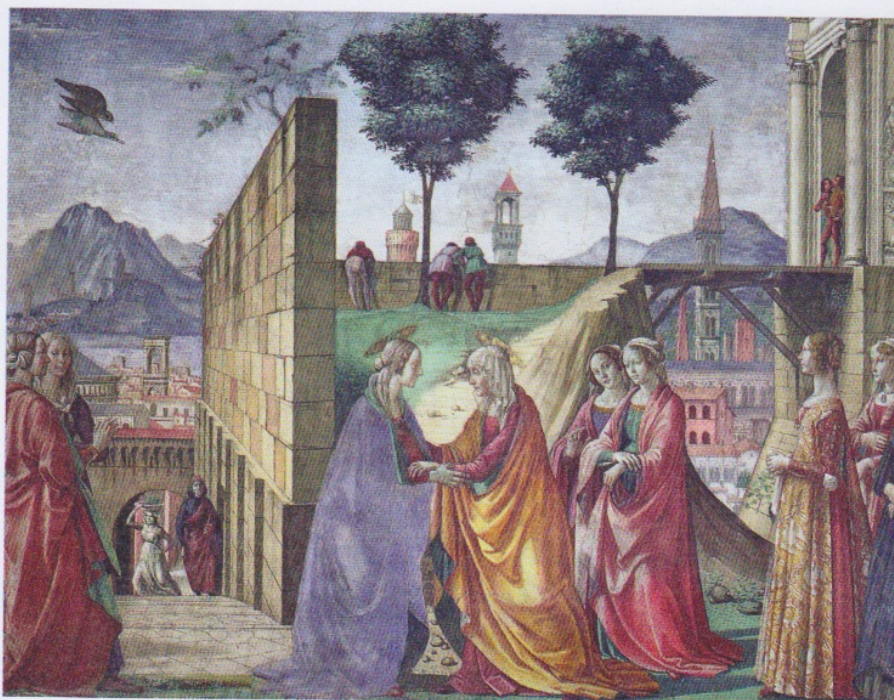
PELEGRINATGE RELIGIÓS

Els defensors d'aquest període italià del dramaturg el justifiquen per raons de religió. En una Anglaterra on el catolicisme és perseguit, un dels protectors de Shakespeare, el comte de Southampton, ho era, protegia catòlics i possiblement l'autor professava el catolicisme, com alguns especialistes creuen poder deduir de diversos passatges de les seves obres. El cert és que quan a Londres, el 1594, es reobrin els teatres que havien romàs tancats per una epidèmia de pesta, el dramaturg servirà moltes obres de temàtica italiana que esdevindran clàssics universals.

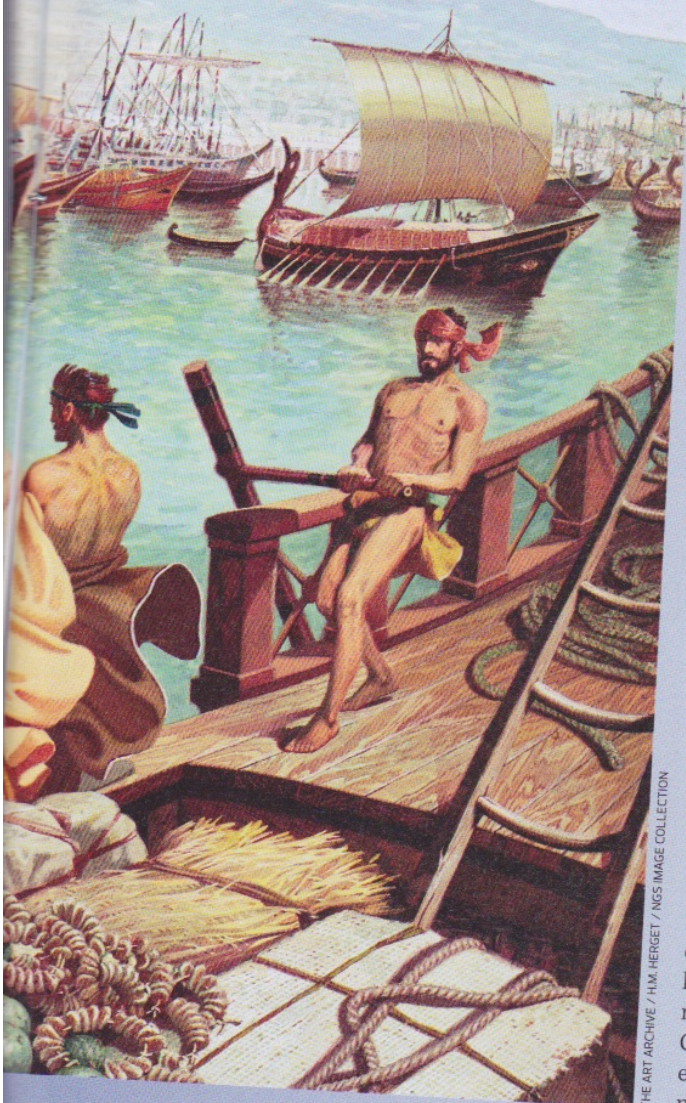

RETRAT AL-LEGÒRIC

Després de la mort de Giovanna, Lorenzo va encarregar a Ghirlandaio que la immortalitzés en un fresc de la capella familiar. Així fou com va aparèixer a la dreta de l'escena de la Visitació.

PHOTOAISA

THE ART ARCHIVE / H.M. HERGETT / NCS IMAGE COLLECTION

Parlar de Grècia és, sobretot, parlar d'un poble mariner. No hi ha dubte que la seva abrupta orografia els va empenyer a mirar cap a la mar, per a la qual van arribar a tenir fins a tres paraules diferents: *thálassa*, *póntos* i *pélagos*. La segona, tanmateix, seria la que més s'ajustaria a la seva vocació nàutica. Atès que originàriament *póntos* significava 'camí', la mar que banyava les costes de l'Hèllada aviat va ser vista com un autèntic pont per on poder fer camí a la recerca de nous dominis. Per establir aquests primers ponts va ser necessari endinsar-se en el *pélagos* ('mar endins'). I el *pélagos* més proper que tenien els grecs era la mar Egea, que van batejar amb el nom d'*arxipélag* ('la mar principal'). Com que es tractava d'una mar plena d'illes, amb el temps la paraula va adoptar el significat actual de conjunt d'illes.

Els primers amos de l'Egea van ser els minoics, que, des de Creta estant, s'havien erigit com la civilització més pròspera de tota la regió ja en el tercer mil·lenni abans de Crist. Durant segles, tant ells com els micènics, van saber

gestionar com ningú el seu poder marítim. En cas d'un atac exterior, els pobles de l'illa deixaven aparcades les seves diferències internes per sumar forces. D'aquí va sorgir el concepte de *sincretisme* ('amb Creta') com a sinònim de fusió de corrents heterogenis. De fet, aquestes rivalitats van ser molt habituals en un territori com el grec, dividit per illes i per muntanyes. Així queda reflectit en el segle VIII aC amb l'aparició de les primeres polis o ciutats estat. I és que, tot i saber-se dipositàries d'una mateixa llengua i cultura, cada polis disposava de les seves pròpies institucions administratives, legislatives i religioses, i, a partir d'un determinat moment, moneda pròpia.

Però les polis van néixer amb mal peu. Moltes es trobaven situades en territoris poc fèrtils i de dimensions reduïdes, de manera que no van poder absorbir el creixement demogràfic. A això cal sumar-hi la concentració de les terres en mans de l'aristocràcia, la classe minoritària dominant. La necessitat, doncs, va obligar el gruix de la població a aliar-se amb els vaixells per buscar nous horitzons. Tanta era la familiaritat amb la mar que per a l'acció de gestionar una polis es va acabar utilitzant el verb *kubernáo* ('pilotar una nau'), paraula que ens ha arribat a través del llatí com a *governar*.

POLIS AMB PLENA AUTONOMIA

L'expansió colonial grega no es va regir per relacions de submissió i, per tant, no va seguir els paràmetres imperialistes que van adoptar els romans i, sobretot, les potències europees del segle XIX. La nova ciutat solia gaudir d'una autonomia plena i, amb el temps, podia arribar a ser més potent que la polis d'on provenien els seus ciutadans, com va passar durant la guerra del Peloponès, amb Corcira, al nord-oest de Grècia, respecte de Corint. Com és lògic, aquestes noves poblacions es fundaven arran de mar i el nou establiment sempre disposava de la benedicció de l'oracle de Delfos, el gran santuari per antonomàsia de la Grècia continental que, abans de salpar, era visitat pel cap de l'expedició, l'*oikistés*. Els grecs de l'Àsia Menor (Turquia), per la seva banda, consultaven l'oracle d'Àrtemis d'Efes.

Els nous habitants solien tenir bones relacions amb la població autòctona; tot i ser poc freqüents, els conflictes per la possessió de terra podien acabar amb l'expulsió dels indígenes o amb la seva conversió en esclaus. El contacte amb aquests servia als grecs per ser més conscients de

VIATGE BENEÏT
Tant les expedicions marítimes (a l'esquerra, una de mercant) com les noves colònies (a sota, figureta de terracota trobada a Itàlia) cercaven la protecció de l'oracle.

GETTY

Les polis van néixer en territoris poc fèrtils que impedièen el creixement demogràfic. La necessitat va moure el gruix de la població a buscar nous horitzons mar enllà

la seva idiosincràsia. De fet, amb l'encunyació del terme *bàrbar* es volgueren contraposar amb tots aquells que, en parlar, emetien sons inintel·ligibles (bar, bar, bar). Però només temien els seus eterns rivals, els fenicis. Uns i altres feien servir el firmament com a brúixola i no és estrany que la mateixa estrella polar, que sempre indica el nord, acabés essent coneguda com la fenícia.

La millor època de l'any per a la navegació era des de la darrerria de juliol fins a mitjan setembre, tot i que la tipologia de vaixells variava en funció de l'època. Hi havia triaconteres (naus de trenta remers) i pentecontores (de cinquanta remers), però la que es va imposar finalment, sobretot en les escames bèl·liques, va ser el trirrem. Amb tres rengles de remers sobrepesats, es va convertir en la creació més perfecta de l'enginyeria nàutica antiga. Era una nau relativament lleugera i de poc calat, d'uns cinquanta metres d'eslora, la qual cosa li proporcionava una gran velocitat, i uns ulls pintats a la proa feien d'amulet de la bona sort.

UNA CIUTAT A CADA PORT

Certament, de bona sort, als grecs, no els en va faltar. En el segle IV aC Plató diria, per boca de Sòcrates, que a la Mediterrània hi havia tantes colònies gregues com formigues i granotes al voltant d'un bassal. Les primeres incursions territorials les van dur a terme en el segle VIII aC, a la costa de Síria, majoritàriament els eubeus, naturals d'una illa al nord de la mar Egea. Més que de colònies, es tractava de centres comercials que es coneixerien amb el nom llatí de *factories*. A Xipre els grecs van trobar una valuosa font subministradora de metalls, sobretot de coure. Els contactes amb aquestes terres van permetre adoptar l'alfabet fenici, un sistema d'escriptura del tot revolucionari —amb prop d'una trentena de signes— que no trigaria a ser escampat per tota la Mediterrània.

Des de les costes de l'Àsia Menor els grecs també van fer una altra gran adquisició: la moneda. La van adoptar en el segle VII aC dels lidis, un poble que ja coneixien del segle XII aC, quan es van produir aquests assentaments micènics a l'est de l'Egeu. Amb el temps aquests nous assentaments es van convertir en el principal motor artístic i cultural del món grec. I és que l'esclat de la filosofia es va produir en el segle VI aC de la mà de Tales, Anaximandre i Anaxímenes de Milet, Parmènides d'Elea i Heràclit d'Efes. I en el segle V aC, l'urbanista Hipòdam naixeria a Milet, i Heròdot, considerat el primer historiador, a Halicarnàs.

Els nous assentaments es van convertir en el principal motor artístic i cultural del món grec. L'alfabet, la filosofia i l'estudi de la història van sorgir de les colònies

NOVA ECONOMIA

Els grecs van adoptar la moneda dels lidis, un poble de l'Àsia Menor. A dalt, decadracma de plata de Siracusa.

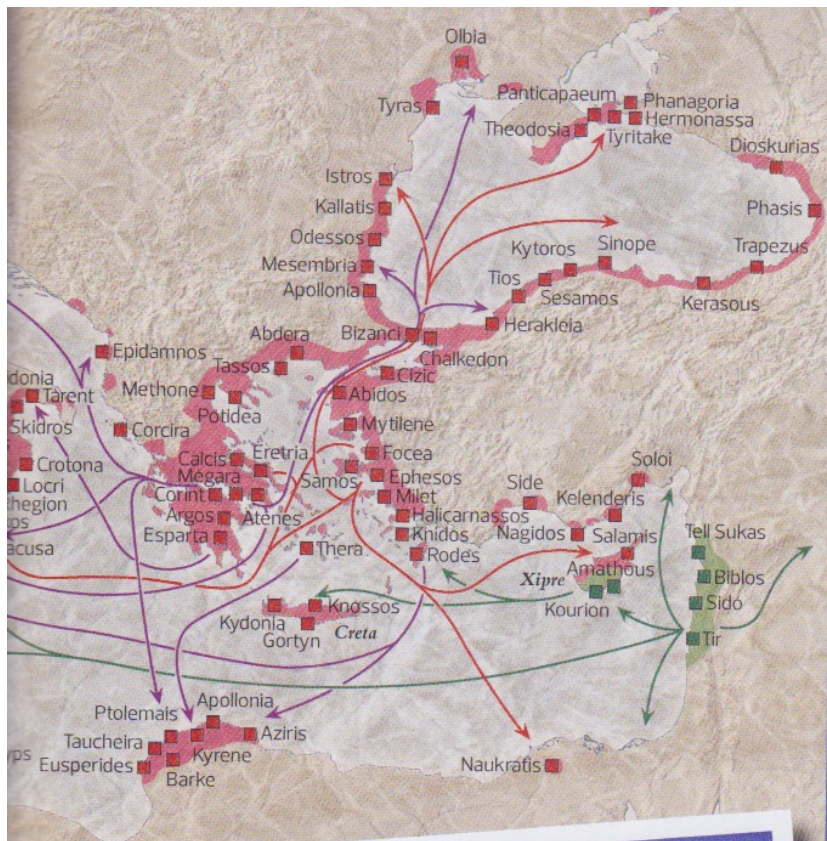
En el segle VIII aC l'expansió territorial va continuar pel nord i el sud de l'Egeu. Al nord, es van arribar fins a la mar Negra. Al sud, la colònia de Naucratis, a la desembocadura del Nil, va permetre a l'Hèl·lada mantenir una prospera activitat comercial amb Egipte. Prop del país dels faraons, a Lífia, els grecs també van fundar una altra colònia important, Cirene, rica en cereals i en el cultiu de plantes medicinals.

Pel que fa a la Mediterrània occidental, el primer objectiu colonial va ser el sud d'Itàlia. Els grecs ja el coneixien d'ençà del segle XII, amb diverses expedicions que, segons alguns estudiosos, trobaren reflex en la mitografia; és a dir, els escenaris geogràfics que apareixen en les narracions del mite de Jàson i els argonautes, el d'Hèracles o l'*Odissea* d'Homèr. Aquesta vegada, però, els grecs es proposaren quedar-s'hi.

LA TERRA PROMESA DELS GRECS

En comparació de la pobra i reduïda Grècia continental, aquelles fèrtils terres de l'altra banda de la mar Jònica: percebien com una mena de terra promesa, tal com constata el nom que van posar a aquesta zona: *Megàlia*. El *l'ás* o *Magna Grècia* en la versió llatina. Les colònies de la Magna Grècia van ser les que van tenir uns lligams tan forts amb la metròpoli, fins i tot en l'àmbit militar. Així, el segle V aC, a la guerra del Peloponès, l'atenès Alcibiades va organitzar una gran expedició contra la pro-esparta Sicília que acabaria en catàstrofe.

Aquesta nova empresa colonial va tornar a ser liderada pels eubeus, el 770 aC, però com si es tractés d'una competició, la península itàlica no va trigar a captar l'atenció

L'ÚLTIMA FRONTERA MÉS ENLLÀ DE LA MEDITERRÀNIA

Pels grecs, l'estret de Gibraltar constituïa el límit del món occidental. La mitologia situa en aquest punt de la península Ibèrica les famoses columnes d'Hèrcules. Els romans es referiren a aquestes columnes amb el lema *non terrae plus ultra* ('no hi ha terra més enllà'). Tanmateix, grecs que s'atreïren a anar més enllà de l'estret de Gibraltar. Els més famosos foren Eutímenes i Pitees, ambdós naturals de la

colònia grega de Massàlia (Marsella). Eutímenes, que no podem concretar l'època en què va viure, només sabem que entre els segles VII i IV aC, explorà les costes occidentals d'Àfrica fins a arribar a una zona on desembocava un gran riu, que alguns historiadors relacionen amb el Senegal. En el segle IV aC, en canvi, Pitees hauria arribat fins a les mars del nord d'Europa. Vorejà les *Prettanikai nesoi* (les actuals Illes Britàniques) i fins i tot albirà Irlanda i una illa anomenada *Thule*, identificada amb Islàndia.

ART D'EXPORTACIÓ
Al sud d'Itàlia es conserven restes de les antigues polis, prova de l'esplendor de la Magna Grècia.

d'altres polis. Una delegació de grecs de l'illa de Rodes crearia dues colònies més a la badia de Nàpols. Just a l'altre extrem est de la península Itàlica, els espartans van posar la primera pedra de Tàrent, i els aqueus, la de Crotona i Síbaris. En el segle VI aC Crotona seria el destí de Pitàgores. El famós matemàtic grec (natural de Samos, una illa del sud-est de la mar Egea), va trobar en aquesta puixant ciutat el context ideal on fundar la seva escola de caire religiós i polític que pretenia posar la música i les matemàtiques al servei de la renovació de la vida moral. La influència dels pitagòrics va ser cada cop més important, i diverses ciutats de la Magna Grècia van ser governades per aquesta escola. Tanmateix, aviat van ser rebutjats per la població pel seu elitisme antidemocràtic, i molts d'ells van ser assassinats o obligats a exiliar-se, com succeí al mateix Pitàgores.

LA COLÒNIA DELS SIBARITES

Síbaris seria una altra colònia grega famosa no tant pels seus hostes, sinó pels seus habitants. El gust que manifestaren pel luxe donaria la paraula sibirita com a sinònim d'amant de la bona vida. La política expansiva dels sibirites els duigué fins a Nàpols, on van fundar Poseidonia —avui coneguda com a Paestum—, una ciutat en honor al déu de la mar que esdevindria una *petita Atenes* en sòl italià.

En el segle V aC, en la mateixa època que es construïa el Partenó a Atenes, a Paestum es va erigir el monument més gran i famós de la ciutat, el temple de Posidó.

Tanmateix, va ser la costa oriental de Sicília un dels llocs més propicis per a la fundació de noves colònies. Hi va tenir molt a veure la seva extraordinària situació estratègica en la ruta comercial cap a Occident. Els eubeus també van ser els primers a trepitjar aquesta illa amb assentaments

Molts dels grans filòsofs i científics de la cultura grega, des d'Heròdot fins a Pitàgores, passant per Arquimedes, van néixer fora de l'actual Grècia

com Naxos —als peus del volcà Etna—, Catana (Catània) i Leontinos (Lentini). El 734 aC, els corintis hi fundarien Siracusa, la "més bella de totes les ciutats gregues" segons Ciceró. El seu teatre, del segle IV aC, és el més gran i més ben conservat del món hel·lè, i les seves catacumbes, després de les de Roma, també són les més grans d'Europa.

Avui Siracusa, declarada patrimoni de la humanitat, posseeix el museu arqueològic més extens del continent. Però ja en el segle IV aC va atreure personalitats com Plató, que s'hi va desplaçar amb l'esperança de posar-hi en pràctica el seu programa polític. Tanmateix, en les dues ocasions que la visità, el filòsof atenès marxà per desavinences amb els seus governants. En el segle III aC aquesta ciutat siciliana donaria un gran nom per a la història: Arquimedes, el físic famós pel seu principi homònim que descobrí al crit d'*héureka* ('ho he trobat' en grec).

DE MARSELLA A EMPÚRIES

La conquesta de la Mediterrània més occidental va caure en mans dels focues, els habitants d'una petita ciutat del nord d'Àsia Menor que cap al final del segle VII aC es van veure obligats a buscar sort a ultramar per culpa de les pressions de l'imperi Persa. La seva base d'operacions era Massàlia (Marsella), fundada el 600 aC a la desembocadura del Roine, un riu que permetia el comerç amb el centre i el nord d'Europa. Des d'aquesta colònia els focues van ocupar l'actual Riviera francesa amb els assentaments de Nicea (Niça), Herakles Mónoikos (Mònaco) i Antipolis (Antibes). Després es van estendre cap al litoral

PHOTOAISA

de la península Ibèrica. Segons una teoria, aquest nom vindria donat perquè els seus habitants, els ibers, habitaven els voltants de l'Ebre, conegut com a *Iber*.

El 575 aC els focues de Massàlia es van instal·lar en un poblat indígena que hi havia en una petita illa davant la desembocadura del Fluvi a Girona. El creixement del nucli inicial (la *Palaepolis*) i les bones relacions amb les tribus ibèriques animà els grecs a crear un nou assentament més gran en terra ferma (la *Neapolis*) que seria conegut com *Empòrion* (actual Empúries). Aquest topònim, que en grec significa 'mercat', revela el caràcter comercial de l'assen-

ARXIU CASÇ

ARQUEOLOGIA SUBMARINA

EL VAIXELL GREC DE MALLORCA

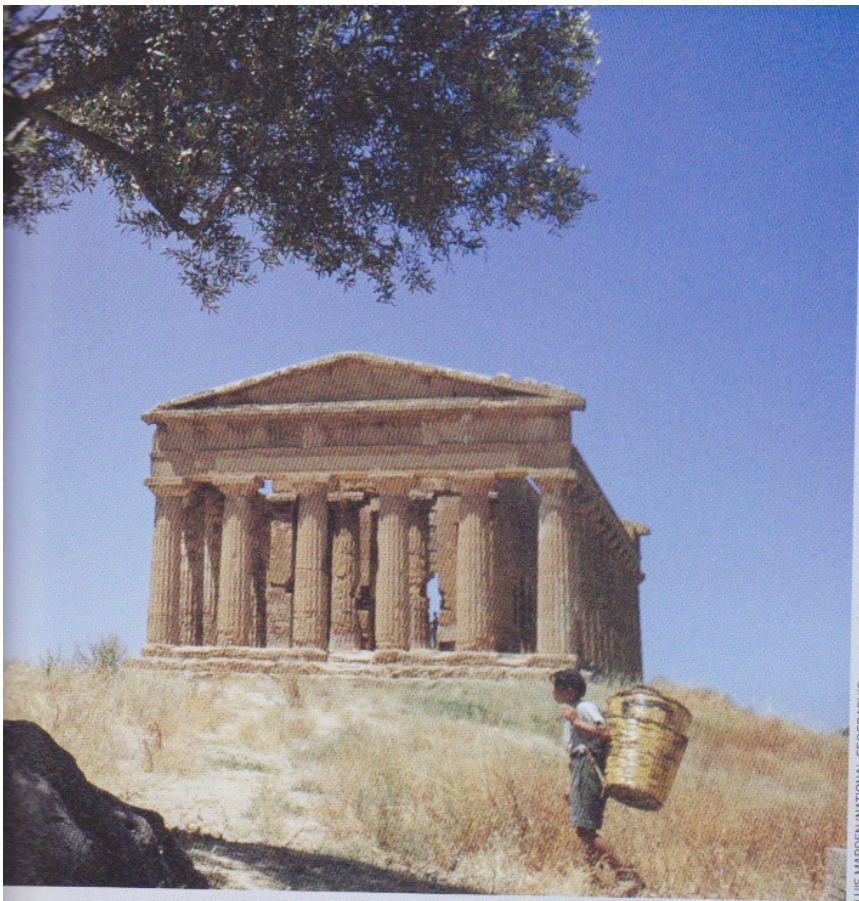
L'any 2002 es localitzà al nord-est de Mallorca el vaixell grec més antic i ben conservat de la Mediterrània [vegeu *Sàpiens* 22]. Data de les acaballes del segle VI aC i es creu que els seus vint metres d'eslora no foren suficients per frenar l'investida d'un temporal que degué provocar el seu naufragi en entrar a la cala de Sant Vicenç, a Pollença. La nau, que roman a només sis

metres de profunditat, conté una insòlita barreja d'àmfores gregues i ibèriques. Devia procedir d'Empúries o bé de Massàlia (Marsella).

PARADA OBLIGADA

Tot i que a Mallorca hi ha pocs vestigis grecs, la seva situació estratègica la degué convertir en un punt d'escala obligatòria per a l'avitallament. Encara, però, són un misteri els vincles que

mantingueren els navegants grecs amb la societat talaiòtica mallorquina. Eivissa i Formentera, que estaven sota l'òrbita cartaginesa, són les úniques illes que conserven l'empremta onomàstica dels seus contactes comercials amb el món grec. No debades, el genèric *Pitiüses* ('illa dels pins' conté el sufix *-oussa*, indicatiu dels noms imposats pels grecs als territoris pels quals passaven les seves rutes.

LUIS MARDEN/NATIONAL GEOGRAPHIC

tament i la seva principal raó de ser. La colònia, en efecte, serví per a l'intercanvi amb les comunitats indígenes de tot tipus de productes (perfums, ceràmiques, joies, teixits...) a canvi, principalment, de cereals i metalls. Aquesta pròspera activitat econòmica va fer que Empòrion no trigués a créixer fins a arribar a convertir-se en una autèntica polis, del tot independent de la vella metròpoli focea. Tanmateix, la prioritat comercial dels foceus era el sud de la península Ibèrica, on segles enrere ja s'havien instal·lat els fenicis per accedir als rics recursos metal·lífers de Tartessos, una misteriosa civilització situada suposadament prop de Cadis. Fou així com el litoral llevantí s'inundà de colònies presumiblement gregues com Hemeroscopèon (Dénia), Alonis (Vila Joiosa) o Akra Leuké (Alacant).

L'ILLA DELS TRESORS

A la població siciliana d'Agrigent, hi trobem el Temple de la Concòrdia (a dalt), un dels més ben conservats de la Mediterrània, gràcies al fet que es va convertir en església cristiana. A la pàgina dreta, peça de ceràmica pintada del segle VI que representa el déu Dionís dalt d'un vaixell.

DEL GREC AL LLATÍ

Aquest esperit aventurer dels grecs va durar dos segles. A les acaballes del segle VI aC les colònies de la Mediterrània oriental van començar a ser amenaçades per l'imperi Persa, mentre que les de la Mediterrània occidental van entrar en competència directa amb els cartaginesos i els etruscs. En el segle III aC, en esclatar la segona guerra Púnica, els grecs no van dubtar a aliar-se amb la nova potència, Roma. Aleshores la feina de culturització ja estava feta amb la introducció de l'alfabet, la moneda o les tècniques per elaborar vi i oli, entre d'altres, i el *Mare Nostrum* va començar a parlar llatí sobre un pòsit cultural grec d'incalculable valor. ■

ANTONI JANER ÉS FILÒLEG ESPECIALISTA EN EL MÓN CLÀSSIC. ARTURO PÉREZ ÉS PROFESSOR D'HISTÒRIA ANTIGA A LA UDL.

PER SABER-NE MÉS

- GÓMEZ, F. J. *El descubrimiento del mundo. Geografía y viajeros en la Grecia antigua*. Madrid: Akal, 2000.
- BOARDMAN, J. *Los griegos en ultramar: comercio y expansión colonial*. Madrid: Alianza, 1999.
- LOZANO, A. *La colonización griega durante el periodo arcaico*. Madrid: Akal, 1988.

XXIII
Festival
Terra de
**Tro
bad
ors**

Castelló d'Empúries
5 i 6 (tarda) i 7 i 8 (tot el dia)
de setembre 2013

**1213: la fi
del somni
occità**

Torneig, conferències, sopar
medieval, actuacions de carrer,
mercat medieval, visites guiades,
dances, tallers, exposicions,
concerts, espectacle piromusical

Ajuntament de la comtal vila de
Castelló d'Empúries

ROSES, SOTA SETGE!

L'ÈPICA RESISTÈNCIA DEL CASTELL DE LA TRINITAT

La vila de Roses fou durament assetjada per l'Exèrcit napoleònic al llarg de la guerra del Francès. Per poder apoderar-se de l'estratègic fort, les tropes gales van haver de superar l'aferriada defensa i les enginyoses tàctiques militars del capità escocès Thomas Cochrane.

PER CARLA GALISTEO, AMB L'ASSESSORAMENT DE ROBERT VALLVERDÚ

El 20 de novembre del 1808 una fragata anglesa de trenta-vuit canons anomenada *Imperieuse* desembarcava a la badia de Roses. La comandava un jove oficial de l'Armada britànica de trenta-dos anys, pèl-roig i molt alt. El seu caràcter temerari i el seu posat agressiu atemorien arreu on anava. Lord Thomas Cochrane havia rebut la notícia el dia anterior que tropes franceses estaven assetjant la vila de Roses, i no va dubtar a prestar el seu suport per defensar la població d'un dels primers objectius de la invasió napoleònica al territori espanyol.

La localitat de Roses era, a la primera del segle XIX, un punt estratègic a Europa. Per la seva situació al costat d'un important port natural i la seva proximitat amb els passos més fàcils dels Pirineus cap a França, la seva badia tenia un gran valor estratègic

FLEGMA BRITÀNICA. Intrèpid i agressiu, Lord Cochrane era molt alt i vestia un impecable uniforme blau marí amb galons daurats.

i la seva plaça forta era de gran importància militar. A diferència de la majoria de ports de la costa catalana, que tenien funcions comercials, el de Roses va tenir durant gairebé tres-cercent anys un ús bàsicament militar.

Les hostilitats entre Espanya i França van ser contínues des del segle XVI fins al XIX, i en aquest context la vila i el port de Roses eren especialment rellevants dins dels plans francesos de dominar els territoris al sud de la seva frontera. Per això va ser objecte de nombroses incursions i setges: el 1645, entre el 1794 i el 1795, i finalment el 1808, en un dels primers episodis de la guerra del Francès

A TOTA COSTA. En aquest plànol del setge del 1808 es pot veure com les tropes franceses **A** envoltaven Roses per totes bandes, mentre l'esquadra anglesa **B** donava suport als defensors de la Ciutadella **C** i del castell de la Trinitat **D**, a l'extrem nord de la badia.

Les primeres tropes napoleòniques havien entrat a Espanya per Catalunya el febrer d'aquell mateix any, sota el comandament del general Guillaume Philibert Duhesme, amb l'objectiu de procedir a l'ocupació de tota la Península. Els resultats nefastos d'una primera campanya d'assetjaments, que va concloure amb les derrotes franceses a les batalles del Bruc, de Bailèn i a Girona, van trencar les expectatives de Napoleó de conduir una invasió ràpida i neta i van fer necessari l'enviament d'un reforç de vint mil homes del Setè Cos de l'Exèrcit. Comandat pel general Laurent Gou-

vion Saint-Cyr i format per tropes de Duhesme i les divisions italianes de Souham, Pino i Chabot, aquest cos acabaria aconseguint la vila de Roses a les acaballes d'aquell any tan convuls. Però no els seria fàcil.

La defensa de Roses estava formada, en els primers dies de lluita, per dos mil homes recollits de diverses unitats que havien estat operant per la zona, molts dels quals havien participat en el setge de Girona en els mesos anteriors. El coronel irlandès Pedro O'Daly, governador interí de la plaça que servia a la corona espanyola, comandava una guarnició

formada per un destacament del regiment Ultònia, un destacament del regiment suís de Wimpfen, dues companyies del regiment Borbó, la companyia fixa de Roses i diverses partides dels terços de miquelets d'Igualada, Berga i Figueres.

PREPARANT EL SETGE

En contraposició, els francesos eren molt més nombrosos. En l'operació de conquesta de la vila, hi participaven 13.600 soldats d'infanteria, 1.328 genets i 458 artillers, organitzats en diverses brigades i comandats pel general Honoré Charles de Reille. Els assetjants van operar en dos punts clau de la vila: la Ciutadella i el fort de la Trinitat. En primer lloc, es van instal·lar trinxeres i assentaments per a bateries de canons a l'oest i al nord de la plaça

UN FORT A PEU DE MAR

EL CASTELL DE LA TRINITAT

El castell que Lord Cochrane va defensar amb tot el seu enginy corona la punta de la Poncella, que tanca la badia interior del golf de Roses. Les restes que van sobreviure a l'explosió del 5 de desembre del 1808 descansen sobre el puig Rom, just a primera línia de costa i a seixanta-sis metres sobre el nivell del mar. Projectat per l'enginyer Luis de Pizaño, el castell de la Trinitat va ser construït entre el 1544 i el 1551, amb anterioritat a la Ciutadella, per ordre del rei Carles I. El nom ve d'una ermita bastida l'any 1508 al mateix indret, que va ser destruïda.

INNOVACIÓ MILITAR A PRIMERA LÍNIA

El castell de la Trinitat va ser un edifici innovador en l'evolució de l'arquitectura militar, i un dels primer exemplars de fortalesa de costa. El conjunt defensiu que formava amb la plaça forta era de vital importància per a l'estratègia mediterrània

i europea. La construcció, amb un robust emmurallat en forma d'estrella de quatre puntes, estava dividida en tres pisos de plataformes descobertes, que conformaven bateries on s'assentaven els canons. A la part més alta, un espai trapezoidal podia contenir sis peces d'artilleria.

REMEI CONTRA LA PIRATERIA

El castell podia albergar una guarnició d'uns 350 homes i disposava de dues cisternes i magatzems de reserves per a llargs períodes de temps. La fortificació va fer les seves primeres tasques de defensa l'any 1564, quan va expulsar dos vaixells pirates algerians. De fet, fins al primer setge del 1645 la seva principal missió havia estat protegir la vila de la pirateria. A continuació, va resistir sense èxit el setge dels republicans francesos entre el 1794 i el 1795, i es va abandonar després que Lord Cochrane la volés l'any 1808.

forta, formant un semicercle que cobria des del mar fins a la riera Ginjolers. A més, es va transportar part de l'artilleria al puig Rom, on es trobava el castell de la Trinitat.

Per això una de les primeres mesures que va prendre O'Daly va ser millorar les fortificacions, reforçant l'atrinxerament i bloquejant totes les entrades a la ciutat. A continuació, va evacuar la població "dèbil o inútil per al servei"; és a dir, dones, nens, ancians i homes que no podien lluitar. Tots ells van ser transportats fins a l'Escala en tres de les naus que l'almirall Collingwood, comandant de l'Armada anglesa a la Mediterrània, mantenien permanentment a la badia.

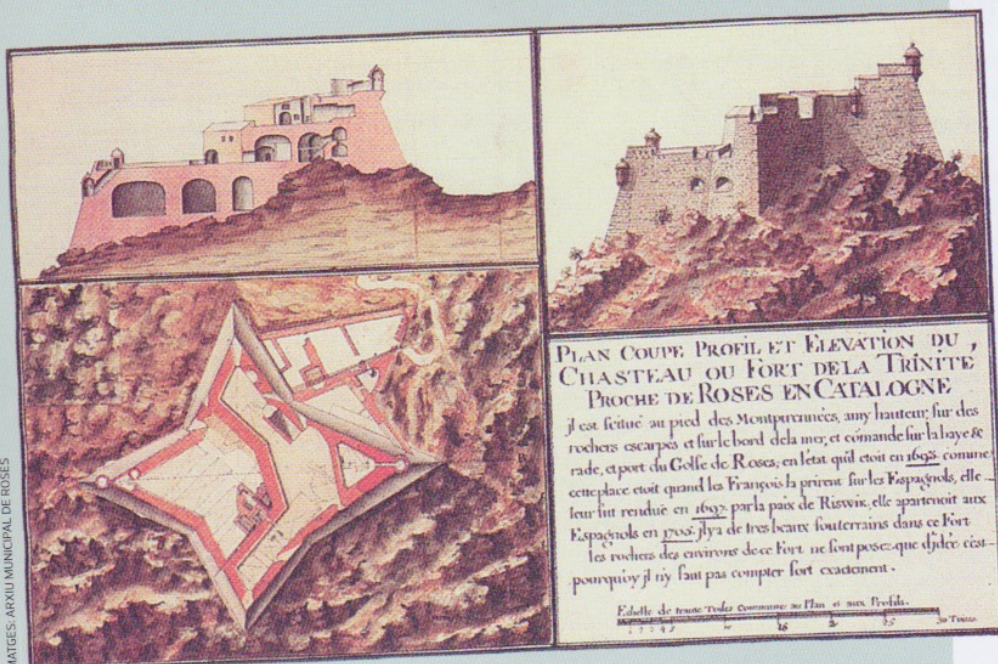
Durant els primers dies el setge francès es va anar completant amb moltes dificultats, a causa de les pluges continuades i un fort temporal que va estancar els enfrontaments durant pràcticament dues setmanes. Quan va deixar de ploure, el general Reille va enviar una companyia del segon regiment italià a assaltar el castell de la Trinitat. Era el 15 de novembre. Només faltaven cinc dies per a l'arribada del capità Cochrane.

Cochrane era un mariner britànic intrèpid. Amb una llarga trajectòria comandant vaixells havia operat entre el 1800 i el 1801 a les costes franceses i espanyoles, capturant naus, destruint objectius militars i obstaculitzant les accions franceses. Tant és així que va atraure l'atenció del mateix Napoleó, que l'anomenava *el Llop de Mar*. De fet, quan va començar les incursions napoleòniques a Espanya, Cochrane es trobava enmig d'una nova missió en ajut dels francohispanes, consistent a fustigar les costes dels adversaris en una línia d'acció que anava des de Toló fins a Almeria, sota les ordres de l'almirall britànic Collingwood.

ALIATS DE CONVENIÈNCIA

Si Anglaterra es va aliar amb Espanya —la seva adversària tradicional i amb qui fins al 1804 va estar en guerra— va ser com a resposta al bloqueig continental que havia implantat França i que prohibia la importació de productes britànics a Europa. Per això Anglaterra va desplegar les seves forces navals al llarg de la Mediterrània, va entorpir els moviments logístics de les flotes franceses i va enviar a les costes catalanes els seus millors navegants.

Tan bon punt Lord Cochrane va desembarcar a la badia de Roses, va entendre que la defensa del fort de la Trinitat havia de ser el seu objectiu primordial. Per la seva construcció i situació privilegiada proporcionava molts mitjans de defensa i adquiria un paper decisiu en el desenvolupament del curs de la guerra.

Els defensors van untar una passarel·la amb greix de cuina i van omplir una fossa amb filferro espinós, on van caure els francesos

Després de reunir-se amb O'Daly per analitzar la situació, ambdós oficials van acordar que O'Daly i les forces espanyoles continuarien defensant la Ciutadella i el raval que s'havia construït extramurs, mentre que el capità escocès donaria suport a la guarnició que defensava el castell de la Trinitat. Comandada pel coronel Latino Fitz-Gerald, també oficial del regiment Ultònia, la resistència estava formada per vuitanta homes espanyols i vint-i-cinc mariners anglesos, a la qual Cochrane va aportar cinquanta dels seus mariners i també trenta soldats d'infanteria de marina.

El capità Cochrane tenia una imaginació desbordant a l'hora de planificar les tàctiques militars i era conegut pels seus enginyosos, i poc nobles, trucs d'atac i defensa. El 30 de novembre, després de deu dies de lluita aferrissada, els francesos van aconseguir obrir una bretxa a cinc metres d'altura a la muralla de la Trinitat. Però Cochrane ja havia previst aquesta acció i esperava impacient l'intent de la infanteria de travessar l'orifici. No intuïen la trampa que els hi esperava.

UNA TRAMPA PER CAÇAR FRANCESOS

L'estructura del fort estava construïda sobre tres torres en sèrie, la primera de les quals havia rebut l'impacte del foc i acollia la bretxa, just al nivell d'una volta que aguantava una planta de fusta. Cochrane va fer tirar a terra la volta i va fer engrèixar el que quedava de la planta, l'únic pas cap a l'interior del fort, amb greix de la cuina de l'*Imperieuse*. Va acabar de guarnir la trampa amb uns hams punxeguts col·locats sobre la passarel·la.

Els homes de Cochrane es van situar a la segona torre, en espera de l'imminent espectacle i preparats per llançar granades a aquells

que aconseguissin superar la prova. D'aquella estratègia, se'n va desprendre una situació ben còmica: homes relliscant en passar i que acabaven caient en un forat de cinc metres després d'haver-se arrebossat per una superfície de filferro espinós. De seguida es va produir un embús. Quan arribaven a la bretxa, els soldats no volien avançar cap a una mort segura, però els que encara no havien vist què els esperava empenyien a les escales per pujar.

Malgrat l'intent fallit de prendre el castell, en què gairebé tots els soldats francesos van morir, el bombardeig va continuar i la situació es va anar agreujant per als defensors. La resistència als atacs dels assaltants era cada cop més insostenible, i moltes vegades el go-

bombardeig molt violent des dels navilis, però la sort de Roses ja estava decidida. La nit del 4 de desembre el foc francès va aconseguir obrir una bretxa a les muralles de la Ciutadella, concretament al baluard de Santa Maria, i els assaltants es van preparar per passar el fossar i organitzar l'atac final.

Quan Lord Cochrane va rebre la notícia de la imminent presa de la plaça forta, va calcular que en menys d'una hora les tropes arribarien a la Trinitat, i va decidir volar el fort. Ajudat per un mestre artiller, va preparar les càrregues de pólvora necessàries per destruir la valuosa fortificació abans que passés en mans enemigues. El fort hauria desaparegut si haguessin esclatat les dues càrregues que el capità havia preparat. Però misteriosament la segona va fallar i el castell de la Trinitat va aconseguir resistir per arribar fins als nostres dies. El 5 de desembre es va signar la capitulació, i Roses va quedar en mans dels francesos fins al final del conflicte, el 1814.

A L'ABORDATGE!

Cochrane ja era cèlebre per les seves gestes abans dels fets de Roses. Aquí comanda la fragata 'HMS Pallas', que l'abril del 1806 va enfonsar tres corbetes franceses prop de l'estuari de la Girona.

Després de l'episodi de Roses, Lord Cochrane no va abandonar pas aquesta zona de guerra.

La *Imperieuse* va continuar navegant per aigües catalanes fins al 1809, combatent contra els francesos i capturant navilis de guerra a Sant Feliu de Guíxols, Palamós, Cadaqués i el Port de la Selva. Una derrota en aquesta darrera ciutat va marcar el final de la seva campanya a Catalunya. Anys més tard, s'embarcaria en noves aventures que el portarien a involucrar-se en les guerres per la independència a Amèrica. Al cap i a la fi, era un intrèpid llop de mar i la seva naturalesa era la conquesta marinera. ■

CARLA GALISTEO ÉS PERIODISTA.
ROBERT VALLVERDÚ ÉS HISTORIADOR.

PER SABER-NE MÉS

■ DÍAZ, CARLOS; PEDLER, ROBIN; REAY, JUSTIN. *El setge de Roses de 1808. Tres visions de la Guerra del Francès*. Roses: Fundació Roses Història i Natura, 2008.

HISTÒRIES DE BARCELONA

COMPETÈNCIA ENTRE PATRONES

A la ciutat de Barcelona, hi conviuen, mirant-se de reüll, dues patrones: la llegendària màrtir de la Barcino romana, santa Eulàlia, i la Mare de Déu de la Mercè, que va salvar la població d'una plaga de llagostes fa més de 300 anys.

Misteriosament, gairebé cada any pels volts del 24 de setembre cau un ruixat d'aigua durant les Festes de la Mercè de Barcelona.

Conta la llegenda que no és pluja, sinó les llàgrimes d'una trista santa Eulàlia, que ha estat eclipsada per la més recent patrona de la ciutat, la Mercè. I és que des del 1868, a Barcelona conviuen dues patrones. La històrica màrtir santa Eulàlia, que va perdre la vida per la fe cristiana a la Barcino romana, i la Mare de Déu de la Mercè, que va salvar la ciutat d'una terrible plaga de llagostes en el segle XVII.

ELS MARTIRIS D'EULÀLIA

Corrien els primers anys del segle IV quan l'emperador Dioclecià va ordenar perseguir la fe cristiana que amenaçava el culte a l'imperi Romà. L'any 304 va enviar a Barcelona el governador Dacià, perquè s'encarregués de la missió a la península Ibèrica. Diu la llegenda que als encontorns de Barcelona, a la vila de Sarrià, una jove anomenada Eulàlia va decidir rebel·lar-se contra les dures repressions a què Dacià sotmetia la comunitat cristiana. Amb només tretze anys d'edat, es va dirigir a Barcino per persuadir el governador amb els seus dots d'oratória, presentant-se com una servidora del Senyor. La reacció va ser terriblement perversa. Acusada de contradir les disposicions imperials amb

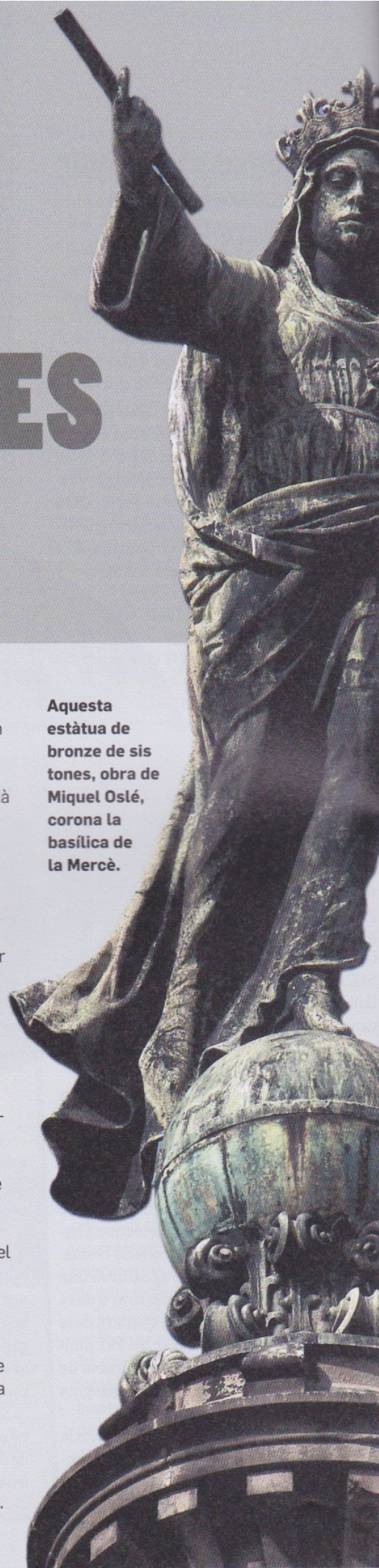
insolència, l'Eulàlia va ser detinguda i condemnada a sofrir tantes tortures com anys d'edat tenia.

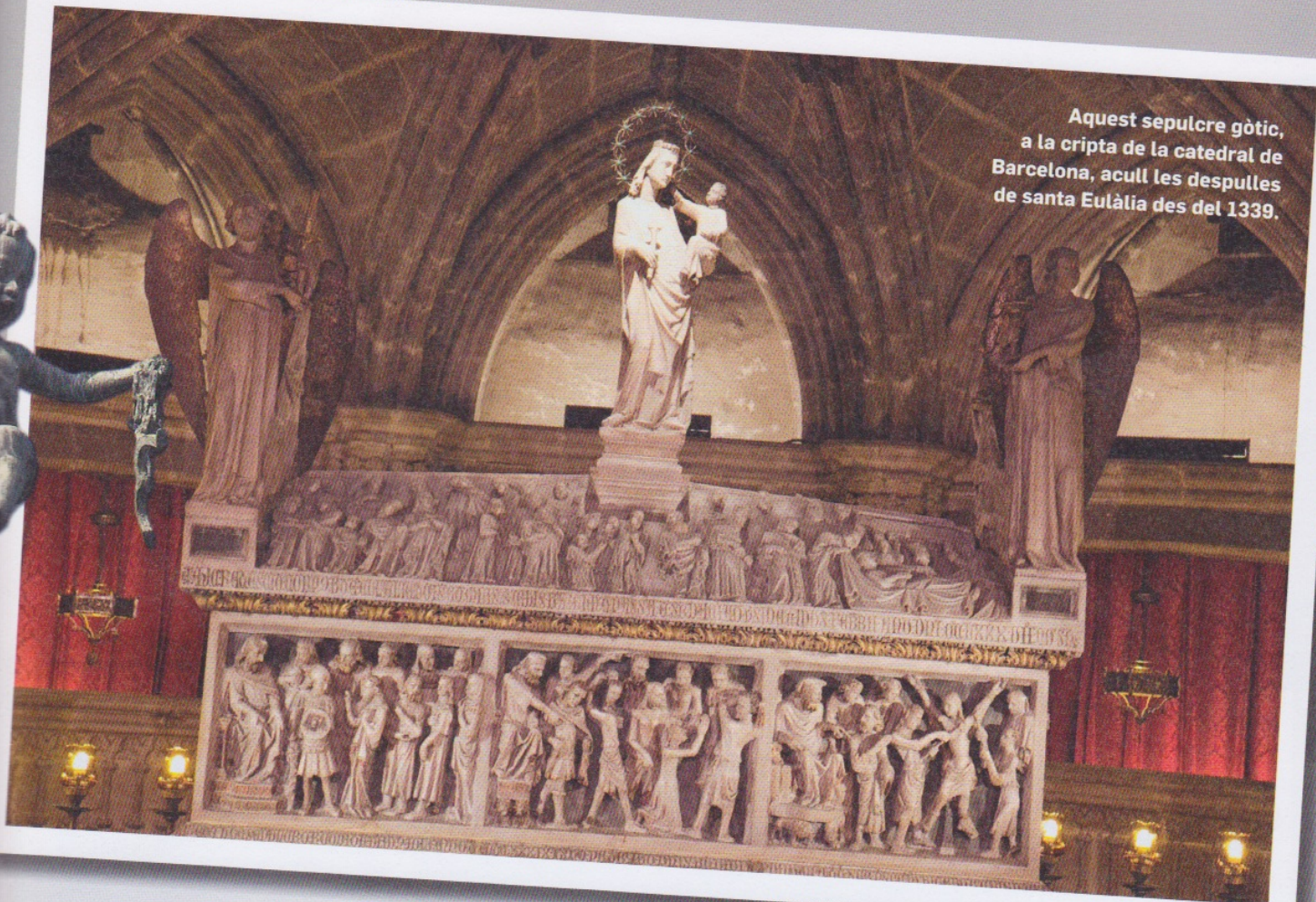
Diu la llegenda que després de ser assotada pels carrers, els homes de Dacià li van arrencar la pell amb garfis, la van obligar a mantenir-se dempeus sobre un braser, li van tallar els pits i la van intentar cremar. Però com més càstigs li aplicaven, més impotència acumulaven els agressors, perquè les pregàries contínues de la noia l'ajudaven a aguantar amb dignitat el martiri. Sorprenentment les flames es van apartar d'ella i es van girar en contra dels torturadors.

El més conegut dels turments que va idear Dacià va ser introduir la noia en una bóta plena de vidres trencats i estris punxants, com ganivets o claus, i llançar-la tretze cops rodolant carrer avall per un pendent que marcava el límit de la ciutat romana. El turment que feia tretze va posar fi finalment a la vida de la jove màrtir, i davant dels ulls sorpresos dels presents, la seva ànima va volar cap al cel en forma d'un preciós colom blanc.

Segles més tard, el seu cos va ser desenterrat i amagat per evitar que els musulmans el profanessin. A partir d'aquest moment es va perdre la pista de la seva localització fins al 877, quan es va trobar el seu sepulcre sota una llosa de l'actual Santa Maria del Mar. Les seves despulles es van traslladar a la catedral de Barcelona, on van romandre fins que van ser saquejades durant la guerra civil.

Aquesta estàtua de bronze de sis tones, obra de Miquel Oslé, corona la basílica de la Mercè.

Aquest sepulcre gòtic, a la cripta de la catedral de Barcelona, acull les despulles de santa Eulàlia des del 1339.

La tràgica —i llegendària— història de santa Eulàlia va commoure el poble cristià de Barcelona, i aviat la noia es va convertir en una heroïna. Després de ser canonitzada i nomenada patrona de Barcelona, va esdevenir una icona de la ciutat i va crear devoció entre molts creients. La patrona donava nom al penó de la ciutat, la bandera pròpia de les milícies de ciutadans, i només es mostrava a la ciutat en moments de crisi extrema. En la fase crucial de la batalla de l'11 de setembre del 1714, la bandera de Santa Eulàlia va sortir a encoratjar la feroç lluita de les tropes catalanes, de la mà del conseller en cap, Rafael Casanova.

MERCÈ, LA SALVADORA

Malgrat la devoció dels barcelonins a la seva patrona, el 1687 li va sortir competència. Tot Catalunya es va veure atacada per una terrible plaga de llagostes i els habitants de Barcelona, desamparats, es van encomanar a la Mare de Déu de la Mercè. Quan la plaga va caure sobre Barcelona, el Consell de Cent es va comprometre a nomenar patrona de la ciutat la Mare de Déu de la Mercè si alliberava la seva població de les llagostes. I així ho va fer, però aquest

patronatge no va rebre l'aprovació papal fins al 1868, quan Pius IX va ratificar la decisió presa dos-cents anys abans. La Mare de Déu de la Mercè passava a ser la patrona oficial de la ciutat, títol que fins aleshores havia ostentat santa Eulàlia.

Però els barcelonins no oblidaven la gran devoció que durant segles havien dirigit a l'heroïna màrtir, i un grup de devots de santa Eulàlia van acudir a l'església de la Mercè i van apedregar les autoritats durant la celebració. Davant aquesta acció popular, es va decidir que ambdues patrones compartissin el títol.

Més endavant, durant l'Exposició Universal de Barcelona del 1888, també es va declarar la Mare de Déu de la Mercè patrona de la diòcesi de Barcelona. A partir de llavors, la festa de la Mercè va prendre volada i aviat va adquirir el caràcter de festa major que coneixem avui. El 12 de febrer, diada de Santa Eulàlia, quedava com a festa d'hivern.

Amb la gran popularitat de què gaudeix avui la Mercè i els seus festejos, no és estrany que santa Eulàlia se senti oblidada i plori cada 24 de setembre sobre els carrers de Barcelona. O potser es tracta d'una venjança per espantllar amb la pluja els festejos a la seva rival?

→ **Carla Galisteo**

LA PROTECTORA NOUINGUDA

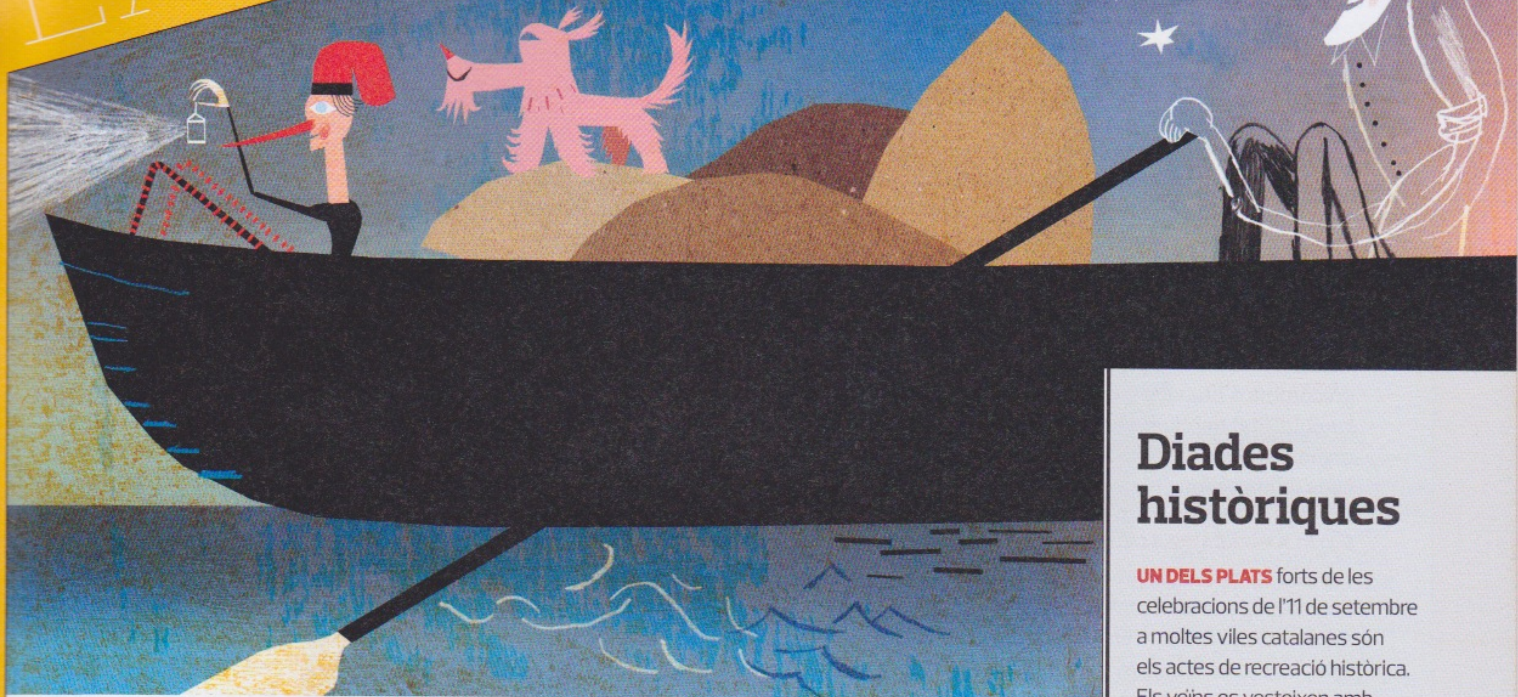
La història de l'advocació a la Mare de Déu de la Mercè es remunta al segle XIII, quan una nit d'agost del 1218 la Mare de Déu es va aparèixer en somnis al rei Jaume I, a sant Pere Nolasc i a sant Ramon de Penyafort, i els va encomanar que fundessin un orde religiós destinat a rescatar els presoners cristians dels sarraïns. Era l'origen de l'orde de la Mercè, els membres del qual serien els 'mercedaris'.

ÈXIT DE MASSES

Al llarg dels segles, els mercedaris van salvar milers de cristians, i gaudien d'un gran prestigi. Per això, quan el Consell de Cent va haver de cercar protecció per fer front a la devastadora plaga de llagostes que s'acostava a la Ciutat Comtal, va mirar cap a la inspiradora de tan nobles guerrers i li va prometre el patronatge de la ciutat per la seva ajuda en aquell tràngol.

VIU

LA HISTÒRIA

LEO FLORES

'TRENCANT SETGES'

Badalona torna al 1714

És a tres-cents anys, en una nit sense lluna, un grup de partidaris de l'arxiduc Carles van salpar de la platja de Badalona per portar avituallaments al port de Barcelona. Badalona, llavors una petita vila de pescadors i pagesos, estava ocupada per les forces borbòniques des del juny del 1713, però alguns badalonins van decidir jugar-se la pell per burlar el setge i entrar provisions a la capital catalana, assetjada per les tropes de Felip V.

TRICENTENARI PER A TOTS ELS PÚBLICS

La recreació de la sortida dels llaguts a la platja dels Pescadors serà l'acte central del *Trencant setges*, el conjunt d'activitats commemoratives que cada any prepara Òmnium Cultural per celebrar la Diada a Badalona. Els actes centrals es concentraran el dissabte 7 de setembre a la tarda i al vespre. Com a novetat d'aquest any,

coincidint amb el tricentenari de la ocupació de Badalona, s'han organitzat activitats al voltant de diversos barris de la ciutat.

Així, a Dalt la Vila es faran rutes guiades que permetran als visitants passejar pels escenaris històrics de fa tres segles; a la plaça Constitució s'instal·larà un campament amb soldats austriacistes, que desfilaran pels carrers; hi haurà xerrades per part dels historiadors Joan Rosàs, especialista a nivell local, i Eva Serra, a nivell nacional; s'oferiran mostres de gastronomia del segle XVIII, hi haurà tallers d'oficis, jocs d'època i espectacles de titelles per als més petits. Els actes també tindran una vessant festiva i reivindicativa, amb concerts i parlaments a la platja un cop finalitzin les recreacions. **■ VÍCTOR FARRADELLAS**

i 7 de setembre. A partir de les 17 h. Pl. Constitució i Platja dels Pescadors. <http://badalona.omnium.cat>

Diades històriques

UN DELS PLATS forts de les celebracions de l'11 de setembre a moltes viles catalanes són els actes de recreació històrica. Els veïns es vesteixen amb les casaques i els calçons dels miquelets i de les guarnicions de la Coronela i dispren salves de sal amb els fusells. Aquest any, amb motiu de la commemoració del tricentenari, els actes es multiplicaran arreu del territori.

A CARDONA, per exemple, aquest any vinculen bona part dels actes de la Festa Major, a l'inici de setembre, als actes del tricentenari. Una de les activitats més destacades serà la recreació '7 dies de setembre', en la qual s'homenatjarà la resistència de les tropes austriacistes al castell de la vila, l'últim reducte en caure a mans de les tropes de Felip V.

Capvespres a Empúries

VISITA GUIADA Descobreix el jaciment i tasta el vi romà a la posta de sol

El març de l'any 44 aC la vida dels habitants de la ciutat romana d'*Emporiae* es veu alterada per la notícia de la mort del seu emperador, Juli Cèsar, assassinat per un grup de conspiradors. En aquest context històric se situen les visites teatralitzades al jaciment grecoromà d'Empúries, envoltats per la tranquil·litat del capvespre i la posta de sol, que organitza el Museu d'Arqueologia de Catalunya cada dilluns, dimecres i divendres d'estiu.

SOTA LA MIRADA DELS DÉUS

L'esclau romà Gallus, provinent de la Gàl·lia, i la deessa grega de la caça, Àrtemis, conduiran els assistents per la ciutat en una trama mitològica, *Sota la mirada dels déus*, plena d'intriga i de final inesperat, que permetrà descobrir els secrets del jaciment. Després de la visita s'oferirà un tast de *mulsum*, el vi aromatitzat que bevien els antics romans, abans de sopar. **ELAURA ALBERCH**

i Fins al 13 de setembre. Cal inscriure-s'hi prèviament. MAC-Empúries: 972 77 02 08. www.mac.cat

Degustació grecoromana

ARTEMIS, la figura mitològica que protagonitza la història, era la deessa de la caça, del regne animal i del part. Filla de Zeus i Latona, i germana bessona d'Apol·lo, és l'equivalent a la deessa romana Diana. La llegenda explica que anava armada per castigar els mortals que l'ofenien, i per això se la representa amb una túnica curta, arc i fletxes. En altres rondalles, és lloada per donar una mort plàcida a les joves que morien durant el part.

EL 'MULSUM' o aigüamel és el vi aromatitzat que es produeix amb la fermentació del suc de raïm abans de convertir-se en vi i mel. El seu nom prové de la paraula *mulcere*, que significa 'acariciar', pel seu gust suau i dolç.

Per això, els romans tenien el costum de servir aquesta beguda alcohòlica a l'inici dels banquets. La recepta per elaborar el vi prové dels documents redactats per l'escriptor romà Columella

PAISATGE AMB FIGURA

Schönberg passa fred a Vallcarca

Arnold Schönberg, un dels compositors més influents del segle XX, va viure a Barcelona entre els anys 1931 i 1932. El pare de la atonalitat i el dodecafonisme buscava en el clima benigne dels hiverns de la capital catalana un alleujament de l'asma que patia. Va tenir mala sort. Va ser un hivern insòlitàment fred. Es conserven

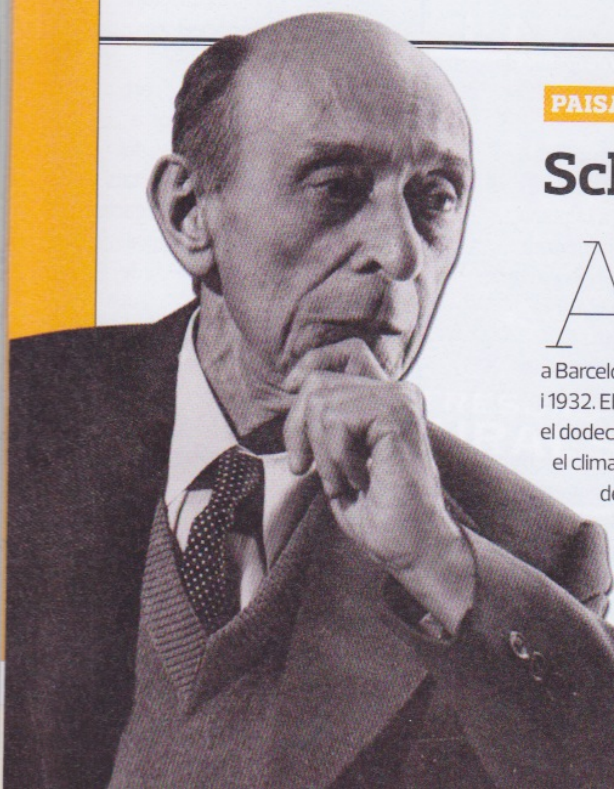
cartes del músic explicant que nevava per tercer dia consecutiu, i que els seus amics i veïns catalans li asseguraven que allò no era pas normal.

INSPIRACIÓ BARCELONINA

Amb tot, Schönberg quedà molt marcat pel seu pas per Barcelona al costat d'amics tan estimulants com el violoncel·lista Pau Casals, el poeta Carles Sindreu o el compositor Robert Gerhard. Va viure prop d'un any a la baixada de

Briz, al que ara són els números 20-22. Una casa modernista de Salvador Valeri que li va agradar tant que la va recrear a Los Angeles quan s'hi va establir poc després de deixar Barcelona. A la Ciutat Comtal va néixer la seva filla Núria el 1932. També aquí escrigué la seva òpera inacabada *Moisés i Aaron* i la seva darrera composició per a piano. Una estada tan breu com intensa. **ANNA SÀEZ**

i www.barcelonaturisme.com

Dos dies de vida ibèrica

MERCAT Alcanar ens transporta 2.500 anys enrere

A l'capdamunt de la moleta del Remei, a prop d'Alcanar, s'hi troba un dels poblats ibèrics més ben conservats de Catalunya. Per recordar-ho, el darrer cap de setmana de setembre els carrers de la ciutat s'ompliran de tallers, productes artesanals i grups d'animació amb el XV Mercat Ibèric de Sant Miquel. També es faran visites guiades pel poblat. Per obtenir més informació: www.alcanarturisme.com / 977 73 76 39. **■**

TRESORS INSOSPITATS

La portalada de Sant Pere

GIRONA El relleu va sobreviure a la destrucció del monestir

A les acaballes del segle XVIII el monestir de Sant Pere de Rodes va ser abandonat i parcialment destruït, i també bona part dels conjunts escultòrics que l'ornaven. Els que es van salvar de la barbàrie van caure en mans de col·leccionistes d'art, com fou el cas d'un relleu en marbre de la portalada occidental, *L'aparició de Jesús als seus deixebles en el mar*. L'obra representa l'episodi bíblic en què Jesús camina sobre les aigües del llac Tiberíades, conegut també com el mar de Galilea als Evangelis.

Aquest marbre del segle XII és l'única peça de la portalada que es conserva íntegra.

popular i va ser donada al Museu Frederic Marès l'any 1960. Avui està considerada l'obra més important de tota la col·lecció. **■ ROGER COSTA**

■ Museu Frederic Marès de Barcelona.
Pl. de Sant Iu, 5. Tel. 93 256 35 00.

DESPROPORCIÓ CLÀSSICA
L'obra és atribuïda al Mestre de Cabestany, un escultor actiu durant la segona meitat del segle XII que va treballar a la Toscana, el Llenguadoc, Catalunya i Navarra. Singular d'aquest autor és la influència del món clàssic, que es posa de manifest en les dimensions desproporcionades de les mans, el tractament angular de les cares i els ulls ametllats, o en la tècnica del trepant, consistent a fer petits forats a la barba o als cabells que permeten crear clarobscur de gran realisme i fort sentit expressionista. La peça va ser adquirida pels Amics dels Museus de Catalunya per subscripció

AGENDA

SANT CUGAT

El vi i la vinya. JORNADES.

En la sisena edició de les jornades de Patrimoni Viu es reviu l'antiga Fira de les Portadores, dedicada a la recollida del raim, a la plaça de Barcelona de Sant Cugat. A través de tasts de vins, tallers infantils, visites guiades i una exposició sobre el món agrari de les terres catalanes al Museu de Sant Cugat, sereu transportats al passat vitivinícola de la ciutat. **■ Del 20 al 22 de setembre.**

Pl. de Barcelona i rambla del Cellar.

BARCELONA

Shakesperiana.

CICLE DE CINEMA. Després de la celebració del X Festival de Shakespeare a Barcelona, la Filmoteca de Catalunya acull el cicle Shakesperiana.

De les moltes versions que s'han fet a la gran pantalla de les obres del dramaturg anglès, la Filmoteca n'ofereix una vintena de títols, com la biografia *Shakespeare in Love* i les adaptacions de *Hamlet*, *Juli Cèsar* i *Ricard III*. **■ Fins al 30 d'agost.** Filmoteca de Catalunya. Pl. Salvador Seguí, 1-9. Tel. 93 567 10 70.

BARCELONA

Pobles mediterranis. EXPOSICIÓ.

Per descobrir com ha canviat el paisatge de la costa mediterrània, amb les cases tradicionals i, com a conseqüència, la vida dels seus habitants, l'exposició "Viure a la Mediterrània" recull el patrimoni arquitectònic que ha donat una identitat pròpia a aquests pobles. Gràcies a aquesta mostra, es podran conèixer els diversos materials que s'han utilitzat per construir les cases al llarg dels anys i la influència que ha tingut el turisme de masses.

■ Fins al 15 de setembre. Museu Marítim de Barcelona. Av. de les Drassanes. Tel. 93 342 99 20.

CASTELLÓ D'EMPÚRIES

Viatge a l'edat mitjana. FESTIVAL.

Amb motiu dels 800 anys de la batalla de Muret, les lluites de cavallers, la música, els mercats i els sopars medievals tornen a vestir d'època els carrers de Castelló d'Empúries. El XXIII Festival Terra de Trobadors se centra en el 1213, la fi del somni occità, les relacions entre Occitània i Aragó, en un període en què sorgeix la poesia dels trobadors. **■ Del 5 al 8 de setembre.**

Fortunes d'ultramar

BAIX EMPORDÀ Resseguim els passos dels indians per les seves mansions de Begur

A mitjan segle XIX la fil·loxera va destruir les vinyes i va arruïnar centenars de comerciants catalans. A Begur, una quarta part de la població va marxar a les Amèriques, on van fer grans fortunes que invertirien en mansions a la tornada. Avui, la vila celebra una fira d'indians, a l'inici de setembre, que recorda aquest període d'esplendor.

1 CASA DE LA VILA
L'Ajuntament de Begur va adoptar l'arquitectura colonial que havia revolucionat l'aspecte de la vila a l'inici del segle XX. Tot i que el seu promotor no havia fet les Amèriques, va projectar un jardí amb palmeres a l'exterior, un elaborat treball d'ebenisteria als sostres i pintures murals a l'interior. Avui, aquesta és la primera parada de l'itinerari indià que proposa el mateix Ajuntament.

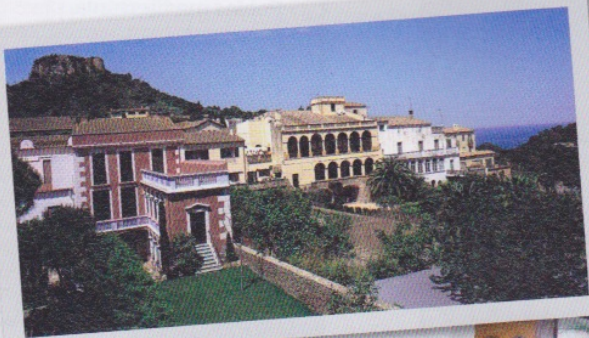
2 CASA CANER
Quan Bonaventura Caner i Bataller va tornar de Cuba, a més de l'afició pel rom i la gastronomia de les Antilles, en va portar el gust per l'arquitectura colonial. Per això va fer construir un petit palau de composició neoclàssica, amb la fortuna que havia

fet a ultramar. Un cop establert a la nova mansió de Begur, va invertir la resta dels estalvis en la indústria surera, un negoci pròsper a la vila fins ben entrat el segle XX.

3 CASA PI I CARRERAS
Els germans Josep i Pere Pi i Carreras van ser dos dels prop de cinc-cents begurencs que van creuar l'Atlàntic a mitjan segle XIX. Van obrir un negoci de queviures i una fleca a l'Havana, activitat que van combinar amb negocis d'importació i exportació de suro. L'any 1860, Josep Pi va tornar a la seva vila natal i va fer-se construir un palauet d'estil vuitcentista, que, com tota la resta de cases indianes, es caracteritza per tenir un hort i uns jardins a la part del darrere i àmplies galeries porxadades.

4 CASA DE PERE ROGER
El mateix any que es construïa la casa Pi i Carreras, Pere Roger edificava just al seu costat un casal que avui es considera un dels més característics del Begu indià. La seva doble arcada posterior es pot reconèixer des de la costa, però l'interior de la mansió amaga secrets més espectaculars, gràcies al fet d'haver conservat la decoració original. Un dels seus encants més destacables és la pintura mural del sostre, il·luminada per llums d'aranya colonials. Tot plegat, gràcies a la fortuna que la família Roger va fer a Cuba amb una fàbrica tabaquera.

5 CASA FERRER I BATALLER
Vicenç Ferrer i Bataller es va dedicar al comerç amb farina i a la indústria tabaquera durant la seva aventura a ultramar. Després de retornar a Begur, l'any 1887, va remodelar casa seva en una mescla d'estil colonial americà i trets característics del modernisme català, la tendència més popular aleshores. Per una banda, hi va afegir reixes, baranes i una galeria posterior; i per l'altra hi va fer pintar murals i esgrafiats amb motius naturals, que avui encara decoren l'interior de l'edifici. **EV.F.**

LUXE EXÒTIC A PRIMERA LÍNIA

Des del camí del Mar s'observa una magnífica panoràmica del Begu indià amb les cases de Vicenç Ferrer i Bataller, Josep Pi i Carreras i Pere Roger al fons.

CATEDRALS DE CATALUNYA

Una Seu en moltes fases

THINKSTOCK

La catedral de Barcelona es va iniciar el 1298, es va cobrir el 1422, fou acabada amb un frontis en el segle XIX i amb un cimbori el 1913. És un exemplar fidel al gòtic català, perquè els seus dos campanars, de planta quadrada i bastits en pedra de Montjuïc, estan aixecats als extrems del transsepte. El cimbori és una alta torre acabada en una agulla de més de 70 metres. Està coronat per una estàtua de santa Elena, l'emperadriu romana que va trobar la creu del Senyor, creu a la qual està dedicada la catedral juntament amb santa Eulàlia. **DEL FIDALMAU**

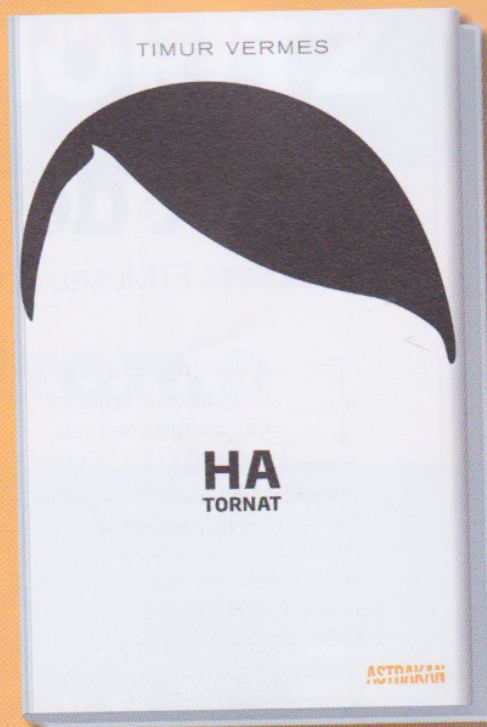
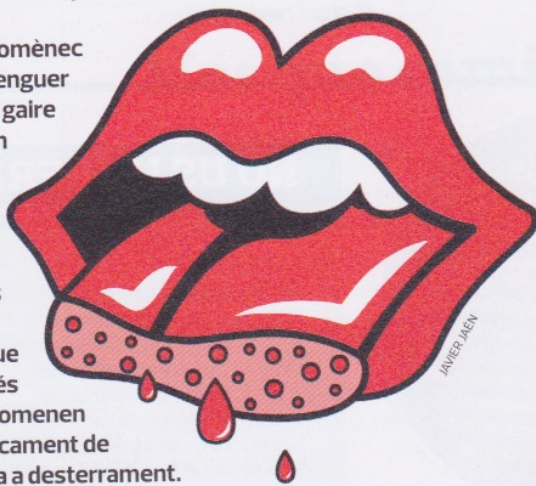
ENRIC CALPENA ENTRE FANTASMES

Problemes de llengua

He quedat a la Universitat de Girona amb un amic professor. Fent temps, passejo pel claustre de Sant Domènec, on hi ha la Facultat de Lletres. Se sent una conversa estranya, possiblement entre dos homes que estan a l'altra banda. Un parla diriem que normal, a l'altre li costa molt articular les paraules, potser té algun problema a la llengua.

Curiosament, el convent de Sant Domènec va ser fundat pel bisbe de Girona, Berenguer de Castellbisbal. Aquest home no feia gaire que havia perdut, precisament, un bon tros de llengua, i no per un accident. Berenguer, abans de ser bisbe, era un frare dominic assessor i bon amic del rei Jaume I. Totes les relacions humanes tenen daltabaixos —i si no, de què viurien advocats i tarotistes?—, però aquesta sembla que en va tenir algun de molt gros. Després d'anys de bona relació, al dominic el nomenen bisbe de Girona des del papat i, pràcticament de manera simultània, el rei el condemna a desterrament.

Berenguer no se'n va gaire lluny, i quan Jaume aconseguix capturar-lo fa que li tallin la llengua, per haver explicat al papa algunes històries del rei que coneixia per ser-ne el confessor. Innocenci IV va amenaçar d'excomunicar el rei i Jaume, per compensar-lo, va dotar un parell de monestirs, i tots van quedar contents. Bé, sospito que el bisbe Berenguer no gaire, però, en fi, mai no plou a gust de tothom, oi? **ENRIC CALPENA**

Arriba el fenomen: Hitler 2.0

Una sàtira molt àcida que no deixarà indiferent ningú.

«D'una banda, és per morir-se de riure. De l'altra, el somriure et quedarà congelat als llavis». *Stern*

Columna

minoria absoluta

www.columnaedicions.cat
@columnaedicions
Facebook.com/ColumnaEdicions

Més informa

L'art de la indumentària

TERRASSA El Museu del Tèxtil acull un fons històric amb cent mil peces d'arreu del món

La indústria tèxtil va ser un dels motors econòmics de Catalunya entre els segles XIX i XX, i ciutats com Terrassa van acollir un gran nombre de tallers de filatures i estampats. Per això no és estrany que avui aquesta capital del Vallès Occidental sigui la seu del Centre de Documentació i Museu del Tèxtil, un espai únic que combina la investigació i la recerca històrica al voltant del tèxtil amb la difusió d'un patrimoni excepcional.

LA PASSAREL·LA MÉS COMPLETA

Amb les xifres a la mà, el Museu disposa d'uns cent mil objectes relacionats amb el tèxtil, des de teixits d'arreu del món i de totes les èpoques, fins a un gran fons documental que alimenta la biblioteca. Sobretot destaca el material provinent dels arxius de les indústries desaparegudes en el segle passat, i que des de fa cinc anys s'ha indexat a Internet. A més, el centre disposa d'una *textilteca*, una gran base de dades amb material gràfic, informació detallada i dissenys a disposició de professionals i particulars interessats en el món de la moda.

Als teixits de l'antic Egipte, d'època precolombina, de l'Índia, del Magrib o de l'Extrem Orient, cal afegir-hi robes fetes amb tota mena de tècniques i materials. Nodrit amb desenes de donacions públiques i privades des de l'any 1946, el Museu també desenvolupa una important tasca de restauració de teixits antics. ■

DEFILADA D'ÈPOCA
Cada any el Museu organitza una passejada fins a l'Ajuntament amb vestits fets a mà.

<http://www.cdmt.es>

Uns models històrics

Un dels plats forts del Museu del Tèxtil és el seu fons de vestits europeus, la majoria catalans, d'entre els segles XVIII i XX. En especial, destaca una col·lecció de tresors modernistes, obra dels millors dissenyadors de casa nostra dels segles XIX i XX, que forma part de la Ruta Europea del Modernisme.

Peces com aquest abric de seda, vellut i blonda van fer de Madame Renaud una de les modistes més influents de la Barcelona burgesa.

NO US HO PERDEU!

AMB NENS

Diumenges al museu

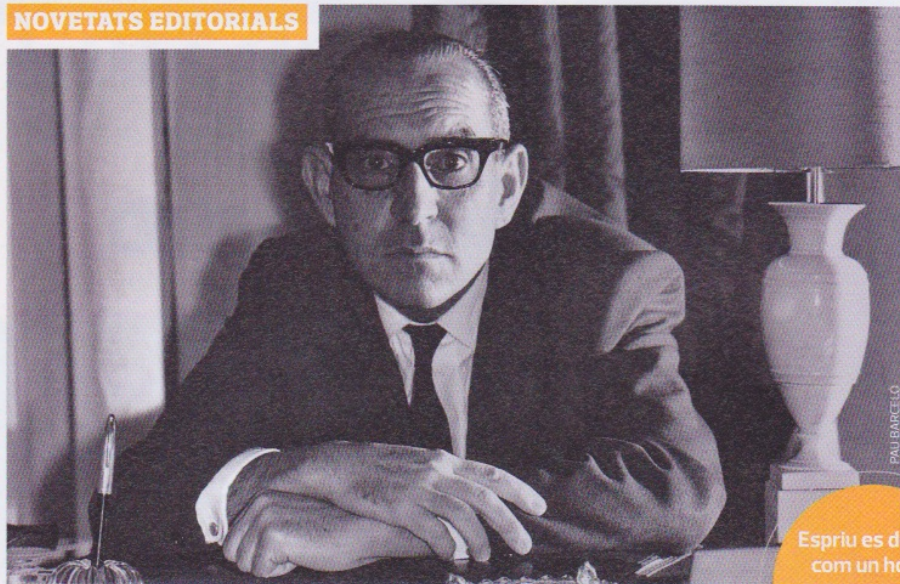
8 DE SETEMBRE. El Museu Tèxtil de Terrassa organitza activitats gratuïtes per als més petits en les quals dona a conèixer les cultures d'arreu del món a partir dels motius que decoren la seva indumentària. En la sessió del 8 de setembre, els participants viatjaran al centre i nord d'Amèrica per descobrir els *huipils*, una peça tradicional decorada amb colibrís, tortugues i éssers fantàstics. A més, els petits aprendran a fer *papel picado*, unes banderoles d'origen precolombi. ■ **Cal inscripció prèvia a:** auladidactica@cdmt.es

TALLER

Curs de composició floral

21 DE SETEMBRE. Aprendre a fer flors de roba amb retalls de teixits reciclats, aquesta és la proposta del Museu Tèxtil per al proper dissabte 21 de setembre de 10.30 a 13.30 h. Es tracta d'un dels molts tallers monogràfics que ofereix el centre dirigit als adults. En aquesta ocasió, la composició resultant, sobre un quadrat de roba, pot servir tant d'element decoratiu com d'estampat per a una peça de roba. El curs l'impartirà la professora Carme Torras, cal inscripció prèvia i té un cost de 20 euros. ■ **Tel. 93 731 52 02**

NOVETATS EDITORIALS

PAU BARCELÓ

Espriu es defineix com un home sense aventura personal, avorrit i ensopit.

Catalunya, transparent

BIOGRAFIA El periodista Agustí Pons transmet l'essència del poeta Salvador Espriu en l'any del seu centenari

Un home "sense biografia" fins fa quatre dies: Agustí Pons ha posat remei a aquesta mancança, en un any farcit d'actes i homenatges molt menys profunds. Una biografia com aquesta no s'ha fet per gaudir de Salvador Espriu ni per homenatjar Espriu, sinó per entendre Espriu. A Catalunya elevem molts noms amb majúscules, i ho fem amb tot l'orgull, però els entenem menys. És a dir que la Sagrada Família ens agrada a tots, però quants poden dir que la comprenen?

INFANT FUGAÇ I VELL PREMATUR

Des del pròleg, on ja se'ns adverteix de la condició de superdotat "mozartia", fins al darrer capítol, on apareixen els reconeixements pre mortem, el seu rebuig a més honors i les invocacions al diàleg entre les cultures catalana i castellana (o entre Llull i Cervantes, d'igual a igual), la biografia detalladíssima i immillorable d'Agustí Pons ens mostra l'Espriu cabalístic,

l'amic de Rosselló-Pòrcel, el maniàtic, mordaç i obsessiu, l'infant fugaç, el vell prematur, el poeta, l'ideòleg, el símbol. I, sobretot, l'obra i el seu sentit. Una biografia admirablement ordenada, elegantment escrita i fàcilment llegible.

Espriu ha intervingut en els capítols més importants de la història literària i cultural del país. Ser un home sense aventura personal, avorrit i ensopit, com ell mateix va confessar a Josep Maria Espinàs a TV3, no té res a veure amb això. No solament ha arribat l'hora de conèixer

No solament ha arribat l'hora de conèixer Espriu, sinó d'entendre'l

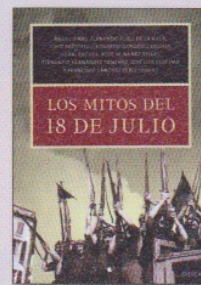
Espriu, sinó d'entendre'l: llegir *Espriu, transparent* permet, a més d'això, entendre la història recent de Catalunya; és a dir, la nostra última meitat de segle. **EJORDI CABRÉ**

Espriu transparent

Agustí Pons

Ed. Proa

★★★★★

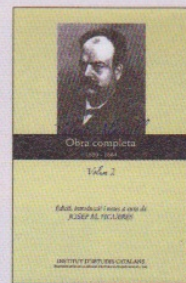
Los mitos del 18 de julio

Diversos autors

Ed. Crítica

★★★★★

LA TROBALLA DE quatre contractes entre la Itàlia feixista i els colpistes que iniciarien la Guerra Civil Espanyola motiva la publicació de *Los mitos del 18 de julio*. Coordinat per una desena d'historiadors, l'obra proposa una revisió de les causes que van precedir la insurrecció del 1936. Segons ells, la compra de gran quantitat de material bèl·lic a una potència estrangera demostra la dimensió internacional del conflicte abans del que es creia.

Valentí Almirall, obra completa

Josep Maria Figueres (ed.)

Institut d'Estudis Catalans

★★★★★

ARRIBA EL SEGON volum de l'obra completa d'Almirall. A cura de J. M. Figueres, l'obra recull els articles publicats pel pioner del catalanisme polític entre els anys 1880 i 1884. Fruit de vint anys de recerca, l'edició dels textos d'Almirall posa a disposició del lector articles de periodisme polític de gran nivell, en què s'analitzen els models federals seus i nord-americà, alhora que es reivindica la identitat catalana.

Sumaríssim per rematar Stalin

BIOGRAFIA Paul Preston jutja ferm i implacable la vida del líder comunista Santiago Carrillo

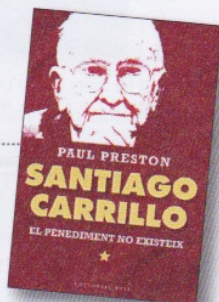
Després de consagrar-se amb *Franco. Caudillo de España*, l'hispanista Paul Preston va fer una llarga, amable i poc novedosa biografia de Joan Carles I, retratat com a heroi de la transició i el 23-F. Menys sort té ara Santiago Carrillo (Gijón, 1915 - Madrid, 2012), un altre heroi de la democràcia que, no obstant, és enviat a l'infern per estalinista diabòlic i manipulador compulsiu en un llibre implacable, ple d'acusacions punyents i ben documentades (poc en fonts primàries; les cites de Gregorio Morán segueixen fent bona la seva *Miseria y grandeza del Partido Comunista de España*). I sense grans revelacions, més enllà de considerar clau un curs del KGB fet per Carrillo a Moscou.

RIGOR TENYIT D'OPORTUNISME

La vida de qui va escalar el cim del PCE des de les joventuts del PSOE republicà i el Madrid del *No pasarán*, renegant del seu pare, abandonant la seva primera dona i filla i purgant molts dels seus camarades, dona per molt. Preston, que escriu desimbolt, és rigorós i reiteratiu sobre les matances de Paracuellos (Carrillo en té culpa, però no tota) i la purga Claudín-Semprún. Però decidit fins a l'epíleg a fer un judici sumaríssim al seu biografiat, descuida contextualitzar històricament la seva figura. I li nega el dret a la defensa. Sí, Carrillo deia que "el penediment no existeix" i va desapropiar una lúcida longevitat per deixar unes bones memòries. Però l'autor és oportunista, sense entrevistar-lo a fons, esperar a que mori per treure del calaix una biografia que el remata. **MARC ANDREU**

Santiago Carrillo
Paul Preston
Ed. Base
★★★★★

Amb la meva mare a Calafell, estiu del 1969

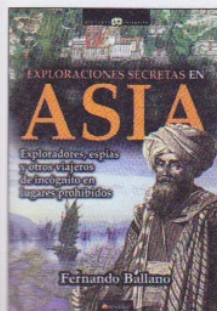
MEMÒRIAS

ediciones

La meva mare em va ensenyar a anar amb bicicleta amb la Gimson del meu germà Borja. Li agradava torrar-se a la platja de sol a sol. Abans d'anar a la platja el pare ens ensenyava català, tot fent-nos llegir en veu alta *L'Odissea* traduïda per en Carles Riba. Avui encara en podem recitar la Invocació: «Conta'm musa, aquell home de gran ardit que tantíssim errà, abans que de Troia el sagrat alcàsser va prendre. De molts pobles veï els ciutats...»

Convertim la seva història en un llibre ben escrit. Per transmetre experiència i coneixement. Per recordar.

Aventurers intrèpids

Exploraciones secretas en Asia

Fernando Ballano ed. Nowtilus ★★★★★

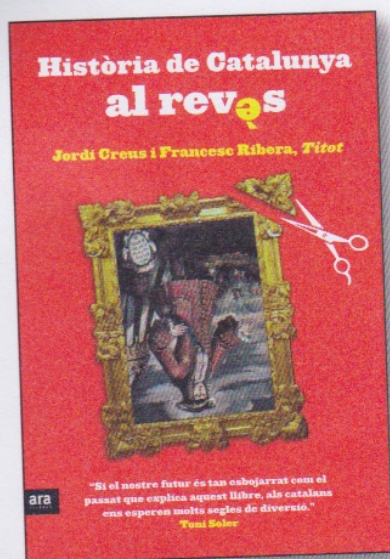
L'editorial Nowtilus inicia la col·lecció 'Exploraciones secretas' que té com a protagonistes els exploradors, aventurers i espies que fa dos segles van viatjar per territoris d'arreu del món. Fins ara se n'han publicat dos volums centrats en l'Àsia i l'Àfrica, on es relaten els periples dels primers europeus que van creuar el Sàhara o arribar al Nepal.

A partir d'entrevistes, escrivim i editem llibres de memòries i biografies.

☎ 934 127 810

info@memoriasediciones.com

www.memoriasediciones.com

Una mirada irònica de la nostra història

Història de Catalunya al revés

Jordi Creus i Francesc Ribera 'Titot' Ara Llibres ★★★★★

L'editorial Ara Llibres reedita aquest setembre la divertida *Història de Catalunya al revés*, centrada en els últims 300 anys de la nostra història. A partir de la hipòtesi que Felip V mai no va ocupar Catalunya, l'historiador Jordi Creus i el cantant Francesc Ribera ens demostren que el poble català no ha estat mai sotmès a la sobirania espanyola. Dins el llibre trobareu les respostes a preguntes curioses com, per exemple, què hauria passat si el decret de Nova Planta no hagués estat perjudicial per a Catalunya o si personatges com Lev Trotski, Marlene Dietrich i Albert Einstein haguessin donat suport a la causa catalana.

MÉS LLIBRES

PER LAURA ALBERCH

Recursos inhumanos

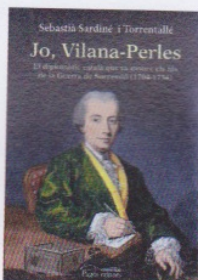
Fabrice d'Almeida Alianza Editorial ★★★★★

Lluny del terror que provocaven a les seves víctimes, els autors dels crims nazis es divertien durant el seu temps lliure. Així ho explica l'historiador Fabrice d'Almeida, en un estudi que també narra l'estratègia dels líders nazis per aconseguir que els botxins continuessin amb la seva feina als camps de concentració. Els oferien una vida acomodada a base de lectura, teatre, música, esport o cinema.

Serás reina del mundo

Alexandra Lapierre Editorial Planeta ★★★★★

Després de ser un èxit de vendes a França, arriba a casa nostra la novel·la biogràfica d'Isabel Barreto, la primera dona que va controlar un galió amb el somni de conquerir el món en direcció al Perú. Amb gran rigor històric, Lapierre ens explica la història oblidada i plena d'acció d'una dona orgullosa, valenta i independent, que es va atrevir a trencar els esquemes socials de la Lima del segle XVI.

Jo, Vilana-Perles

Sebastià Sardiné Pagès editors ★★★★★

Ramon Frederic de Vilana-Perles, un dels catalans amb més poder de la història, fou un diplomàtic que va defensar la causa catalana durant la guerra de Successió. En aquesta exhaustiva biografia es repassa la vida de qui fou la mà dreta de l'emperador Carles VI i els fills que va moure perquè els catalans no perdessin les seves llibertats.

VALORACIÓ: ★ DOLENT ★★ REGULAR ★★★ BO ★★★★★ MOLT BO ★★★★★★ EXCEL·LENT

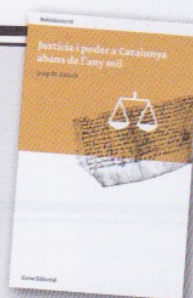
Josep M. Salrach

“Els monjos sabien més bé que ningú com falsificar”

EL CATEDRÀTIC d'història medieval de la UPF, Josep Maria Salrach, publica *Justícia i poder a Catalunya abans de l'any mil* (Eumo), en què analitza l'exercici de la justícia entre els segles IX i X. **Eren justos els catalans medievals?** Sí, els jutges generalment aplicaven la justícia correctament, d'acord amb el sistema vigent aleshores. Des del nostre sistema de valors, però, resulten estranyes certes premisses, com el fet que hi hagués esclaus (sense accés a la justícia) o que només es culpés la dona en cas d'adulteri.

Amb quin codi es regien? Tot i pertànyer al món carolingi, els catalans ens regiem pel *Llibre dels judicis*, un codi promulgat pels reis visigots del segle VII. Els comtes eren els titulars suprems de la justícia, que en nom seu administraven els jutges. Aquests moltes vegades eren clergues. **L'Església abusava de la justícia?** Bé, els jutges devien ser més sensibles a les raons dels clergues que a les dels laics.

Però no calia l'abús, o l'abús flagrant, per fer que la justícia tombés més del cantó dels poderosos; el sistema ja ho afavoria. Sempre es demanaven documents escrits, i

l'Església sempre s'encarregava de tenir-los, ja fos de manera honrada o a partir de falsificacions, i d'això els monjos en sabien més que ningú.

Quins eren els càstigs més habituals? S'aplicaven penes corporals molt dures i també s'executava la pena de mort. ☐

DE PEL·LÍCULA

L'actor
Michel Bouquet
interpreta el
pintor francès
Pierre-Auguste
Renoir.

Renoir: l'art, el cinema i la vida

BIOPIC Els quadres del pintor són la inspiració per tractar la creació artística i les relacions familiars

Aquesta és una petita joia cinematogràfica. Per la bellesa de la filmació, delicada i poètica, amb enquadraments a l'alçada del traç i la llum de les pintures de Pierre-Auguste Renoir. O de l'ull fotogràfic del seu fill, el realitzador Jean Renoir. Ambdós protagonistes del film, que arrenca a la mansió amb jardí del pintor, a la Costa Brava, l'any 1915. L'artista és vell, està malalt, i es queda vidu. El seu art s'empobreix, pateix física i espiritualment, i viu reclòs a la seva mansió, a esquenes del món. El fill, Jean, és a la guerra i en els combats per poc perd una cama.

RIVALITATS ENTRE PARE I FILL

Un dia apareix una model, Andrée, que el captiva i li dona forces. L'aparició del fill ferit propicia un triangle emocional on el vèrtex principal és la jove model. L'amor, la vida, el moviment, la llum, el dolor, i les textures del camp, de l'aigua, dels animals i les persones, són els

ingredients d'aquest film màgic. El taller del pintor, la cuina i el jardí configuren el món. Entre l'art i la vida, el passat i el futur, la pintura i el cinema, el pare i el fill, hi ha l'ésser que canviarà la vida dels dos: ella, inspiració, en estat pur. El vell pintor, es revitalitza. És el seu cant del cigne. El futur cineasta jove s'enamora, i ella li fa descobrir la passió pel cinema.

La fricció entre pare i fill té un punt edípic, alhora de rivalitat i artística colpidora. En acabar la guerra, el pare mor. El fill, Jean, es casa amb Andrée, que esdevindrà la seva actriu fetitx, Cathering

Hessling, fins la separació brutal de la parella, l'any 1931. Tots dos moriran l'any 1979. Ell, a Hollywood, amb tots els honors del món. Ella, en canvi, en l'oblit i l'anonimat. ■

XAVIER MONTANYÀ

Renoir

Dir. Gilles Bourdos

★★★★★

LA FIRA DE LES PORTADORES

Del 20 al 22
de SETEMBRE
PLAÇA de
BARCELONA
i RAMBLA
del CELLER

consulteu el programa a
www.museu.santcugat.cat

Història a la butxaca

APLICACIÓ Passat i present de les ciutats en realitat augmentada

Si t'apassiona el patrimoni urbà i ets un amant de la fotografia, l'aplicació gratuïta *Historypin* et permetrà conèixer el passat de les ciutats d'arreu del món a través de milers d'imatges històriques. Els usuaris ja n'han penjat més de 200.000, on se superposa un fet del passat sobre una foto actual de l'indret on va tenir lloc. A través de la realitat augmentada del sistema Google Street View podràs passejar pels carrers descobrint els edificis i les històries que els envolten.

RUTES PLENES DE RECORDS

Els usuaris poden crear les seves pròpies rutes històriques, com, per exemple, un passeig per les mansions de l'Upper East Side de Nova York o per la Torre Eiffel de París. *Historypin* també elabora projectes a partir dels records fotogràfics. D'aquesta manera, podràs gaudir d'una selecció d'imatges dels Jocs Olímpics al llarg dels anys, d'una mostra dels primers cotxes, de barris i edificis antics o d'un recull d'històries viscudes amb els avis. Per seguir l'actualitat de l'aplicació, a la pàgina blog.historypin.com hi trobaràs les últimes novetats. **BLA.**

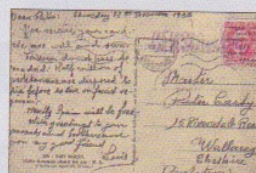

La Guàrdia Nacional es desplega als ponts de l'avinguda Michigan de Chicago per aturar una manifestació, el 1968, durant un període de gran turbulència social.

LA XARXA

Les cartes de la guerra

L'ARRIBADA del correu era el moment més esperat del dia pels soldats que lluitaven a la guerra civil. El blog cartesguerracivil1936-1947.blogspot.com mostra el conflicte a través d'un gran recull de cartes, targetes i postals que enviaven els soldats, des del front o la presó, a les seves famílies.

D'AQUESTA manera podem conèixer curiositats i històries, i empatitzar amb la necessitat de comunicació dels soldats durant aquests anys. Les cartes expressen la solitud, la por i el desig de tornar a casa, l'orgull i la humiliació o la tristesa d'un comiat abans d'un afusellament. Per evitar la censura, es van utilitzar estratègies com missatges amb jocs i jeroglífics o fragments escrits amb suc de llimona, que només és visible amb l'escalfor.

LA PROPAGANDA no va faltar en la correspondència. A la web es poden veure elements del culte franquista com els segells que s'havien de fer servir o les targetes i estampes utilitzades pel bàndol nacional, plenes d'eslògans i imatges patriòtiques. També es pot observar el paper que s'emprava, el color de la tinta i la cal·ligrafia gràcies a més de 200 imatges. **BLA.**

NOVETATS MULTIMÈDIA

PER LAURA ALBERCH

Espriu. Amb música ho escoltaries potser millor. CD doble (Picap)

★★★★★

Música i poesia es donen la mà en aquesta antologia musical de dos discs que commemora el centenari del naixement de Salvador Espriu. En el primer CD s'inclouen catorze poemes interpretats per cantants actuals, com Blaumut i Toni Xuclà. El segon recopila divuit poemes més, versionats entre els anys 1967 i 2010 per artistes consagrats, com Ovidi Montllor i Núria Feliu.

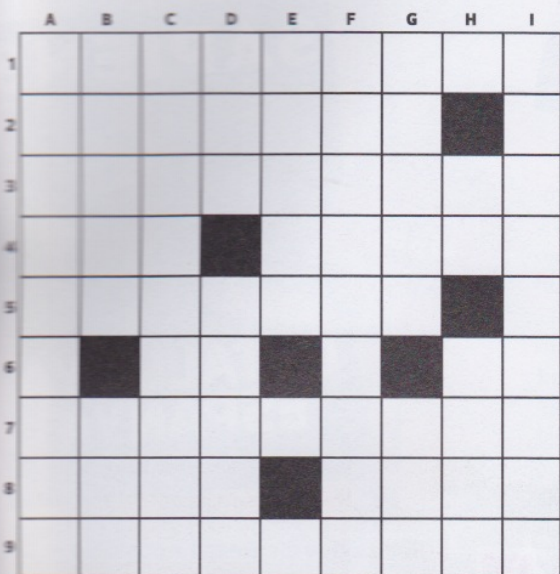
Kingdoms
Joc de taula (Edge Entertainment)

★★★★★

Una dècada després de l'aparició del joc d'estratègia *Kingdoms*, la firma *Edge Entertainment* n'ofereix una versió renovada. Els jugadors es converteixen en senyors feudals en un món que barreja l'època medieval i la fantasia. Hauran d'aconseguir crear un regne pròsper amb la construcció de fortaleses, tenint en compte els perills que s'amaguen a les terres del reialme.

MOTS ENCREUATS

PER FRANCESC MURGADAS

HORIZONTALS

- 1 President del Brasil entre el 1922 i el 1926.
- 2 La sisena lletra de l'alfabet en té una des del 1939. La competidora del CAT a les matricules.
- 3 Allò que tots els generals castellans, quan fan la guerra, porten penjat al coll.
- 4 El que ens permet saber com està l'IPC / Alguns diuen que entre ell i estimar hi ha una passa.
- 5 Vila asturiana que fou cort de la seva monarquia / La ela dels conductors francesos.
- 6 El punt cardinal que mira cap a la dreta / Vila nadiua d'Abraham / Envoltada d'un cercle, copyright / Digraf que els castellans van convertir en lletra.

- 7 Bufeta dels peixos que no els serveix per a la micció.
- 8 Al revés, poeta romà que escrivia en grec i a qui ningú recordaria si no fos perquè sona com el 10 del Barça / Al revés, vestimenta tradicional dels mongols que se sol completar amb un cinturó.
- 9 El continent que no té habitants autòctons.

VERTICALS

- 1 Antic estat de Mesopotàmia i capital del mateix estat que tenia els jardins penjats i una torre on ningú no s'aclaria.
- 2 La segona més gran de les illes saròniques després de Salamina, que formà part de la Corona d'Aragó / Agència Catalana de Notícies.

- 3 Deessa de les cobres a la mitologia egípcia que, com el basilisc, matava amb la mirada.
- 4 Si les dotze del rellotge fossin el nord, aquesta direcció serien tres quarts i onze minuts de dotze / Així comença la gramàtica i acaba el telegrama.
- 5 Al revés, líder nacionalista cors fundador del Partit Cors d'Acció, que es convertiria en el Partit Cors Autonomista / La Thatcher començava així / La Thatcher acabava així.
- 6 Municipi del Baix Camp que ha canviat la verdura per un revòlver del Far West.
- 7 En Ray és un dels homes de negocis més influents del món segons la revista *Time* de l'any passat / En Felip V ho era, però en Ubu també.
- 8 La base dels logaritmes neperians / Abreviació d'aminoàcid / Composició romàntica per a veu i piano, generalment en alemany.
- 9 Nosaltres en tenim de litoral, de prelitoral i fins i tot de transversal.

SOLUCIÓ DEL NÚMERO ANTERIOR

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	P	R	O	K	O	F	I	E	V
2	E	R	T		C	A	L	V	I
3	L	A	T	I		L	E	A	L
4	O	P	E	R	A	D	O	R	A
5	P		D	O	D	O		T	T
6	O	T	E	L	O		A	A	
7	N	A	N	O	S	E	G	O	N
8	E	B	E		A	L	L	E	E
9	S	U	B	U	R	B	A	N	S

La història del món a través del facebook de SÀPIENS

Pau Casals Ja tinc el discurs que he de pronunciar a l'ONU. "Sóc català. Catalunya va tenir el primer parlament democràtic molt abans que Anglaterra. I fou al meu país on hi hagué les primeres nacions unides...".
24 d'octubre del 1971 M'agrada · Comenta-ho · Comparteix

A 6 milions de persones els agrada

Paquito Estos polacos, siempre han de ser los mejores...
24 d'octubre del 1971 M'agrada

OSONA

Descobreix la força
de la terra d'interior

www.osonaturisme.cat

NOVA UBICACIÓ DEL MUSEU: lesquerda.cat

OSONA TURISME

www.holaosona.cat

EL RETROVISOR DE CLÀUDIA PUJOL*

Desconstruint Salvador Espriu

En l'any del centenari del naixement de Salvador Espriu, Agustí Pons ens ha obsequiat amb una biografia magna de l'escriptor, que posa de manifest la necessitat imperiosa de disposar de biografies a l'estil anglosaxó (d'una gran exhaustivitat però assequible per a un públic ampli) dels grans personatges del nostre país. Igual que Ian Gibson va fer amb García Lorca, Pons ha aconseguit aproximar-nos a Espriu sense caure en cap dels dos riscos de qualsevol biògraf: santificar el biografat o esbudellar-lo sense pietat. Així, explicant l'obra a partir de la vida com a fil conductor, ens dona les claus per entendre l'ambiciós univers espriuà i afegeix matisos al tòpic retrat adust, austri i monacal de l'escriptor català.

La biografia de l'home que afirmava que "no tenia biografia" comença al món mític de la seva infància, feliç i tràgica, els seus inicis com a escriptor, l'estreta relació amb el poeta mallorquí Bartomeu Rosselló-Pòrcel i l'esfondrament del món que coneixia arran de l'esclat de la guerra civil —"una lluita fratricida" que l'escriptor plasmarà amb la peça teatral *Antígona* l'any 1939.

Als anys quaranta, en un moment en què molts escriptors catalans es van passar al castellà, Espriu va continuar escrivint en català —sovint en forma de poemaris, com *Cementiri de Sinera*, per evadir amb més facilitat la censura franquista. Aleshores, l'escriptor ja s'havia imbuït d'una missió quasi profètica: estava convençut que si salvava els mots, salvaria també la pàtria. *Primera història d'Esther*, amb un llenguatge exquidament treballat, pretenia demostrar que es perdria si el català desapareixia. Espriu

sempre va posar el llistó de l'exigència lingüística al punt més alt. Només així, afirmava, s'aconseguiria que la literatura catalana no fos subsidiària de ningú i que Ramon Llull pogués parlar a Cervantes de tu a tu.

No serà fins als anys seixanta i setanta que Espriu rebrà el reconeixement tant del catalanisme com de l'esquerra que dominava els àmbits intel·lectuals. A aquest reconeixement hi ajudaran la publicació de *La pell de brau*, un poemari sobre una Catalunya sotmesa al jou franquista, els versos del qual seran agafats com a símbols de la resistència, i la difusió que, per a la seva

Espriu estava segur que si salvava els mots salvaria també la pàtria

obra, va comportar que Raimon musicqués un bon nombre dels seus poemes.

L'especial relació que establiren el poeta i el cantautor de Xàtiva (igual que més tard passaria amb Miquel Martí i Pol i Lluís Llach) va propiciar que fos precisament Espriu el primer a escoltar el mític "Veles e vents" d'Ausiàs Marc musicat per Raimon tan bon punt el va acabar de compondre. Espriu, emocionat, li va donar les gràcies en nom d'Ausiàs Marc. Després de la ingent obra amb què ens ha obsequiat Agustí Pons, crec que seria convenient que fóssim nosaltres, els lectors, qui li donéssim les gràcies en nom de Salvador Espriu. ■

*CLÀUDIA PUJOL ÉS DIRECTORA DE LA REVISTA 'SÀPIENS'

PROPER NÚMERO

Especial 11 de setembre

A la venda
el 6 de
setembre!

Cinc segles d'entesa impossible

Repassem la relació turbulenta entre Catalunya i Espanya, des de la unió de corones amb els Reis Catòlics fins a la transició cap a la democràcia.

Units, però no dissolts

Amb Ferran d'Aragó i Isabel de Castella cada regne va continuar mantenint les seves institucions ancestrals.

La Generalitat, contra els virreis

De Felip II a Felip IV, les friccions entre les institucions catalanes i la corona van ser constants.

Austriacistes contra borbònics

A la guerra de Successió es van enfrontar dos models radicalment diferents d'entendre la societat.

Un autogovern amb molts límits

El segle XX va estar ple de tensions i desacords, des d'abans de la Segona República fins a la Transició.

SÀPIENS REVISTA MENSUAL. SETEMBRE 2013

Directora: Clàudia Pujol
Cap de redacció: Sònia Casas
Redacció: Víctor Farradellas
Disseny i maquetació: Alex Novials
Correcció de textos: Txell Coll
Cartografia: Andreu Grau

Consell assessor: Agustí Alcoverro, Francesc Cabana, Jordi Casassas, Joan B. Culla, Josep Fontana, Emili Junyent, Andreu Mayayo, Borja de Riquer, José Enrique Ruiz-Domènec, Jaume Sobrequès i Josep Maria Solé Sabaté

Edita
GrupCultura03
sàpiens publicacions.

Director general: Jordi Creus
Director de negoci i operacions: Antonio Medina
Director de desenvolupament i nous projectes: Gerard Birbe
Cap de mitjans digitals: Caterina Ubeda
Redacció i administració: Premià, 15 08014 Barcelona / redaccio@sapiens.cat

Atenció al client i subscriptors: Tel: 902 15 10 50
sapiens@sapienspublicacions.cat
Subscripcions i distribució: Marta Serra
Controlador financer: Berta Ruiz
Equip comercial:
Montse Angulo (Turisme i Patrimoni)
montseangulo@sapienspublicacions.cat
Esther Vergés (Gastronomia i Restauració)
everges@sapienspublicacions.cat
Ester Riu (coordinació)
eriu@sapienspublicacions.cat / Tel. 93 116 52 61
Disseny de publicitat: Joan Agulló

Impressió: Rotocayfo (Impresia Ibérica)
Distribució: SADE. Sector B, C./ B n° 2. Pol. Ind. Zona Franca, Barcelona. Tel. 902 33 83 10
Dipòsit Legal: B-42425-2002
ISSN: 1695-2014

Amb el patrocini de Moritz

Amb la col·laboració de
Generalitat de Catalunya
Departament de la Presidència
Llegir és lliures

Reservats tots els drets.
Aquesta publicació no pot ésser reproduïda ni totalment ni parcialment sense consentiment del propietari. Tampoc pot ésser transmesa per cap mitjà o metode, ja sigui electrònic, mecànic o d'altre tipus.

La participació en els nostres continguts és voluntària; les dades personals que ens feu arribar passen a formar part del nostre fitxer de clients i amics de Sàpiens Publicacions SCCL a Badalona. La finalitat del fitxer és el subministrament d'informació comercial i de continguts dels nostres productes. Si voleu desajustar, rectificar o cancel·lar les seves dades en tot o en part referent a la Llei Orgànica 15/1999 de 13 de desembre, de Protecció de Dades de Caràcter Personal, s'haureu d'adreçar per carta certificada al responsable del fitxer: Sàpiens Publicacions, SCCL, Departament d'Atenció al Client (carrer Premià, 15, 08014, Barcelona).